

PZ

Előfizetés	17	45
Előfizető		

0460

INDIA ÉS CEYLON

★★

UTI JEGYZETEK

★★

IRTA

MOCSÁRY BÉLÁNÉ

FÁY MÁRIA

★

MINDEN JOG FENTARTVA

80 KÉPPEL

BUDAPEST

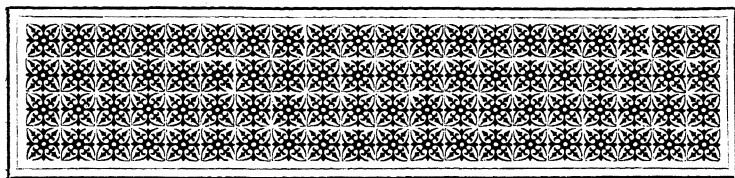
AZ ATHENAEUM R.-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1899

A magyar Jezsuiták könyvtárában
és a Károlyi Múzeumban.
Innsbruck, Sillgasse 2

406462

SOKAN HIBÁZTATTAK, hogy nem írtam le indiai utazásomat. Azt gondoltam, nem írom le, mert nálamnál már hivatottabb utazók úgy is írtak Indiáról.

De most engedek a rábeszélésnek, haza írt leveleim és emlékeim alapján, jótékony célra leírom utamat, — nem tudományos szempontból, hiszen egyszerű falusi asszony létemre, úgy sem azért keltem útra, hanem szórakozásul hölgytársnőim számára.

Ezért a magyar hölgyeknek ajánlom munkámat.

Munkám után befolyt összes jövedelmet pedig az illetékes tényezőkkel már megállapított arány szerint — a Nagypénteki társaság, a Lorántfy-egylet, a Magyar gazdasszonyok árvaháza, a Művelt nők otthona, a losonczi Menedékház-alap javára és az általam választott vagyontalan gyermekek neveltetésére ajánlom fel.

Midőn egy nagy utazás eszméjével foglalkozni

kezdtém, eleinte nem volt határozott tervem, de később egy halavány vezércsillagot véltem megpillantani: utazzál a messze világba, Isten mindenütt veled van!

De hová menjek?! Nem vágytam én sehová sem Európába; a messze tengeren túl pedig hogyan utazzam? ki a hőséggel szemben oly érzékeny vagyok! *De meg kellett lenni*; s egy kedves húgommal 1893. január havában Keletre mentem Egyiptomba (Nubiáig), Palestinába, s Görög- és Törökország felé vissza.

Éreztem, hogy az egész út jó hatással volt kedélyemre, bár a földi dicsőségek elmúltának oly sok emléke komoly hangulatokat keltettek bennem. — Legfőbb örömöm húgomban volt, kinek az utazással nagy boldogságot szereztem.

Vágyódni kezdtem szép vidék és növényzet után. Mindig szerettem a szép természetet. Gyermekkori vágy fogott el, Indiát a Himalájával és Ceylon szigetét láthatni.

Angolul két és fél hó alatt annyit tanultam, hogy el mertem utazni még ugyanazon évben, hogy első keleti utamról visszatértem.

A természetet és az utazást egész életemben szerettem ugyan, de nem az volt azért legfőbb óhajtásom.

Kinek csak némileg is meleg családi tűzhelye van, gondolzza azt hűségese, mert hiába keresne

megnyugvást — északtól az egyenlítőig — a szeretet, mely egyedül boldogítja a nőt, csak ott található fel.

De ha mégis gondolna valaki ily nagy útra, munkámban leírt élményeimet hasznos útbaigazításul használhatja fel.

Hogy én az utazást megtettem, nem bán-
tam meg.

Sokat tapasztaltam — sok szépet, érdekeset láttam.

Oly hatalmas benyomással, oly nagy hatással volt reám az út — hogy szinte válaszfalat képez multam s jelenem között.

Azóta, ha régi, szomorú multamra gondolok — érzem, hogy utazásom alatt szerzett tapasztalataim, a sok fenséges szép látvány — átalakították egész lényemet.

Megnyugodtam: minden úgy van jól, ahogy az Isten rendelte!

Budapestről Brindisibe.

Ismerőseim, rokonaim és kedveseim sírhalmától búcsút véve, készen voltam az utazásra. Nem csekély aggodalmat szerzett, hogy hitellevelem késedelem folytán, Londonból, az nap érkezett meg, midőn már útra kellett indulnom.

Barátaim sajnálkoztak felettem; én pedig csodálkozva mondtam, hogy mire való az, midőn az elviselhetetlen, czél nélküli egyformaságot egy érdekesebb, kellemesebb, jobb időtöltéssel akarom felcserélni! S oly nyugalommal, mint midőn valami az igazi kerékvágásba zökken, indultam 1893 november 30-án néhány kedves barát és rokon kíséretében a budai déli vasut pályaudvarába, sűrű, ködös időben. Este nyolcz órakor kísérőimtől búcsút véve kocsimba szálltam, s ég felé emelt, esdő tekintettel őket és magamat a Mindenhatónak ajánlva, vonatom tova robogott a titkos jövőjű sötét éjbe.

Pár percz alatt elálmosodtam a napi fáradalmaktól s csak reggel felé ébredtem fel. A bécsi vonat kocsijába átszállva, nyájas úti társakra leltem egy főconsulban és nejében. Már idősb emberek voltak. Irigyeltem, hogy mily jó nekik együtt utazni.

A határvámnál segítségemre volt a főconsul. Midőn az ő holmiját átvették, mellém állt, s nejének vallva engem, a vizsgálat kellemetlenségeitől megmentett. Visszaülve a coupéba, vidáman tréfálóztunk az elébbi esemény felett. Gyümölcsöscsel kínáltak meg. Délben, Velenczében, nagy sajnálatomra kiszállt a rokonszenves pár, miután nekem a consul még ebédet rendelt coupémba, szerencsét kívánt hosszú utamhoz s elváltunk egymástól.

Ez jó ómennek látszott, s igen jól esett.

Olaszországon keresztül, az enyhe levegő, a kertekben pálma, borsfa, narancsosok, a már oly sokszor látott lapos házfedelek, vidám terraszos lakások mindenfelé, az olasz nép zajos zingzangja, kedélyemet felvidította. Harmadnapra reggel hat óra tájban, szerencsésen többnyire magamban utazva, érkeztem meg Brindisibe, a tengeri hajók nagy kikötőjébe.

Nem hiába Brindisi, magyarul szarvasagancsot jelent, de kikötőjének alakja is ahhoz hasonló. Biztos minden időben, mert a hullámoktól épen agancsformája által védve van.

A »Grand Hôtel International«-ba szálltam meg.

Szobám ablaka a tengerre nézett. A hôtél régibb épület, de át van alakítva; a kiszolgálás jó. Elsőrendű szálló ottani viszonyok szerint.

Két napi vasuti utazás után, első dolgom volt Cook utazó-irodájába menni. Ott jó tanácssal s pénzzel ellátva magamat, a városba indultam kissé körülnézni.

Az estebédnél az idegenek száma igen megsaporodott. A continens minden részéből találkoztak utasok, de akik a »Valetta« indiai hajó elé érkeztek, egytől-egyig angolok voltak.

Módomban volt magamat szomszédaimmal már az angol nyelvben gyakorolni. Bizony nagyon kellett figyelnem, hogy megérthessem őket.

Az éjjelt átpihenve, másnap reggel kissé kényelmesebben toilettiroztam. Ugy tíz óra felé nagy hullámcsapásokat hallva, kitekintettem az ablakon, nézni, micsoda zaj ez? S látom, hogy egy nagy hajó igyekszik kikötni, egész közel a parthoz. Találhatok-e szót, mely kifejezze azt az érzést, midőn a »Valetta« felírást olvastam, azon hajó nevét, mely engem a messze világba, Indiába visz magával!

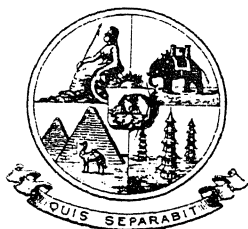
Az egész elmúlt éjjel nagymérvű zivatar volt. Tehát viharban kezdem meg az utat; de itt a kikötő formájánál fogva oly zárt, hogy inkább egy tóhoz hasonlít s a hullám alig észrevehető.

Az izgalomtól alig tudtam öltözködésemet befejezni. Rövid fél óra múlva a partra futottam. Hajó-

mat gyönyörűnek találtam; mint egy utca, oly hosszú volt. A matrózok énekeltek, a parton a sok ácsorgó nép, zenészek és gyümölcsárosokkal. De a hajó még nem birt kikötni; a nagy létra még feködt, s a pár lépés távolsággal küzködött még sokáig.

Ki más érthetné meg érzelmeimet, mint ki maga is hasonlót átértett egy hosszú tengeri út előtt. S éreztem, hogy nem vagyok elhagyatva, a nagy Isten van felettem és velem!

Délután két, három óra között felpakoltunk hajónkra, bár magunk csak később, este szálltunk fel rá; és a hajó, különböző postákat bevárva, csak éjfél tájban indult.

Tengeri út a »Valetta« gyorsgőzösön Brindisitől Adenig.

1893 december 3. A pen. ins. a. orient steam nav. comp., röviden mondva Pieno-féle angol hajón, mely London és Ausztrália között közlekedik.

Addig én az Amphitrite osztrák Lloyd-gőzösénél szebb hajót nem ösmertem, tehát a »Valettá«-nak belső berendezését is gyönyörűnek találtam.

A nagy étterem és társalgó falai fehér márvánnyal voltak burkolva, közben bas-relief színes márvány-oszlopokkal, az asztalok gazdagon délszaki növényekkel díszítve, az örökké nyitott ajtók mellett nagy californiai thuják álltak, a sarkokban pedig pálmák.

Az angol hajókat rendszeren a londoni üveg-házakból látják el induláskor — de a növények a három, négy havi tengeri úton az erősen sós levegőjű déli oceánokon tönkre is mennek.

A társalgóban zongora, egy szekrényben apró

játékok, könyvtár, sok képes album utazási képekkel — egy asztalkán nagy mennyiségű levélpapiros a Pieno-társaság jelvényével, u. m. teve, elefánt, hajó-alakok, pyramisok, »quis separabit« aláírással; ezen jelvény volt az étlapokon és a fehérneműn is. A levélpapirosért nem fizetett senki sem, bármenynyit vett is el. A fedélzeti játékokat egy matróz kezelte. A fürdőszobák használata díjmentes. A fedélzetet naponta korán reggel szappannal mosták fel, a déli étkezés alatt egészen kiséprették, napközben pedig több ízben egy fiúcska összeszedte a szét-szórt szivarhamut kézi lapátkájára, a szorgalmatoskodó hölgyek körül pedig a czérnaszálakat, és nedves szivacsosla törülték fel a legkisebb szennyet is. Minden ércz vagy fém ragyogott s tündöklő tiszta-ság uralkodott a hajó minden zugában az utazó közönség körül.

Villanynyal volt fényesen világítva az egész hajó, ép úgy a cabinok is.

Cabinom a hajó északi oldalán feküdt. Abba belépve, a szolgálak figyelmeztetése folytán rögtön két részre osztottam podgyászomat, s amire szükségem volt, nagy betűkkel »wonted«-et írtak rá, s külön raktárba tették. Midőn javában pakoltam, csendesen kopogtak; s sejtve, hogy cabintársaim jönnek, a rendetlenségért bocsánatot kérve, nyájasan kezét nyújtottam a benyitóknak »Isten hozta!« üdvözléssel.

A két nő amerikai missionariusnő volt; a *fehér csokor* »White Ribbon« egylethez tartoztak.

Amerikából Londonba mentek, s onnan vasuton Brindisibe jöttek, s velem egyszerre szálltak fel ők is a hajóra. Egyletök, mely az iszákosság korlátozásán fáradozott, két évre földkörüli útra rendelte őket, a fiókegyletek felülvizsgálására. Igen művelt, felvilágosodott szellemű nők voltak, s a mellett szerények, vidámak. A hajó közönsége csakhamar ösmerkedni kívánt velök, s kiváló tiszteletben tartották. Egyikök, ki pár évig tartózkodott Chinában, a chinai nyelvet is beszélte.

A »Valettá«-n a Londonból jövők között volt egy gyönyörű szép szőke nő komornájával. A leg-elegánsabb nyugvó nádszék az övé volt, mely majdnem naponta más és más színű, széles fodrú selyempárnákkal és takarókkal volt ellátva. Komornája különös gonddal figyelmeskedett körülötte, s nem győzte párnáit ide-oda rendezgetni. Mindenki nagy érdeklődéssel viseltetett iránta — de csak eleinte. — Amily szép volt, épen oly közönségesnek ösmertük meg. Sokszor terhünkre volt, azért, mert szeretett mindenütt útban lenni. Ha társasjátékot játszottak, melybe őt be nem vették, a felső fedélzetre vezető lépcsőre ülve nézte a mulatozókat. Ő egyenesen Ausztráliába utazott, komornájával, hosszabb időre.

Ismailában egy amerikai államtitkár öttagú családjával szállt fel. Az utasok őket is nagy előzékenységgel fogadták. Ők és én voltunk egyedül idegen nemzetiségűek; a többi utas mind angol volt.

A két missionariusnő volt az én jó őrangyalom egész uton. Az a tapintatos, finom magatartás velem szemben felejthetetlen lesz előttem mindig. Mint cabintársnőjöknek, egy könyvecskét adtak emlékül, melybe e szavakat írták: »Életünk Istennek alá rendelve.« A könyvecskében egyletök elnöknőinek arczképei mellett az övék is volt nevök aláírásával: »Mrs. Elisabeth Andrew and Dr. Kate Buschnell. Round the World W. C. T. U. missionaries.«

Andrew özvegy volt, de életét igen boldogan élte át és sok szeretettel beszélt menyéről, fiáról és kis unokájáról.

Buschnell hajadon volt, tekintete nyílt és bizalmat gerjesztő, mindketten szerették missionariusi hivatásukat s vidáman vitorláztak a föld körül.

Azóta Chicagóban létemkor meglátogattam a tizenegy emeletes Womans templom, melyről annyit beszéltek nékem (női menház-féle); ott szerkesztik a »The Union Signal and White Ribbon« lapot is. Sajnálatomra nem láthattam ott cabintársnőimet, nem tudattam előre oda meneteletem, s ők akkor falun voltak.

Buschnell régebben három évig volt Chinában, ahol őt nagyon ösmerték és rendkívül szerették; ezért örült ismét oda juthatni. Egyszer mosolyogva ült hozzám a fedélzeten s azon elhatározással szólított meg, hogy ő is akar velem németül beszélni, mert valamikor ő is tudott: »Sie sprech so kühn Englisch, I' vill auch Deutsch« — magától kaptam kedvet, mert látom, hogy mennyivel könnyebben tanul az ember, ha nem restel beszélni — de bizony a szavak értelmét már ő akkor elfelejtette, a miért német társalgását abba kellett hagynia. Andrew később többször mondotta: »Látja, drága Mrs. M., az angolok itt a hajón bármily szivesek is velünk, mégis nagyon kiérezzük, hogy nekik az orrukban van az amerikaiak győzelme az angolok felett s nagyon bosszantja őket az is, hogy mi otthon nem engedünk nekik semmiben sem!« — a mit az államtitkárék is észrevettek és azontúl még inkább összetartottunk.

Átengedtem nekik a felső ágyamat azért, hogy egymás felett lehessen ágyuk, míg én az enyém helyett az ablaknál egy jobbat kaptam. Ha egyszerre mentünk este feküdni és látták, hogy én csendes, talán szomorú vagyok, akkor az egyik az ágyam mellé térdelt és tréfás dolgokat beszélt a hajózó társaság eseményeiről; a midőn látták, hogy már talán fáraszt, felkelt térdelő helyéről s gyorsan levetkőzve, lefeküdt.

Ha ők később jöttek a cabinba, mikor már én

aludtam, világot soha sem gyújtottak, de sötétben csendesen feküdtek le. Persze, aztán, ha én feküdtem le később, akkor meg én tettem úgy velök. Ők mindenről értesülve voltak, a mi a hajón történt s az által én is otthonosan éreztem magamat. Unalomról szó sem lehetett, és az a tizenöt, tizenhat nap, melyet Brindisitől Bombayig velök együtt töltöttem, olyan volt, mint nálunk a farsang.

Majdnem minden este volt táncz, hangverseny, ének vagy színi előadás, melyekben a kapitány mindig részt vett. Abból kifolyólag voltak aztán partoskodások, rivalisálások, olykor egyenetlenségek; az angolok otthonról sokan ismerték egymást vagy személyesen, vagy hallomásból.

A kapitány, R. F. Briscoe, rendkívül víg ember volt, majdnem hogy bonvivantnak mondható. Mindent tudott és érdekelte is, a mi a hajó közönsége között történt és mindent tovább is adott — sokszor egész érdekes titkokskák kerültek elő, a miből utoljára bonyodalmak is származtak, de akkor már célhoz érve, elváltak az emberek egymástól — a hajóra pedig más utasok jöttek, a kikkel a kapitány ismét tovább mulatott.

Én sokszor félve gondoltam arra, ha zivatarunk lenne, midőn kapitányunk oly elmerülve mulatott, de mindenki mondta, hogy ő kitünő tengerész, s annyi bizonyos, hogy vasárnaponként, midőn az isteni tiszteletet tartotta, egyikünknek sem jutott

volna eszébe, hogy ugyanaz az ember máskor mily bolondos szokott lenni köztünk.

Minden vasárnap a néhány száz matróz párhuzamban sorfalat állt egymással szemben, az egész hajó hosszában. Egy tiszt egyenként olvasta fel neveiket a hajóparancsnok előtt; ez megtörténvén, utóbbi büszkén lépdelt a sorfal között, egyik matrózról a másikra tekintve, míg az elsőosztályú fedélzetre ért, hol már az egész hajó utasai várták mint egy templomban az isteni tiszteletre — matrózai akkor ismételt katonai köszöntéssel sarkon fordultak és katonás lépésben mentek vissza helyeikre.

A kapitány minden estebédnél az utasok között evett és szomszédokul a legvigabb családokat választotta.

Az első tisztek is be voltak osztva az asztalokhoz, mi által mindig teljes felügyelet alatt voltunk. Az angol nők igen is szívesen mulattak a művelt tisztekkel, kiknek viszont nagyon jól esett a szórakozás napközt is, mert a játékokban ők is részt szoktak venni és jól értették azokat rendezni.

Visszatérve brindisii elhelyezkedésünkre a hajón, az utasok, kik Londonból jöttek odáig, igen panaszkodtak, hogy mindig zivataros időben jöttek. Mennyivel okosabbak voltak azok, a kik Londonból vasúton jöttek Brindisiig.

Eddig én minden tengeri úton rendkívül sokat

szenvedtem, azért, bár mindenre elszánva magamat, kissé félve feküdtem le este, biztosra véve a zivatáros utazást. De mily nagy volt meglepetésem, midőn másnap teljes szélcsendre ébredtünk; s nap nap után szép maradt az idő Adenig.

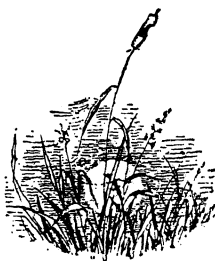
A Suez-csatornán unalmas az út, mert a hajó igen óvatosan, lassan halad, nehogy nagy hullámokat verve, a partot megrongálja, mi által a csatorna betöltetnék homokkal. Ha ez mégis megesik, azt »*csatorna-betörés*«-nek nevezik, s míg ki nem tisztítják a csatornát, a forgalom fenakad. Az ily bajt okozó hajó igen nagy büntetést fizet. A csatornán sok hajónak kellett kitérnünk; minden kitérés két órát vett igénybé úgy, hogy húsz óráig tartott az áthajózás. Egy átmenetért a hajó tizenhatezer forintot fizetett, és útját villamos sugárlámpával világította meg maga előtt a csatornán.

Hajónk Brindisitől Bombayig nem kötött ki, Port-Saidban kevés szemet hoztak. Másnap már exotikus gyümölcs is volt szervirozva és nagy tálakban tömérdek rózsát kaptunk. Ismailába, Suezbe pedig csónakon hozták és vitték az utasokat.

Minden kikötőben a parton támlás-székeket árulnak, mit az utasnak vennie kell, különben a fedélzeten nyughelye nincs. Minden kikötőben más

formájú székek szokásosak; azért a hajón a székekről meg lehet tudni, ki hol szállt fel, mert a tulajdonos neve nagy betűkkel a szék hátára van írva. A fedélzet mosásakor reggel e támlásszékeket egy helyre rakják össze. Első dolga reggel az utasnak, hogy tulajdonát a halomból kivadászsza s kellemes, jó helyre állítsa, a hol az arra a napra biztosítva van. Bombayból ezen szék podgyászommal együtt Calcuttába ment további tengeri utaim használatára.

Hajóra lépve, feltűnt egy fiatal, magas nő, vörös piros meleg gallérral és egy másik hetven, hetvenöt év közötti idős, alacsony nő, ugyanoly élénk piros gallérral. Ez utóbbi lett szomszédnőm az asztalnál. Fiával együtt utazott Ausztráliába. Alexandria táján a közönséggel a nap lementében gyönyörködve megjegyeztük, hogy a láthatár még az ő piros gallérjuknál is jóval élénkebb. Különös véletlen folytán ugyane nővel három hóval később Colombóban egy hajóra szálltunk, s visszajövet Adentől egy cabinba szorultunk.

Vörös-tenger.

Mielőtt útra keltem, otthon az utolsó hónapok sok gondja, az angol nyelv tanulása, tervezett utamra szükséges ösmeretek megszerzése, különben is ideges természetemet igen kimerítette, s a sok álmatlanul töltött éj után szellemileg is fáradt voltam, mire a tengerre kerültem.

Tapasztalásból mondhatom, hogy aki ideges, fáradt, vagy a lelke beteg, oh az menjen bátran tengerre. Különösen, ha meghalni kíván. Hiszen akkor úgy sem veszíthet semmit sem, de igen-igen sokat nyerhet! Az a levegő mintha kiszívná a lélekből a fájdalmat s a tenger fenekére vinné le, oly erősen hatja át az egész embert.

A Vörös-tengeren a legfelső fedélzet, valamint minden egyéb az utasok tartózkodására rendelt része a hajónak, gondosan vászonnal van bevonva

a nap ellen, a mit naponta többször öntöznek is, hogy hűvösebb maradjon és séta közben, ha a III. osztály felé közeledik valaki, minden matróz a legkomolyabban figyelmeztet: »ne a napra, az veszélyes«.

Én a tanyámat a legfelső kis fedélzeten ütöttem fel. Oldalt volt egy keskeny nyílás hagyva kilátásra. Talán tizen, tizenöten voltunk rendesen ott.

Nem tudom leírni, mily varázserővel hat az emberre, hogy míg egyfelől a végtelenbe lát semmibe nem ütköző tekintete, másfelől az élesen csipkés sivár Sinai hegység juttatja eszébe, hogy ott bolyongtak elhagyatva Izrael fiai.

Ismét aztán napokig nem láttunk partokat, csak olykor egy-egy szembe jövő hajóval messziről zászlójelekkel köszöntöttük egymást.

Roppant jótékonyan hat az emberre a tengeri, erősen sós, levegő. Az emberek majdnem kivétel nélkül elbágyadnak s elszenderegnek, s felébredve, a munkakedv teljes hiányában élvezik tovább a »dolce far niente«, egyedül legyezéssel fejtve ki egy kis mozgást. Sok utas az ágyát éjjelre a deckre vitette, nő és férfi egyaránt, mert ott hűvösebb volt. Én egész utazásom alatt mindig cabinomban aludtam éjjel.

Az étkezés az angoloknál egyáltalán erőteljesebb mint nálunk magyaroknál. Reggel az ágyba

tejet hoztak nekem, másoknak csokoládét vagy kávé; kilencz, tíz óra között volt a villásreggeli, egy órakor a luncheon, öt órakor thea, hat óra után az estebéd. Az volt a leggazdagabb. Hoztam is magammal étlapot. Az utasok egész nap igen egyszerűen voltak öltözve, de már az estebédhez a legtöbb nagy toilettet csinált, sok ékszerrel, különösen sok gyűrűvel. Az urak tulnyomó része salonruhában jelent meg, mondván, hogy ők annyit vannak úton, hogy mindenütt otthonosan érzik magukat. Otthon egész nap komoly, száraz dolgokkal vannak elfoglalva, de öt óra után megkivánják családjuktól a csinos öltözködést. Ezt a hajón némely nő a túlságba vitte. Leginkább fehérben jelennek meg. Suezen túl még az én hetvenöt éves szomszédnőm is luxust űzött fehér ruháival.

Naplemente után, mikor az oldalt védő vásznakat felhúzták, a fedélzeten a hajó hosszában jó kilépve sétáltunk; akkor legjobban esett a beszélgetés, a míg sokan az estebéd előtti nagy toilettére nem mentek.

Minden este nyolcz óra tájban a felső kis fedélzeten táncz volt egy kis zenekar mellett, vagy pedig hangverseny az alsóbb fedélzeten, a melyre a másodosztály utasai is meg voltak híva. A padok, székek, ép úgy kisorakoztatva és az előtér oly szépen diszítve az uralkodó színeivel és zászlókkal, mint

egy teremben. Hangverseny alkalmával az ösmert dalokba az egész hallgató közönség beleénekel, ami igen kellemesen hangzott a tenger halk csobogása mellett. Az utolsó előadáson Aden előtt a kapitány, ki mindenben részt vett, avval végezte tréfás búcsúzását, hogy legyen bár angol, amerikai, vagy magyar nő, az angol királynő egyforma szívesen látja a hajóján. Minden szórakozás kezdője és befejezője a »God save the queen«, mialatt mindenki feláll. Concert után tíz órakor melegített veres bort, theát, és nyalánkságot hordtak körül, a mi mellett sétálva vigan folyt a kritizálás az előadások felett. Egyik-másik hangosabban nyilvánította, hogy csak ilyen-olyan iskolázott hanggal bizony inkább nem énekelne, s egyéb csipős észrevételt tett, minek folytán a neheztelő párt a következő előadásokon nem vett részt, még mint hallgató sem. Az angol nők között fejlett ki a legnagyobb ellenségeskedés, mert otthonról ismerték egymást. Hozzám jöttek nagy garral panaszkodni s irigyeltek, hogy más nemzetiségű vagyok. Ezek felett missionariusnőimmal jól mulattunk.

Temérdek társasjáték van a hajón; még lapdázás is; persze minden a helyhez alkalmazottan; azt nézni érdekes volt az idősebbeknek is.

Többen az urak és nők közül kezdték magokat velem gyenge németségökben gyakorolni; de arról hamarosan leszoktattam őket, mert inkább én kívántam magamat az angol nyelvben gyakorolni s meg-

magyaráztam nekik, hogy több szükségem van drága fáradsággal tanult angol nyelvtudományomra, mint nekik a németre.

Suezen túl az étteremben az asztalok felett a mennyezeten különös szellőztető készüléket (pankah) rángattak a »laszkák« (indiai benszülött). Hosszú és fél méter széles kelme-stráfok, zsinórral egymáshoz fűzve, a rángatás folytán hűsen tartják a levegőt. Amint abbahagyták a rángatást, a tikkasztó hőség-től nem lehetett enni.

Adenbe érve, már ott várt egy hajó Colombóból, a másik Bombayból, hogy az utasokat tovább szállítsa, mert a »Valetta« egyenesen Ausztráliába ment.

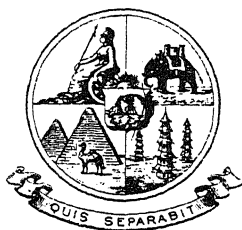
S ezzel a hajó fedélzetén töltött víg napjaimnak vége lett! Mielőtt Adenbe értünk volna, megírtam leveleimet, a »könnyek kapuja« körül kissé fújt a szél és több elsülyedt hajó kürtője meredt ki az öbölből. Én is rosszul kezdtem lenni.

Leveleimre bélyeget már cabin-társaim adtak, s ők mentek a kapitánynyal egy csolnakon a Bombayból értünk jövő hajóra cabint lefoglalni az én számomra is, a mit oly szerencsésen választottak, hogy egy nagy, tágas cabint egészen magam lakhattam, mely ép az övék mellett volt. Késznek nyilvánították magokat legkisebb kopogásomra bármikor hozzám bejönni. Oh ez áldott teremtéseknek mennyit köszönhettem utazásom alatt!

Mig ők a Bombayból jövő hajón jártak, az alatt a mi podgyászsunkat készítették ki. Én a magam ládáját, a melyen a kezdő betűim és a »wonted« szó volt, sehogy sem birtam megtalálni. Biztattak, hogy legyek nyugodt, ott lesz. De én tovább nyugtalankodtam, s ezt látva, az urak segítségemre jöttek keresni és csakugyan nem volt ott. Az ausztráliai raktárból hozták elő. Ebbe nagyon kimerültem a kissé ringó hajón.

Nemsokára visszatért a kapitány a szállást néző utasokkal, és egy kis gőzhajóra ültünk a podgyászfélével és kapitányunk velünk jőve, ünnepelesen adott át bennünket a bombayi »Clyde« nevű hajó kapitányának; tőlünk szívélyesen elbucszúva, visszament hajójára, hogy egyenesen Ausztráliába vitorlázzon.

A »Valetta« elindult Londonból november 23-án, Brindisiből deczember 3-án, s Adenbe értünk decz. 12-én.

Adentől Bombayig.

1893 deczember 12. A »Clyde« egészen új hajó volt, még sokkal elegánsabb és szebb, de valamivel kisebb mint a »Valetta«. A kapitány pedig rendkívül finom, művelt ember.

A hajóra lépve missionariusnéim cabinomba vezettek. Ott minden podgyászomnak helye volt. Cabinom négy személyes volt, tükrök, sőt étágére is volt benne, ágyai pedig igen kényelmesek.

Megmosdottam s lefeküdtem, tizenegy óra lehetett délelőtt; egész nap egy kis tengeri betegség háborgatott. Másnap a tenger ismét nyugodt volt, de én nem keltem fel, mondván, hogy jól érzem magamat, csak enni nem kívánok és fáradt vagyok, pihenni akarok. A hölgyek kötéseikkel, könyvvel kezökben jöttek hozzám mulattatás végett, s elbeszéltek még a Valettán utoljára történt ármánykodásokat. De bizony e sok beszédől rosszul lettem,

s a szobaleány által kérettem őket, hogy egészségem felől ne személyesen, de a szobaleány által kérdezősködjének. Azontúl nem is jött senki sem hozzám, a szomszéd missionariusnőimet kivéve; azok is csak pár perczig időztek nálam. Gondolná valaki talán, hogy az unalmas volt? Oh a világért sem.

Abban a szép és tisztaságtól ragyogó cabinomban végtelenül jól éreztem magamat. Az egész cabin fehérre volt fényezve, az ablak- és ajtókeretek barnafából, műmunkával, éppen úgy a mennyezet is, és aranyozva. Ágyam mellett, a fehér falon, egy kis piros selyem zsebecske órának és egy nagyobb, szinte piros selyemből, egyéb apróság számára. Cabinom északfelé nyíló nagy ablakai éjjel-nappal nyitva voltak; az idő kint szép volt, a nap sütött. Naponta a zenekar játszott, a mit jól lehallhattam. Különösen örültem az éneknek, a mivel a közönség gyakran passziózott; a szép Marguerittet is ott hallottam először. Bágyadtságomnál fogva többet úgy sem élvezhettem volna. Mondhatom, hogy szinte boldognak éreztem magamat gondolataimmal. Nekem, ki a zenén annyira csüggtem, hogy évtizedeken át, mint gyermek az anyatejjel, én úgyszólván a zenével tartottam fenn kedélyemet (a nélkül bizony elvesztem volna), elképzelhető: háromszoros értéke volt azon kedves hangoknak előttem, a tengeri tündéries szép kis magányomban, a minek még különös varázst kölcsönzött a habok moraja.

Ködfátyolképekben vonultak el emlékezetemben a rég- és közelmúlt idők emlékei, de valami sajátos nyugodt, szelid érzés vonult be lelkembe, melyet leírni nem tudok.

Volt egy jólelkű, vidám kedélyű idősb szobaleány, a ki mindennap öt óra tájban (a kapitány kívánságára) hozzám jött vagy egy órára diskurálni. Nem volt terhemre, sőt alig vártam jövetelét; kellemes hangjával arról beszélt, miről hallani szerettem. A matrózélet felől is minden érdekelt; majd figyelmeztetett, hogy meg ne ijedjek, hogy ha éjjel röpködő halak esnének az ablakon át cabinomba. Elmondta, hogy a kapitánynak mindig értesítést kell felőlem vinnie, mert a remek szép időben senki sem hiányzott az étkezésnél csak én, úgy hogy a kapitány már meg akart látogatni, nyugtalan miattam.

Végre a hatodik napon, december 17-én, gyönyörű vasárnap reggel én is compareáltam az isteni tisztelethez. Utána felmentem a fedélzetre. A kapitány hozzám ült s örömét fejezte ki, hogy felépültem vöröstengeri lázamból. Sok utas a Földközi tengeren megfázik kissé, utána a vöröstengeri hőség annál ártalmasabb, s e miatt többé-kevésbé lázba esnek. A parancsnok féltett a sárgaláztól, orvost is akart küldeni, de nem engedtem. A kapitány kikérdezett utazásom céljáról, irományaimat bemutattam s azt átnézve, mondta, hogy rendben vannak, nem kell tartanom semmitől. Ezt az uti társakkal is közöl-

hette, mert azontúl nagyobb bizalommal közeledtek hozzám.

Különösnek találtam, hogy délelőtt tizenegy órakor kis papir-edényekben fagylaltot serviroztak. Az étkezés kitűnő volt tizenkét órakor, azt alig befejezve, Bombay látható lett, s feszült figyelemmel néztünk a szép öböl s kikötő felé, a hol két óra után remek időben horgonyt vetett hajónk. A »Clyde« gyönyörű hajó volt; s mintha méltóságán alól lett volna a vízi királynőnek a szárazföldet megközelíteni, egy emeletes gőzös jött értünk. Mindenki eszményi szépnek mondta az egész utat, a mi tizenöt napig tartott.

A gőzösről feljöttek a vámhivatalnokok, s nagyjából átnézték a podgyászt. A szállodákból portások, ügynökök ajánlták lakásaikat. A »Great Western« szálló ügynöke németül beszélt velem, s ajánlatot tett, hogy öt rupiáért a II. emeleten szobával (ott az a drágább) teljes jó pensiót kapok. Miután utitársaim helyben hagyták, oda mentem.

Bombay.

1893 deczember 17. Gőzösünk csakhamar a parton volt, s mi a szárazföldre léptünk. A podgyász után, tovább két óránál kellett várunk. Az alatt az utasokkal egy nyitott fedélzet alatt vigan diskuráltunk.

Egy elegáns család említé, hogy nekik Budapesten kedves ösmerőseik vannak, báró Lipthayék. Hívtak engem Madras vidékére vadászatot nézni; a szép nő édesatyját egy tigris ölte meg.

Sajnálatomra Pieno-hajónk az akkor Madrasban dühöngő kolera miatt nem kötött ki, minek folytán délindiai utamnak el kellett maradnia, pedig úti-jegyem oda is szólt.

Várakozásunk alatt a pakkokat egyre hordták a hajóról, s feltűnt, hogy a jobb módúak holmija közt egy-egy csomag ágynemű volt; matracz, vánkos és piros festő-paplan, nagy, tarka virágokkal, mind

a két fele egyforma, nem számítva felhúzatra. Ép olyan, mint a milyeneket nálunk régen a szegény zsidó családoknál láttunk. Megkérdeztem, hogy mire való az? S csodálkozva azon, hogy nekem nem volt, megmagyarázták, hogy az a vasuti ágynemű. Indián keresztül utazva, a vasuton a jobb módúak minden este ágyaznak kevés kivétellel valamennyien. Én egy nagy, meleg köpenybe burkoltam magamat, s a plaidet fejem alá téve, aludtam. Máskor is úgy tennék.

Végre eljött ügynököm a podgyászommal, s a szálloda kocsiába ülve, megkérdeztem, hogy miért késtünk oly sokáig az indulással. Egész csodálkozva válaszolta, hogy »hát mit gondol maga! Mikor a nagy európai posta jön, az nem csekélység, de igen is nagy dolog«.

Sokszor tapasztaltam az életben, hogy a mitől legjobban tart az ember, épen azon esik át könnyen; ép úgy történik megfordítva is. Azt mondják, hogy a Vörös-tenger és indiai tengerek deczemberben egyáltalán mindig csendesek; inkább veszedelmesnek mondták a Calcuttától Colombóig tartó utat, a hol akkortáiban hét nagy hajó veszett el. Ott gyakoriak a vitztölcsér, a zátony és vízalatti sziklák. Ezt később vezetőm is állította.

Ezen hosszú tengeri úton mintegy átringatva,

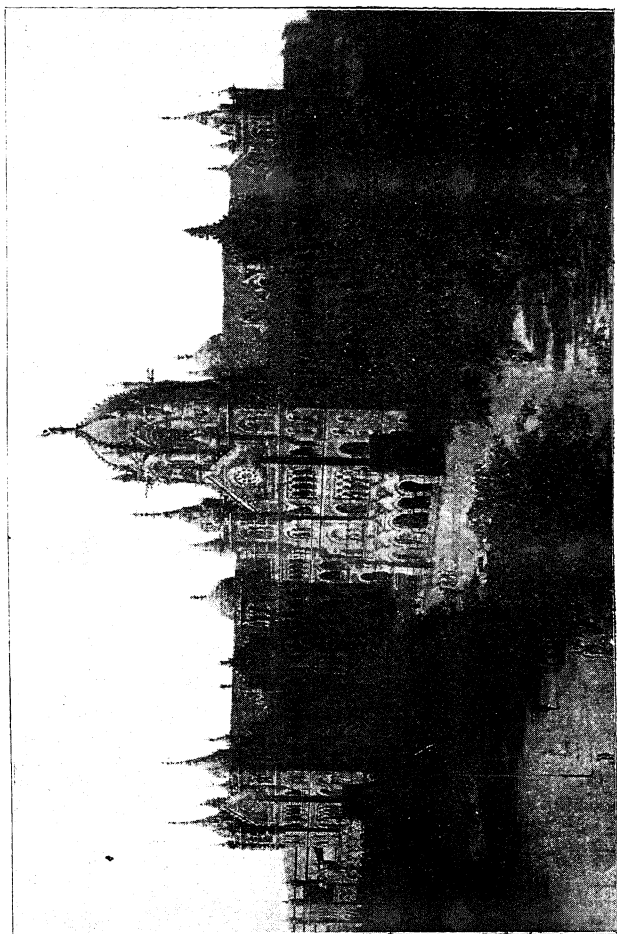
megérkeztünk, miért a mindenhatónak szivem mélyéből hálát adtam!

A bombayi »Great Western« szálló régi épület. Ott még magas, nagy szobák vannak, ép azért jó és igen kedvelt. Lakásom egy tágas háló-, egy nap-pali és egy kis toilette-szobából — fürdőkáddal — állott. Az étkezés: reggel hét óra előtt az ágyba tejet adtak, kilencz órakor a nagy villásreggeli következett, mely nálunk egy jó ebédvel felérne, egy órakor luncheon, ez kissé szerényebb; öt órakor thea és hét órakor a nagy estebéd. Az összes étkezés a szobákkal együtt, azaz teljes pensio, öt rupia, a mi pénzünk szerint nem egész négy forint volt naponta. Hihetetlen olcsó és jó. És ez egész Indiában így volt, kivéve az új luxus-szállodákat.

Egy szép kilátású balconra kilépve, az előttem lévő toronyórán épen öt órát ütött. Megnézve a magamét, azon is, perczre, ugyanannyi volt.

A balconról a házak felett messze elláttam a tengerre, ahol este a kivilágított hajók szép látványt nyújtottak.

Az idő tehát öt óra volt épen; két óra az estebédig, holott már ekkor erősen jelentkezett nálam az éhség. Miután egy kissé körülnéztem, szórakozásból leültem leveleket írni haza. De a fokozódó éhség minduntalan elvonta figyelmemet. Elővettem táskámat s annak fenekén összeszedtem még a budapesti

Vasuti indóház Bombayban.

sütemények megmaradt, szétszórt morzsáit s jégbe-hűtött szódavizet ittam rá. Leveleimet igen kellett-
lenül és tökéletlenül fejeztem be, míg végre a szép
kilátásba is belefáradva, étkezni hívtak. Ez a szó
soha sem tűnt fel oly kellemesnek mint akkor. Persze,
hat napig Adentől Bombayig nem ettem, nem kíván-
tam lázamnál fogva semmit; de a szárazföldön
hatalmasan követelte étvágyam a magáét. Az est-
ebéd kitűnő volt. Német szomszédaim óvtak a sok
jeges szódavíz ivásától; de én mit sem törődtem
azzal, ittam végtelenségig a jeges szódát. Étkezés
után egy óriás salonszerű terembe vonultunk, de
onnét is csakhamar szobámba, majd a balconomra
vonultam, hol egy nagy amerikai szék volt, próbál-
tam én abba mindenkép ülni, de sehogy se tudtam
belehelyezkedni, végre belefeküdtem. Másnap láttam,
hogy mások is úgy tesznek.

Kevés kivétellel egész Indiában az épületeknek
csakis a belső osztályait lakják. A hőség ellen az
utczai oldalról is széles ívezetes folyosók védik a
lakosztályokat, és még a folyosók is vékony deszka-
redőnyökkel vannak nappalra beárnyékolva a nap
és a betóduló hőség ellen, este felé azonban minden
redőnyt felhuznak és mindenki iparkodik lakását
minél nagyobb légvonattal hűvössé tenni. A magán-
lakásokban pedig egymástól nem ajtószárnyak zárják
el a szobákat, hanem csak színes vászon vagy

hímzett terítőket akasztanak az ajtóféltre, ezeket nyárra szálal, bolyhos kelméből készítik és naponta többször vízbe mártják és ha azokat a szellő lengeti, üde, friss levegő terjed el a szobákban. »Great Western«-ben is az utcza oldalon folyosó huzódott végig a szobák mellett, és ebből minden szoba előtt elhuzódó rész verandául szolgált. Elképzelhető, hogy mily könnyen lehetett volna a lakóknak egymás lakását esetleg rossz szándékból megközelíteni, miért is a verandára nyíló tárt ajtókat valóban nehéz volt megszokni.

Szobám mennyezetén nagy nyílás volt a szabad levegőjárás végett, a folyosóra nyíló ajtó felett pedig hosszú, nyitott ablak, mindkettő szellőzőül szolgált.

Este kilencz órakor nyitott balkonajtó mellett lefeküdtem, vánkosom alá tárczámat és egy narancsot dugva, befüggönyözött ágyamban elaludtam. Tizenegy óra tájban nagy futkozásra ébredtem fel; a padlás nyílásából nagy zuhanással egy állat esett szobámba, mely még egy perczig futkozva, az alsóbb régiók felé vette útját. Ezután minden egyszerre elcsendesült. Ez minden este ismétlődött, de azért gyertyát egyszer sem gyújtottam. Valószínűleg patkányok lehettek.

Deczember 18. Másnap reggel első dolgom volt a reggeli után consulunkat felkeresni, aki egy művelt, kedves ember volt. Utlevelemet bejegyeztettem azon

esetre, ha elveszne, bár ő azt mondta, hogy arra nincsen semmi szükség sem, kivéve Oroszországot és Törökországot. Miután kikérdezett utazásom céljáról, maga ajánlkozott vezetőt mellém adni Indián keresztül, mondván, hogy »ma a legjobb vezetőt adhatom magának, azt, a ki a fiatal Bismarck grófnak volt szánva; de egy hölgynek nagyobb szüksége van ily emberre; Bismarcknak majd mást adok«. S hozzá tette, hogy nem is képzelem, mit fogok birni ezen egyszerű emberben; szolgálom, barátom, tanácsadóm lesz egyszerre. Sem étkezésről, sem lakásról nem kell sehol sem gondoskodnom, mindent ő végez el. Fizetése havonként harminczöt rupia, s öt rupia ruházatra. Az utiköltség pedig Indián keresztül és vissza Bombayig első osztályú utas szolgájának oly csekély, hogy hat hétre, a borraival együtt, az egész szolgál alig kerül többbe száz forintnál.

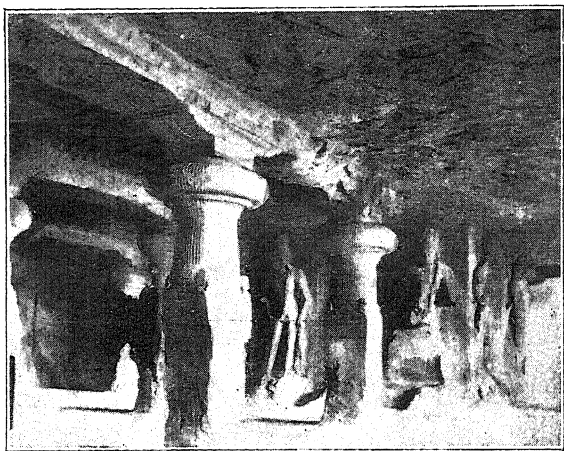
A vezetőm szerződését a consul névjegyemre néhány szóval feljegyezte. Midőn kértem őt rendezőbb szerződés kiállítására, azt felelte: »Ez tökéletesen elegendő; ne feledje, hogy India nem kelet e tekintetben; ott az elsőrendű üzletekben is szabott árak vannak a bazárok kivételével.« S úgy is volt. Mert vezetőm Calcuttában még engem a Colomboba menő hajóra kísért, elégedetten vált el tőlem, magát továbbra is kegyeimbe ajánlta, s kért, ajánljam más utasoknak is őt. Neve Vishram volt; Bombay mellett lakott.

A szerződés megkötésétől fogva a szolga mindenütt velem volt. Nappal a szobám ajtaja mellett a folyosón guggolva ült a földön, éjjel is jobb fekvőhely hiányában ott hált.

Cooknál pénzzel és vasutjegyekkel ellátva magamat, s január 23-ára a Calcuttából Colomboba menő hajón cabinomat megrendelve, felkerestem Telléry hazánkfia gyönyörű üzletét. Elutazásom idején Telléry neje Budapesten tartózkodott, s itt Cook által felkéretett, hogy róla, gyermekeiről s itteni viszonyairól vinnék üzenetet öreg édes atyjának. Atyja fel is keresett Agrában szállómban. A Telléry-üzlet az első, az indiai különlegességekben egy muzeumhoz hasonlítható, s az idegenek annak is tekintik. Az igazgatóné már Bombayban is várt, s az egyes tárgyakról kellő felvilágosítást s utbaigazítást adott, mi igen nagy segítségemre volt, bár még ott nem sokat vásároltam.

A tengeri út okozta gyöngélkedésemből még éreztem valamit és kértem az igazgatónét, jönnie velem egy patikába orvosságot kérni. Bajomat elmondtam, s ő hindosztánul tolmácsolta a gyógyszerésznek, a ki adott ellene orvosságot, melyért tizenöt krajczárt fizettem. Egy évvel később kedvtelésből Budapesten is úgy tettem, s itt is ugyanazt az orvosságot húsz krajczárért adták; a mi fő, a hatás kielégítő volt ott is, itt is.

Deczember 19-én az Elefanta-szigetet néztük meg Cook-féle propelleren. Mily kellemes meglepetés ért, midőn vagy 14 hajóösmerőssel találkoztam, köztük a »Clyde« parancsnokával s missionarius-nőimmal. Ők is megköszönték azon szíves »Isten hozta!« üdvözlésemet, melylyel őket Brindisiben

Elefanta cave bejárata.

cabinomban fogadtam. Azt ők jó ómennek vették az útra, mert, mint mondták, nagyon féltek a rossz utitársnőtől. Nekem sokkal több köszönni valóm volt a vidám és jó lelkeknek! Ők Bombayban az egyleti házban három rupiáért kaptak lakást és napi ellátást.

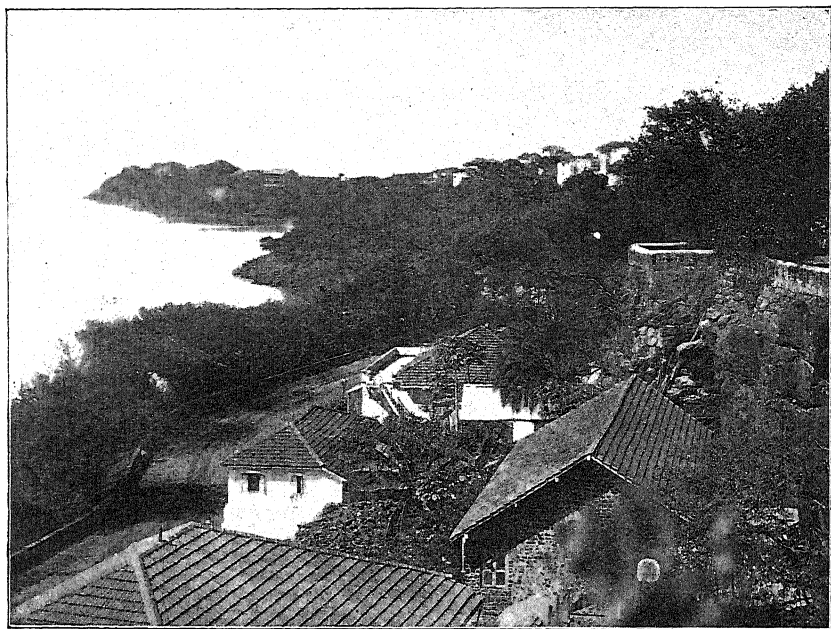
Miss H. a barátnőjével nem egyezett. Az egyik társaságot kívánt, a másik pedig látni akart. Vezetőm megtetszett nekik, hozzám akartak csatlakozni, s azzal biztattak, hogy Ceylon szigetén a szállodásné barátnéjuk, majd ingyen ad szállást. De én azt adván ürügyül, hogy senkihez sem csatla-

Brahma, Siva, Visnu Elefanta cave.

kozom, szépen leráztam őket nyakamról. Miss H. azonban nem mulasztotta el még a propelleren előadni, hogy a »Clyde« hajón, betegségem alatt, közte és egy gazdag bombayi család között conflictus tört ki, mely Miss H. győzelmével végződött, mert a sok ócsárlás és maliciosus megjegyzés következtében a gazdag család leányaival visszavonult.

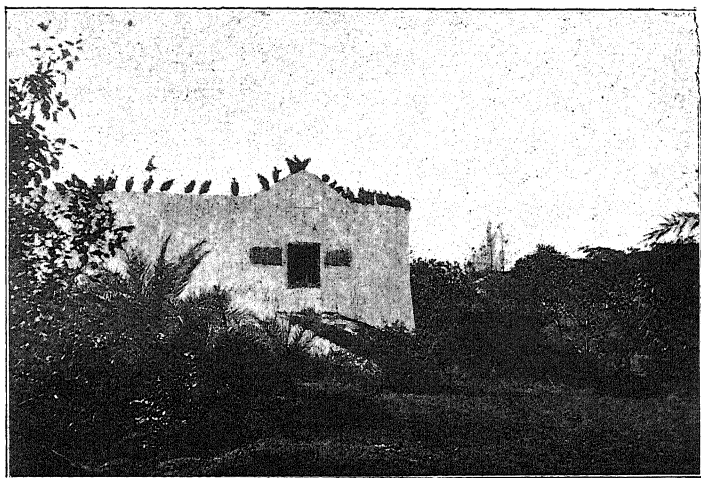
A propeller nyílsebességgel egy óra alatt Elefanta szigetére vitt. Ott egy nyugalmazott ezredes felvezetett bennünket a hegyre, ahol fekete sziklába — Brahma, Siva, Visnu (Brahma az általános főisten,

Malabarhill Bombayban.

Siva a romboló és Visnu az oltalmazó isten) háromsággal — van befaragva a gyönyörű s elég ép, barlangszerű hindu templom. Sok szép faragvány van ott, köztük Parwati házassága és annak egyéb története. Este ép oly gyorsan értünk vissza Bombayba.

Bombayban összesen hat napig voltam. Reggel, este kikocsikáztam; a többi időt szobámban kellett eltöltenem a hőség miatt. Rendkívül meglepett ott a sok monumentális épület, köztük az indóház, a matrózok otthona, a posta, vásárcsarnok és sok más épület. Az állatkert izléssel van elrendezve. Vastag

»Csendes torony«.

drót-kalitkák alatt terjedelmes nagyságban minden állatnak sziklák, barlangok, ágas fatörzsek vannak elhelyezve, amint az egyes állat természeti saját-sága megkívánja.

A nagyon érdekes muzeum is ugyanazon park-ban van elhelyezve.

A paradicsomi szépségű Malabarhill egy fél-

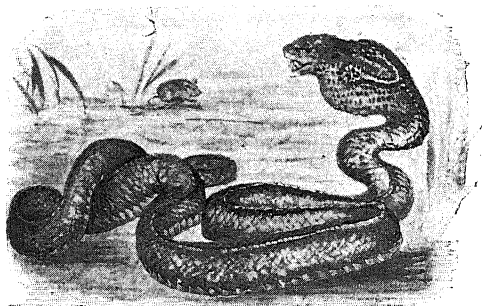
sziget, s Bombayhez tartozik, úgy mint nálunk Budapesthez a városliget vagy a Svábhegy. Ott van a legfrissebb levegő, a legszebb kilátás. A gazdag bombaiak ott szeretnek legjobban lakni. Hanem e szép hely közepette fekszik a »csendes torony«, a hová a parsi (zoroaster) vallásúak halottaikat kiteszik, hogy a keselyűk azokat megegyék. A parsik előtt ugyanis a halott szenny; a föld, tűz, víz pedig szent dolgok, melyeket a halottal beszennyezni nem lehet. Igen gyakori eset, hogy a keselyűk egyes kiszakított hullarészekkel a fákra vagy háztetőkre szállnak, s az utcán is a seprők csontokat találnak, melyeket összeszedve, a csendes toronyba küldenek. A lakók ezt ott megszokták és tűrik, mert a parsik ott igen hatalmasok.

A halottégetés a tengerparton, bent a városban szintén érdekes. Mielőtt a máglyát meggyújtánák, azt rizskásával hintik körül s egy korsóból a vállán keresztül egyik hozzátartozó vizet önt át, s azt úgy dobja a földhöz, hogy összetörjön. A hulla hozzátartozói félkörben körülülnek a máglyát s annak égését egykedvűen nézik.

A városban a legtöbb utcát kokusdió és mangrófa (utóbbi galyából gyökereket ereszt a földbe) szegélyezi, s kellemes, terjedelmes árnyékot nyújtanak. Magaslatról nézve, Bombay egy óriás parknak látszik, a sok szép faültetéstől. Annyi mókust, gyíkot egy városban sem láttam. Ezrek futkosnak a

magas házak falain, s mondják, hogy Bombayban igen sok háznak van házi kigyója. De azok jó indulatúak, hanem egy sarokban vizet, vagy egy kis tejet kell számukra tartani, mert a kigyó azért mászkál éjjel a szobában, hogy ennivalót találjon.

Egy ösmerősöm mondta, hogy egy szolga éjjellátta, midőn a cobra (pápaszemes kigyó) a gyermekeken keresztül csuszott, az atyának pedig a feje alá

Cobra. (Pápaszemes kigyó.)

feküdt éjjelenként. A cobrát bántalmazni veszélyes, mivel társai bosszuállók. A bészülött különben szentnek tartja és nem bántja. De előfordul a kigyók között düh- vagy veszettségféle betegség. Ezt azonban meg lehet tudni arról, ha egy tájon — úgy hiszem minden 48 óra után — kígyócsípéstől többen halnak meg, mert a méreghólyagja annyi idő alatt telik meg. A bészülöttek az ilyen veszett kígyót ki tudják keresni és azt megölik. A mező-

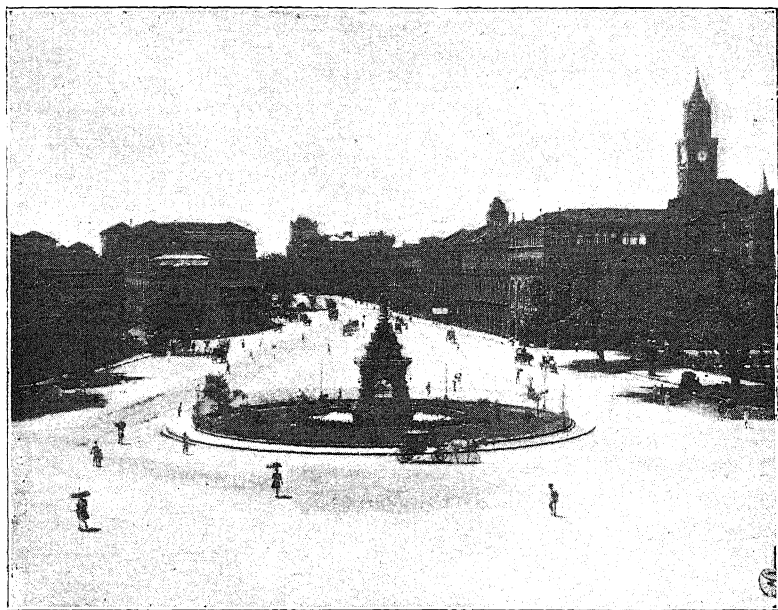
kön, kertekben temérdek a mérges kígyó és azon évben huszonötezer ember halt el egész Indiában kígyómarás következtében.

Szobám rizsszalma-szőnyeggel volt bevonva egészen és azon milliárdnyi, alig látható apró veres hangya volt; de csípését soha nem éreztem, pedig még a ládám is tele volt velök. Hanem vannak nagyobb fajták némely helyen. Egy későbbi utas panaszkodott, hogy ládáját egy éjjelen át elpusztították tartalmával együtt. Azért azontúl vigyáztam és ételmorzsától tisztán tartottam még a kézításkámat is. Különben azt mondhatom, hogy nekem egész téli indiai utamban semmiféle rovar sem kellemetlenkedett, sőt nem is láttam. Néhány moskitó csípett meg néha a hajón, de az is csak a kikötőben — kígyót azonban láttam néhányat kertekben és vízben.

Hogy szemre milyen szépen rendezett, kertszerű város Bombay, ragyogó tisztaságával, azt le sem írhatom. Egy ott lakó öreg úr azt mondta: »Bombay olyan, mint egy szép, fiatal, kokett nő, csak az alaposságát ne keressék, mert akkor a csúnyábbnak látszó Calcutta jobban fog tetszeni, ép úgy, mint a csúnyább, de szolidabb asszony.« S igaza volt. Ma, midőn e sorokat írom, a pestis dühöng Bombayban, mert nincsen alaposan canalisálva. Tisztítani nem akarnak, a piszok, szenny

fokozódik mindenütt s a bajt megszüntetni nem lehet. Kiszámíthatatlan, hogy mi lesz a sorsa a gyönyörű szép városnak.

Kiszolgálóm a »Great Western« szállóban nő

Főutca és tér Bombayban.

volt. Ezt azért említem fel, mivel egész Indián át mindenütt csakis férfi szolgált ki. Még a ruhamosást is férfi végezte. Említett szobaleányom egy jól kihizott fekete hindu nő volt. Fogai, ép úgy körmei pirosra festve; orrában karika, karján és lábán az ott szokásos ezüstpánt-ékszerek. Öltözetül fehér

muszlint használt, két ujjnyi sárga széllel. Egész felső öltözetét 7—8 méter hosszú muszlin képezte, melyben graciosusan volt becsavarva. Levetkőzött előttem — legalól rövid fehér szoknya volt rajta — és megtanított, hogy mint kell öltözetét körülcsavargatni, hogy szoknyát és derekat képezzen, a gyomor kilássék, a muslin végének pedig a fejre kell visszahajolnia. Megmondta, hogy hol vette és én is épen olyat vásároltam, néhány mintázottat is, aminőt legtöbbet láttam az utcán viselni a ben-szülöttek által.

Szobaleányom nagyon szíves, nyájas teremtés volt.

Európai nőnek nem lehet öröm Indiában gazdasszonynak lenni, szakácsnői szenvedélyére pedig éppen kedvezőtlenek az ottani viszonyok, már a sok légy miatt is. Nehány konyhát megnéztem vagyonos házaknál, a hol európai tűzhelyekkel volt ellátva a konyha, de az használatlanul állt mint konyhadísz, mert mellette senki sem akart főzni még télen sem a hőség miatt. A konyha hosszában az ablakok alatt asztalmagasságú, másfél láb széles épített padka van, a melyen sorban állnak a kisebb-nagyobb cseréplábasok és parázs felett főzik az ételeket ben-szülött szolgálk. Szállodákban, valamint a magánházaknál is láttam, hogy annyi légy dong a főzőpadka körül, hogy a lábasokat alig lehet látni. Tisz-

taságról persze szó sem lehet, daczára annak, hogy a sok szolga egymásnak lábatlankodik.

A szarvasmarha a nyári hőségben a nagy esőzések alkalmával egészségtelen pocsolyákból iszik, a mitől sokniak megromlik a lépe és a mája és féregbetegséget kap, mely az egész állat husában elterjed; az olyan hus aztán igen olcsó, ellenben az

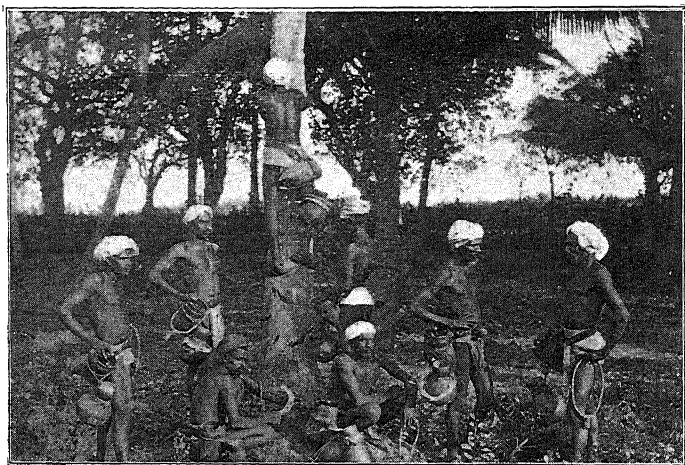
Rizskását őrlő leányok.

egészséges állat husa drága, melyet hivatalos ellenőrzés mellett vágnak le. Szárnyas baromfi sok van és tojásételek bőven.

Indiában sok nemeskőnek van hazája, a saphir ékkövet előszeretettel viselik — különösen jellemzi az ottaniak babonaságát, hogy a saphirgyűrűt a vevő három heti próbaidő után csak az esetben

tartja meg, ha azon idő alatt kellemetlenség nem éri — ellenesetben a kereskedő visszaveszi a gyűrűt.

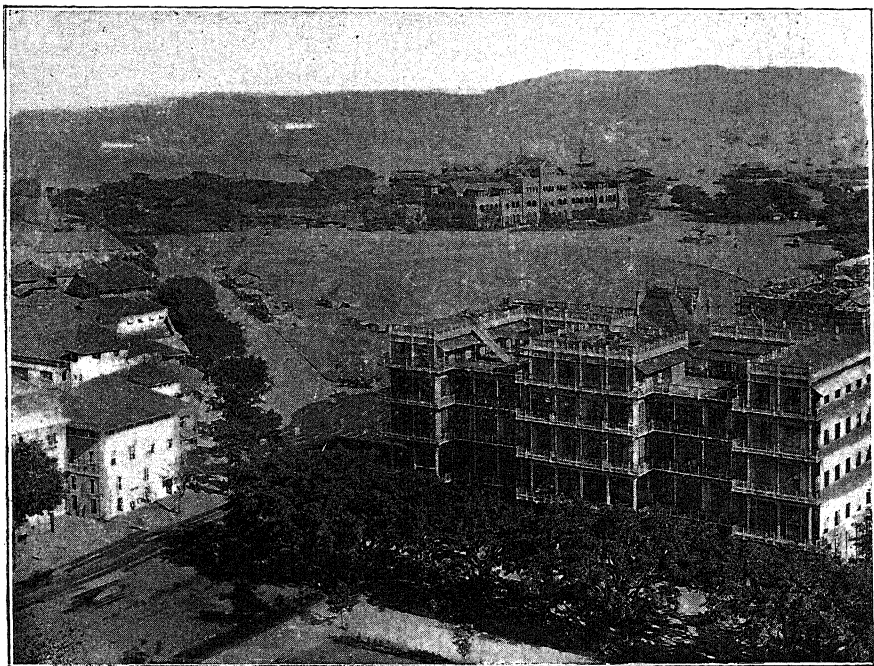
A benszülöttek negyedében megnéztem azon helyiséget is, a hol a menyegzőket tartják. Vezetőm megmondta, hogy miért jöttünk. Azonnal előmbe

Benszülött munkások.

jött a hivatalos mátkapár-fogadó, s arra a helyre vezetett és ültetett le, ahol ők szoktak ülni, s a szerint sziveskedtek velem is. Nyalánksággal kínáltak meg, és két darab cocusdiót adtak; az is szokás. Mindeneket köszönve, távoztunk. Indiában nem szokás a nőknek hozományt adni — s ha mégis hozományt ajánlanak, gyanut kelt; azt hiszik: a menyasszonynak bizonyára valami láthatatlan hibája van.

Bombayban egész nap nem visel senki sem keztyüt, még a kormányzóné sem, a ki az angol királynét képviseli, csakis öt órán túl. Én jobbnak találtam semmikor sem viselni. Öt órakor kezdődik

Esplanade szálló. Matrózok otthona, háttérben a nagy kikötővel.

az élet Indiában. A korzókon a szebbnél szebb fogatok egymást követik. A benszülött gazdag világ ugyanis ott csillogó, fényes, ékszeres díszben mutatja magát szolgálival. A hölgyek fehér ruhát viselnek, az utolsó polgárnő is; és minden nap tisztát vesz-

nek. Ott a mosás alig kerül valamibe. A fehér czél-szerű is, mert a nap nem árt neki, sőt fehéríti.

A nép nem oly fekete mint az arab; vernyeges barna. A munkások öltözete sokszor nem áll többől egy zsebkendőnél, melynek sarkait egy kötéllel erősíti dereka körül, s abban tartja még a kenyerét, dohányát és egyéb aprolékát, mint azt a fényképeken látni is.

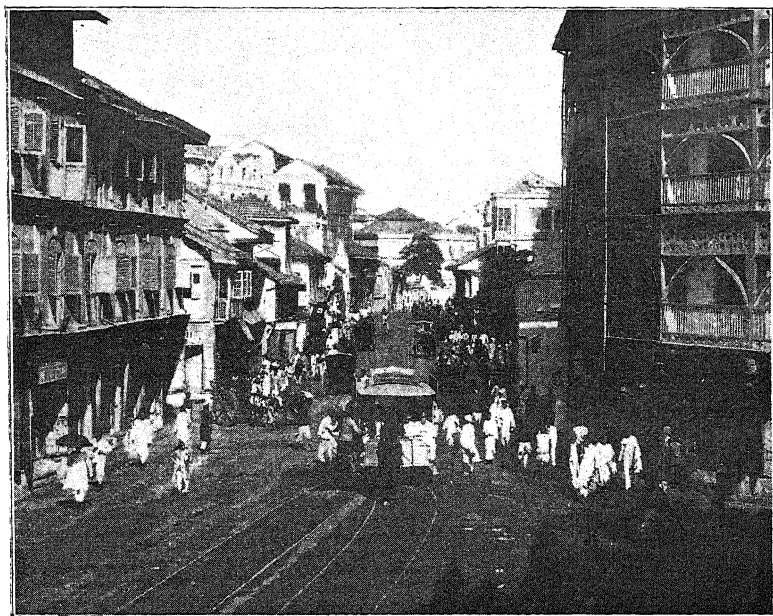
Az akkori legujabb szállodát, az »Esplanade«-ot is megnéztem. S mennyire igaza volt consulunknak, midőn figyelmeztetett, hogy valahogy ne mozduljak a »Great Western« szállóból. Az új hôtélban a szobák kicsinyek és alacsonyok, mi által annyira meleg, hogy megnézése is terhemre esett. De szép és elegáns minden helyisége; hanem drága is az ottani árakhoz, 6—8 forint a pensio naponta.

A sok szép, széles utca tisztán volt tartva, s remek szobrokkal ékesítve. A benszülöttek utczáit is tisztáknak találtam. Ott a boltokat már alkonyatkor zárják, s reggel 9-kor nyitják.

Érdekes volt a beteg és haszonvehetlen állatok menedékhajléka is. Öreg, beteg teheneket, kutyákat, majmokat és mindenféle állatokat gondoznak ott, mert a hindu vallásossággal becsüli meg az állatot. Minden állatot külön szolgálja ápol és óv a ragadozó varjak ellen, melyek, ha a kellő felügyeletet elhanyagolják, azonnal ellepik a tehetetlen állatokat, s gyü-

szűnyi lyukakat vájnak rajtuk. Ha egy csapással leütnék szegényeket, nagyobb könyörületesség lenne, mint hogy kinlódni hagyják.

A matrózok otthona fejedelmi épületnek mond-

Benszülöttek utcája Bombayban.

ható; egy tiszt mutatta meg belső berendezését, mely nemcsak czélszerűen, hanem jó izléssel is van berendezve. Három hétig tartózkodik ott egy-egy hajó legénysége. Szép faültetések övezik az épületet, udvara is fásított.

Kandalla.

Deczember 23. A consul és Cook melegen ajánlották, hogy a karácsonyi ünnepeket Kandallában töltssem, mely a poonai vonalon felfelé menve $3\frac{1}{2}$ órányira esik Bombaytól, 2000 lábnyi magasságban. Tanácsuk jó volt, mert oda érve, több hajóösmerőssömmel találkoztam, kik az ünnepet ott töltötték. Igen megható volt az ünnep.

Mig otthon, Magyarhonban, ösmerőseim, rokonnaim családi tűzhelyük melegén töltötték e szép ünnepet, addig én a messze világban e felséges magaslaton pihentem ki utazásom fáradalmát, s adtam hálát a jó Istennek, ki egyformán van velem mindenütt!

Karácsony estéjén, és első napjának reggelén egy csinos piczi kis angol templomba mentünk. Reggel kilencz órakor a templomka elé egy elegáns hölgy jött lóháton, s azt szolgáljára bizva, a templom harmoniumánál foglalt helyet, s azon kísérte az

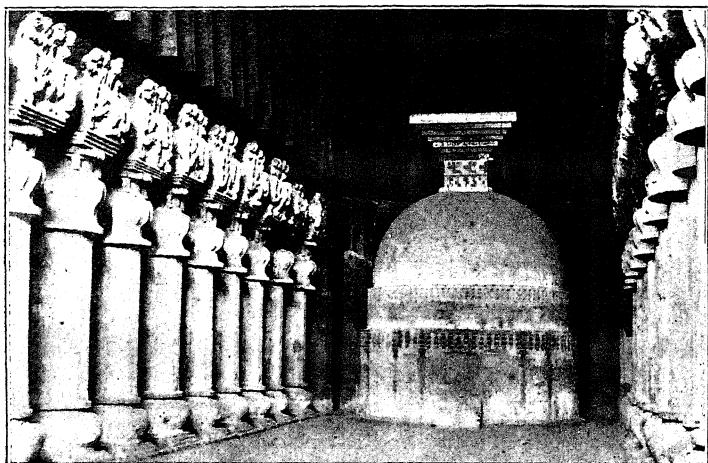
éneket. E közben a hívők, köztök én is, az Úrvacsorával éltünk; míg ő is élt az Úrvacsorával, addig abba hagyta a zenekiséretet. Az isteni tisztelet után ismét távozott lován. Este sétálni láttam; őt gyermeke kísérte. Egy szép sanatoriumban laktak.

A karácsonyi estebédnél az asztal szépen volt diszítve; apró virágokból az egyik oldalon »Happy return of the season«, a másik felén pedig »merry christmas and many«. A sok szép gyümölcs moha közt volt szervirozva. Szolgáink az étkezésnél mögöttünk álltak ünnepi boy öltözetükben. Az enyém fehérben piros övvel, a hajótársaimé pedig kék övvel.

Délután szolgám uti öltözékét vette fel, és nagy, kétkerekű kocsikon — tongán — mentünk a hires Carli-Caves sziklába vésett templomot meg nézni. Ez a legrégibb barlangszerű sziklatemplom, s ősanja a világ összes keresztyén templomának. Hossza a bejárattól 126 láb, magassága 7 öl, szélessége 45 láb. Felsőleges oszlopok sorakoznak két oldalt a templomban, s hátul, a belsejében van a cathedrale. Még Krisztus urunk születése előtt készült, s mai napig épségben megmaradt. Állandóan egy buddha pap őrzi ott levő lakásából. A templom mellett a hegyoldalban számtalan kisebb-nagyobb lakás és fülke van, ami oly érdekes mysteriosusan hat az emberre.

Uzsonnáztunk, és úti társaim fényképeztek. Én kissé félre ültem, dudváimat virág hiányában rendez-

getni. Másnap, midőn a lemezeket nézték, hát láttam, hogy én is rajta vagyok mindegyik képen. Három hóval később, mire haza jöttem, nem kis öröömre már várt reám egy Londonból érkezett levélben a fénykép, melyen szolgám is rajta van. E kedves figyelmet persze én is megköszöntem.

A 2000 éves Carly-Cave belseje.

Carly-Cavesből Kandallába visszamenet, este szép gyepégetés volt a hegyoldalban; a tűz gyorsan csipkézve szaladt felfelé, s megvilágított mindent. Különben is szép esték voltak ott teljes holdtölténél.

A carly-cavesi sziklatemplomhoz fáradságos út vezet. Minket hordszéken vittek fel a benszülöttek; jobbra, balra sziklás az út, s cactus-tövisek-

kel van benőve. Mondják, sok ott a mérges kígyó. Itt már észrevettem, hogy szolgám szereti a kényelmet; nem akart a sziklateplomig velem jönni, holott valamennyi követte gazdáját. De azért minden resonozás mellett is, neki el kellett jönnie.

Kandallai lakásom előtt minden este néztem a

Kirándulás a Carly-cavesi sziklateplomhoz.

kert öntözését. Egy bivalyra két nagy bőrtömlő volt akasztva tele vízzel; sokszor nem jött vele az öntöző fiú, s az óriás állat fél óráig is elsétálgatott egész kedélyesen a virágágyak között.

Ünnep másodnapján a hegyek közé, kocsin, felséges apróbb kirándulást tettem. A városkában

vettem orrfüggőket és gyűrűket. A szolgák ott úgy köszönnek, hogy tenyerüket a homlokukra téve mélyen meghajlanak.

Estebédnél az angolok nagyon érdeklődtek Kossuth iránt. Mondták, hogy ő általa tudja a világ, hogy Magyarország létezik. Két fia után is érdeklődtek. Akkor még élt Kossuth. Visszajöveletem után pár napra halt meg!

Különösen érdekes azon hegylánczat formája, mi közt Kandalla fekszik. Minden egyes hegy teteje asztalszerűen lapos. A fák szépek, csak porosak. Lantana dudváskodik leginkább az erdők szélein. A vonatról több majmot is láttunk és óriás nagyságú gyíkok sütkéreztek a napos sziklákon. Mindenfelé aransárga mezők, de egy zöld fűszálat sem láttam. Ez nem kellemes a szemnek. A rizskását akkor dolgozták ki a gépek.

Este a szálloda körül lámpás nélkül nem engedtek járni, még holdvilágnál sem. Később hallottam, hogy a cobra kigyó igen sok ott, és a konyha előtt lövöldözik őket, hová ételszagra télen is eljárnak. Egyik társunk nagyobb gyalogsétájakor párducnyomokat látott, de fegyver nélkül lévén, visszatért.

Szép és érdekes az a vidék, de ott lakni nem kívánnék. Nyolcz hónapig nem esik eső, sőt néha tovább sem; négy hónapig pedig valósággal dől az

égből a víz, s a mellett a hőség pokoli. A növény akkor szemlátomást nő, a vízesések tökéletesek, a halálos csipésű cobra pedig temérdek. A leggazdagabb ember is hevederrel bevont ágyállványát a terrassára viteti, ott egy lepedővel beterítve fekszik rá; minden egyéb ágynemű égetné.

Karácsonykor, három hóval az eső-évad után, minden ki volt égve; egy falevelet por nélkül sehol nem láttam. Ha még oly nagyszerű volt is az erdőség, de ha nem tiszta az a levél, nekünk európaiaknak nem tetszhetik igazán. S mivé lesz a vegetatio a következő nyárig, mikor már most látni lankadó leveleket is.

Előttem érthetetlen, hogy maradhat élve csak egy fa is, hát még déli fekvésben, sziklák között, víz nélkül a bokorfélék?

Cook értesített, hogy karácsony ünnep utáni napra meg van rendelve vasuti ágyam éjjelre Bombaytól Ahmedabadig, s a hozzá címzett leveletem is ide küldte utánam, ami igen kellemesen érintett, mert ép karácsonykor hallhattam otthonról hirt. Kilencz óra tájban, reggel, a Kandallán ünneplőkkel a nagy kerekű tongákon az indóházhoz mentünk, mely kissé a körmöczi állomásra emlékeztet. Ezen vasutvonal hires, és Ghat (lépcsőzet) a neve; nevét az egymás fölött emelkedő kopár, lapos sziklatáblákról veszi, mely ezt a vonalat jellemzi, érdekes mély

völgyekkel, melyeket buja őserdők borítanak és itt-ott egy-egy patakocska csörgedezik a mélységben.

Bombayban fényképeket, forgalomból kiment ó-indiai pénzeket vettem. Az idegenek hordják szét ékszernek, de leginkább talismánnak.

Consulunktól is elbucsúztam, aki figyelmeztetett, hogy sok pénzt szolgálásra ne bizzak, s minden jót remélve és kívánva utamhoz, magányos utazásmat a búcsúzásnál úgy apostrofálta, hogy »Sie sind eine unternehmende Dame!«

Mikor Indiába készültem, Baedeker még nem volt; és Budapesten a könyvkereskedők Indiára vonatkozó vezetőkönyvvvel egyáltalán nem rendelkeztek.

De igen sokat köszönhetek egy rokon-barátomnak, aki Nizzából talán egy évvel azelőtt tette meg az utat Indián keresztül. Henry Raynaud végtelen jólelkű és szives ember volt, s a legőszintébb tanácsokat adta nejével együtt ezen útra, úgy hogy könnyűséggel eligazodhattam. Leírása sokszor a nevetséges apróságig hűséges volt.

A kedves, jó ember már nincs az élők között. Utazása után két évre meghalt. Szívünkől fájlaljuk mindnyájan, kik ösmertük!

Az angolok jól ki tudták választani a legérdekesebb helyeket, és a vasutakat arra építették. Minden kisebb-nagyobb városban megvan az ő negyedük, ahová építkeznek s szállodáikat felállítják.

Bizonyynyal azért is különítették el magukat a benszülöttektől, hogy előforduló zavargások esetén könnyebben védekezhessenek.

Amerre az angol rendelkezik és utazik, utána bátran mehetünk, mert arra a legérdemesebb és legbiztosabb. Raynaudnak is ez volt az útmutatója.

Bombayból Ahmedabadig.

Deczember 26. Este indultam vezetőmmel Bombayból. Nagy podgyászomat feladhattam Calcuttáig; az első osztályú utas podgyászáért nem fizet. Cook által rendelt ágyamat a vasuti főnök kereste meg, mert én megtalálni nem birtam, mivel már két nő nagy ügyességgel occupálta. Nevemre kiállítva, egy nagy, négyszögletű kemény kéregpapir, nyomtatott felirással, zsinaggal volt az ágyamon átkötve. A hölgyek rossz kedvvel mentek el, mert nem volt ágyuk rendelve, s a vonat, ünnep után lévén, túl volt zsufolva.

Az út nem volt tulságosan szép. A vidék majd hegyes, majd sík, majd ismét keveset regényes. A lapos helyeken sok gödörszerű üreg, buczkákkal felváltva. Jó tanyájok lehetett valaha az oroszlánoknak és egyéb vadállatoknak. Most az oroszlán a ritkaságok közé tartozik Indiában, tigris azonban sok van és nagy díj van kitűzve azok pusztítására. Különös, hogy szép tigrisbőrt én alig láttam az üz-

letekben, a legszebbek Bengáliából kerülnek elő, a legnagyobbak pedig Dél-Indiából. A tigris, ha egyszer emberhúst izelt, azontúl macska módjára jár a mezőkre lesbe emberprédára. A tigrisköröm ékszernek becses. Az erdő buja; néha órákig egy fajta cserje látható, aztán az eltűnt és más fajta lépett helyébe s körüle kíváncsi, nagy majmok bámészkodtak vonatunkra.

Az indiai vasuti coupéban két hosszú kanapé van az ablakok mellett, és éjjelre azok felett készítenek még egyet lefekvésre, úgy hogy éjjel négy személynél több nem utazik egy coupéban s mindenkinek nyughelye van díjtalanul. De nappal bizony elfárad az ember a vidék nézésébe, mert az ülés zsámoly nélkül magas. Ha magam voltam, akkor a kanapé végére ülve, lábaimat is felszedtem s így láthattam a vidéket a nélkül, hogy forogtam volna helyemből. Indiában a vasuti kocsiknak jó kettős fedelük van, mi között nyáron, mint mondták, vizet szivárogtatnak, a mi igen hűsít. A kocsiban bent az ablakon függönyök, kívül fa-zsalu, felette pedig jó arasznyi, rézsút lefelé álló ereszke.

Másnap délután értünk Ahmedabadba. A vasutnál kaptam szobát, gyönyörű terrassal a kertre. Az indóházak tája Indiában még szebb mint nálunk.

Itt láttam az első szőnyeggyárat. Egy állványra a szőnyeg nagysága szerint hosszában zsineg van felhúzva; az egyik oldalon tizenkét, tizennégy éves

gyermekek ülnek sorban. Azok kötik be a gyapjút a zsinegbe. A másik oldalon pedig egy tanító ül, s könyvből énekelve mondja nekik a színeket és mennyiséget. Azt mondták, hogy azért énekel a tanító

Hindu templom Ahmedabadban.

s utána a gyermekek, mert így jobb kedvvel megy a dolog. Ők csinálják a legdrágább szőnyegeket.

Sandál- és ébenfa-faragványokat, sőt több helyen láttam butorokat, ajtókat, ablak-cornischokat készíteni, melyeket Amerikából rendelték meg. E dolgok leírhatlan szépek, de mesés drágák. Szép emailt is éget-

nek bronzra. Amit dolgozni láttam, mindenből hoztam valami kicsiséget magamnak emlékül.

Az angolok az ipariskolákban kitűnő munkásokat nevelnek az ország minden különlegességéhez. A rajzot mindig a hindu-művészet adja, de az alakot az európai igényekhez irányítják, mi által eredetiségéből veszít, és ez hiba.

Délután egy gyönyörű szép kertben kocsikázunk. Négy kupolás, oszlopokkal ellátott kapun van a bejárás a parkba, mely egy nagy tavat környez. A tó márványlépcsőzettel van szegélyezve. Ott láttam először szabadban alligátorokat. A vizből fejük van ki, s kissé a hátuk. Egyenesen usznak. Egy kis virágos sziget restaurációval van a tóban. Midőn a kerítésre kitámaszkodtam, akkor ugrott egy alligátor a vízbe a partról. Különösen szép fákat láttam ott, melyek leveléből szárítottam, s elhoztam.

Ahmedabadban egy remek szép régi hindu templom van. Isteneiken sok a valódi, drága ékszer.

Érdekes az elefántcsont-moschée márványból, gyöngyház, ezüst, drágakő és elefántcsont mosaikkal.

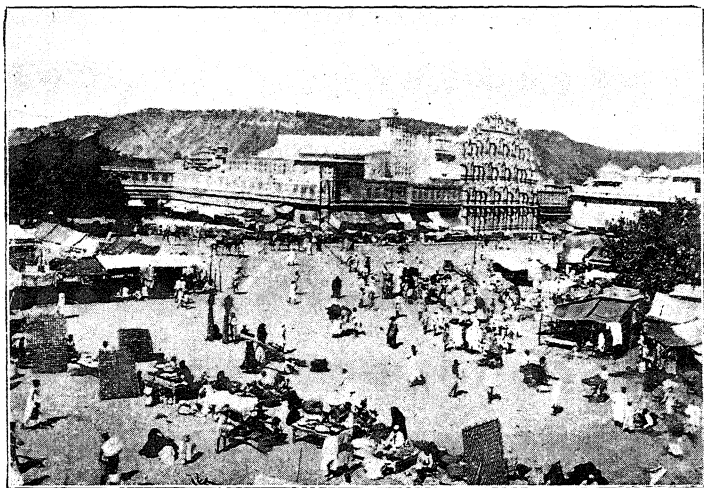
Jeypoor.

Deczember 29-én reggel tovább utaztunk Jeypoorba. 24 órai út után, hajnalban érkeztünk meg. Úgy fáztam, hogy a fogam is vaczogott. Mindig éjszaknak mentünk, s így minden nap hűvösebb lett. A szálloda — Kaiser I. Hind Family hôtél — kissé primitív. Raynaud panaszkodott, hogy ágyára lepedőt alig tudott kieszközölni. Én már azt is kaptam szó nélkül; ágyam ugyan kőkemény volt, de azért haladnak a jó jeypooriak. Tiszta meszelt falak; a butorzat egy ágy, két szék és egy asztalból állt. Minden egyszerűség daczára, a kényelmes öltözőszoba fürdőkáddal sehol sem hiányzik.

Mennyi szolga (boy)! Az asztalnál minden vendég mögött áll egy, az utast szolga nélkül kevésbé nézik és három-négy tagból álló családdal már több szolga utazik. Ezen nép legfőbb vágya boysnak lehetni, szép turbánt, csinos öltözetet viselni, semmit nem tenni és adni a nagy tevékenység látszatát.

Jeypooret, gyönyörű szép rózsaszínre festett házaival, indiai Párisnak nevezik és Rajputánának az új fővárosa.

Rége óta háza külsejét minden tulajdonos saját ízlése szerint festette ki, s egész történelmi jelenetek voltak a falakra festve. Ebben vetélkedtek, úgy hogy

Jeypoore. Maharajah egyik kisebb palotája.

a kis házak tulajdonosai sem akartak elmaradni. De mikor a walesi herceget várták, a maharadsza úgy találta, hogy a képek túl erkölcstelenek, és elrendelte, hogy az egész város házait, a saját palotáit is beleértve, rózsaszínűre fessék be. Azóta rózsaszínű az egész város, ami fehér czirádáival magaslatról nézve is meglepően szép. Hanem a

walesi herczeg, midőn oda érkezett, boszankodott, hogy a várost eredeti érdekességétől megfosztották.

Különben Jeypoor nagy porfészek. Egyfelől sivatag, majd nagy, nedves homokterületek, sok vízivaddal és különös színű gólyákkal, a gynerium uralodik ott s hasonló fűnemek, nagy, elvirított, seprőszerű kalászosokkal. Az elefántok nagy mohósággal ropogtatják, midőn kérébe elejök teszik. Az amberi oldal kissé hegyes.

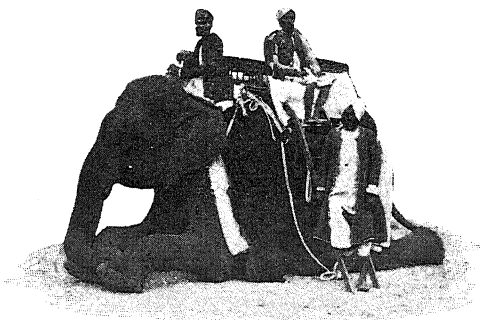
A maharadsának száz elefántja van; a három legnagyobb külön-külön udvarban lakik, lábánál fogva lelánczolva. Van kétszázötven arab és angol fajú lova is, miket szintén láttam.

Egy bekötött szemű párduczot, melyet antilopevadászatra használnak, szállodám közelében az utcán egy kutnál itattak.

Van egy izléstelenül rendezett parkja, egy muzeummal és sok érdekes állattal. Mindeniknek természetéhez képest egész kis háza, palotája. Temérdek gyönyörű madara, a struczától a legkisebb kolibriig minden fajképviselve. Nagy lármával csiripelnek. Némelyik kalitka olyan nagy mint egy ház, benne ágas fákkal, melyen a sok ezer madár lakik. Érdekes volt nézni, mikor egy tigris nagy étvágygyal ette a húst, és öt macska vele együtt evett, sőt a szájából is czibálták a húst; s a tigris egész jóindulattal engedte az osztozkodást fajrokonainak. A macskák képe kicsibe ép olyan volt mint a tigrisé. Mikor

már jóllaktak, a rács között kiugráltak. Más állathoz nem mertek bemenni, csak a hasonfajú tigrishez. Egy öreg, sovány *indiai* oroszlán is unatkozott egy rekeszben. Palotája egyik földszinti termének kövezete tigris- és párduczbőrökkel volt borítva, ép úgy a fal körüli kerevetek. De tisztaság nem uralkodott benne.

Egy nyitott udvarban, a városban, egy szalmafonású ágyon két éves tigris szabadon hempergett;

Maharajah elefántja az amberi útra.

s a háziak játszottak vele úgy mint egy macskával vagy kutyával szokás. De bizony én nem mertem közel menni, hanem elsiettem. Kinevettek, hogy nem volt kedvem czirógatni a tigrist; mint kölyköt a hegyekből hozták.

Amber volt a régi fővárosa Rajputánának, de, a hindu monda szerint, azt minden ezer évben változtatni kell és azért tették át ezer év után Jeypooreba.

Egy kirándulásra én is a maharadsa hivatalá-

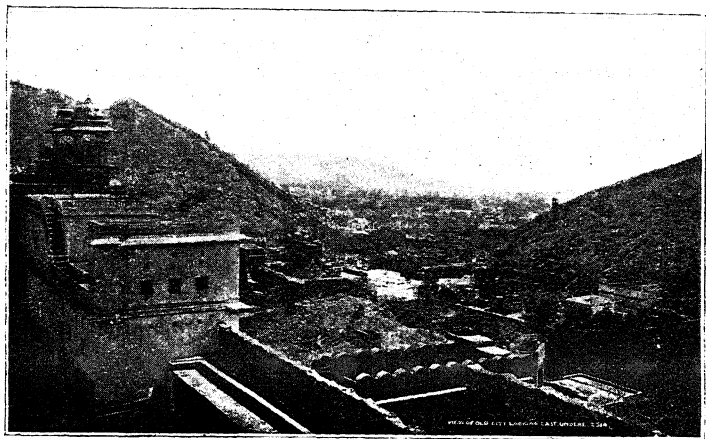
hoz folyamodtam egy elefántért. Másnap azt meg is kaptam egy vezetővel. Kocsin kellett menni a kijelölt helyig, ahol az elefánt már várt bennünket. A nagy állat nagyot sóhajtvá letérdelt; még akkor is jó magas létrán mentünk fel rá. Sokkal kelleme-
sebben hord a tevénél, de azért négy óra elég volt belőle, oda-vissza.

Ösvényünk egy dombra vezetett, honnét visszafelé tekintve, elragadó szép képet nyújtott Jeypoore, rózsaszínű házaival. Tovább, egy érdekes völgyön át, helyenként a hegyoldalban, magas fák ritkás árnyékában haladtunk, majd tevék, hátukon egész kis családdal, vagy egy-egy csacsi terhével, tért ki előlünk. Víg útitársainkat, elefánton, elhagytuk.

Amberbe mentünk az öreg maharadsa régi residentiáját megnézni, mely egy hegyen van, szép kilátással a falura, tóra és a vidékre. A kastély butorzatlan. Midőn felmentünk a főlépcsőn, egy csarnokban akkor ütöttek le két kecskét és a vérét egy edénybe fogták fel. Csodálkozva kérdeztem, hogy ki fog e lakatlan kastélyban kecskepecsenyét enni? Mire vezetőm elszomorodva mondta, hogy a kecskevérről a faragott istennőt fogják megmosni. Ezelőtt 30 évvel minden nap a legszebb embereket választották ki, s azt ölték meg, hogy vérével az istenüket mossák. Ma már csak kecskevérről lehet, mert az angolok az emberáldozatot eltiltották. Meg akartam nézni, mikor bálványukat mossák, de befüggönyözték előt-

tem, s nem engedtek oda. Szolgám Kali-nak nevezte a bálvány-istennőt s ájtatossággal beszélt róla.

A meredek hegyről óvatosan ment le az elefánt. Előre tapogatta lábával a követ, vajon szilárdul áll-e s nem fog-e csúszni? Azzal a piczi, okos szemeivel óvatosan tekintget ide-oda. Orrmánya

Maharajah régi residentiája Amberben.

minden elefántnak Indiában egész végig, ép úgy az arcza, feje nagyon ékesre ki van festve. Visszatértünkkor megsimogattam, és narancscsal kínáltam meg, mi felett tetszését egy különös hanggal nyilvánította. A vezetőnek adott néhány rupia borralón kívül más kiadásom nem volt. Azt mondják, hogy Amber vidéke olyan mint Persia; félkopár, tövises, silány faállományokkal, érdekesen vad benyo-

mást tesz az egész kirándulás. Az ég ott még sötétebb volt a szokottnál és meleg sem volt; reggel hét órakor indultunk Jeypooreból.

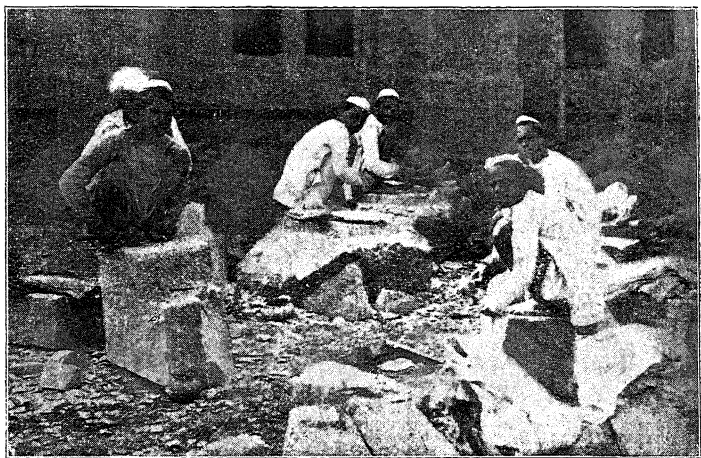
Jeypoorban igen szép dolgokat készítenek. Rézbe emalliroznak, sandal-, ébenfa- és márvány-faragványairól, szőnyegeiről, s ezek művészi kiviteléről híres az ottani ipar.

Mióta Bombayból eljöttem, az étkezésben nem nagy választékom volt. Van egy nemzeti ételök: carry. Abba, úgy látszik, minden létező fűszert beletesznek; ragoût forma keverék, rizskásával és még többfélével. S én a fűszerest nem szenvedhetem, sőt nagyon árt nekem. A mutton's schops és főtt burgonya sem hiányzik soha sem. Sonka többnyire van. A déli étkezésnél sokszor nincs leves; tojásételek, aztán gazdag dessert sajttal. Megvallom, hogy itthonról kiindulva, rosszabbra voltam elkészülve, mint minőt a legsilányabb helyen is találtam, mert végre is oly Isten háta mögötti pátriákban mindig volt egy-két husféle, amit meg tudtam enni.

A dessert sajttal határozottan jó volt, tészta is tűrhető, de ebben is fűszer volt, hanem a mi nekem hiányzott, az az itthoni magyar főzelék volt, a mit én naponta megkívánok, és valóban sokszor kínosan nélkülöztem, ha talán mannát adtak volna is élembe.

A fűszert ott a kolera és sárgaláz miatt használják oly bőven. Csinos társalgónk és terrassunk volt ott.

Amiben csatlakoztam, az az igazán óhajtott és elvárt szép vegetatio volt, a mit Közép-Indiában feltalálni reméltem. De itt szép vidék, őserdők hiányoztak. A városokért, múzeumokért nem rajongok, ha

Benzülöttek faragó és zománczóó műhelye.

a régiségeket is nem övezi fa, lomb, a kellemes benyomást nélkülözöm. A vasuti út is Bombaytól Jeypoorig mily hosszadalmas, fáradságos volt. Éjjel hideg, nappal túlmeleg, és semmi a mi a lelket, kedélyt megnyugtatta volna, úgy hogy bizony felháborodva mormogtam magamban, hogy mi az ördög hozott engem ide! De hát kit szidhattam mást, mint magamat. S ilyenkor a szebb jövőben

reménykedtem, ez adott türelmet. Szerencsére, ideges embernél a kedély elég gyorsan változik; én is elfeledtem a kellemetlent, élveztem a szebbet, jobbat.

Vezetőm kocsimban mindig velem szemben ült. Beszélgettem vele angolul, s kérdezgettem, hol lesz szebb vidék? Azt mondta, neki legjobban Jeypoor és Benares tetszik; a Himalaya szerinte csunyább vidék, mert ott hideg van, s hegynél, fánál egyebet nem látni. Így tudtam aztán meg, hogy hol fog majd nekem leginkább tetszeni a vidék.

Ahmedabadban és Jeypoorban olyan félfedelű kocsik vannak, hogy hátul a légvonat miatt minden tetőn egy ablaknyílás van. Erről én megfélekezve, a városban, a mint egy fazekastól olyan szivárgó korsókat vásároltam, mint a milyenek Egyiptomban vannak, egyéb apróságokkal hátra raktam. A mint elindultunk, nagy kaczagást hallok s visszapillantva, látom, hogy az ablaknyíláson keresztül minden az utczára hullott. Azt szedték össze a népek. Mindent visszaadtak, de korsóm nyaka eltörött.

Sok tevé nyargalászott az utczákon, olykor számmal összefogva.

Vezetőm jobban mulatott volna, ha a kocsis mellé hagyom ülni, de ezt nem engedtem meg neki, csak néha. Így aztán az angol nyelvbe jól begyakoroltam magamat. Ha azt mondtam vezetőmnek, hogy ő se tud jobban angolul mint én, azért nagyon

bosszankodott, mert ő benszülött létére büszke volt angol tudományára. Rendesen mezitláb járt, és a keresztényt utálta annyira, hogy bármely ételt, a mihez én hozzányultam, a világért meg nem ette volna — ha látták. Vasuton, ha az ablakon visszaadtam neki az ételeket, hogy egye meg, mindenki előtt tüntetve, kiszórta a sinek közé. Azt mondják, hogy ez a vallásukban van.

Hiresek Jeypoorban a tánczosnők, vezetőm mondá, hogy azokat sok pénzért csak férfiak szokták megnézni.

Két napi időzés után Jeypoorból este indultunk Delhi felé. Nagy örömmel mentem az indóházhoz, hogy mehetek e helyről, a hol már eluntam magam; ott mindenfélét árulnak. Vettem is egy tuczat gelatinból készült állatképbe bujtatott istent.

A coupéba szállva, egy testvérpárral grimacet vágtunk egymásra. Éjjelre mindkét fél magunk akartunk lenni. Azonnal leszálltam, s egy más, egész üres coupéba szálltam be. De a következő állomáson beszáll hozzám egy mohamedán és egy hindu, s a vonat tovább megy. Könyörögve kérem a konduktort, adna egy üres coupét, mert én nem akarok a benszülöttekkel utazni. Nem adhatok — válaszolt — mert túlszufolva van minden, egy óra múlva igen, akkor changecar (kocsiváltozás) lesz. Az alatt az

idő alatt a mohamedán a földön leborulva, folyton imádkozott; a hindu pedig agyonkérdezett minden darabról, a mi rajtam és nálam volt, hogy mi volt mindennek az ára. Csendes resignációval vártam, mi minden lesz még, míg végre jött a kocsiváltozás és én üres coupét kapok. De ki száll be hozzám, mint az előbbi testvérpár, a kikkel együtt maradni nem akartam. Ők megágyaztak magoknak mindketten külön, én a köpenyembe burkolva magam, táskám fejem alá téve, aludtunk reggelig. Delhiben kiszállva, elváltunk.

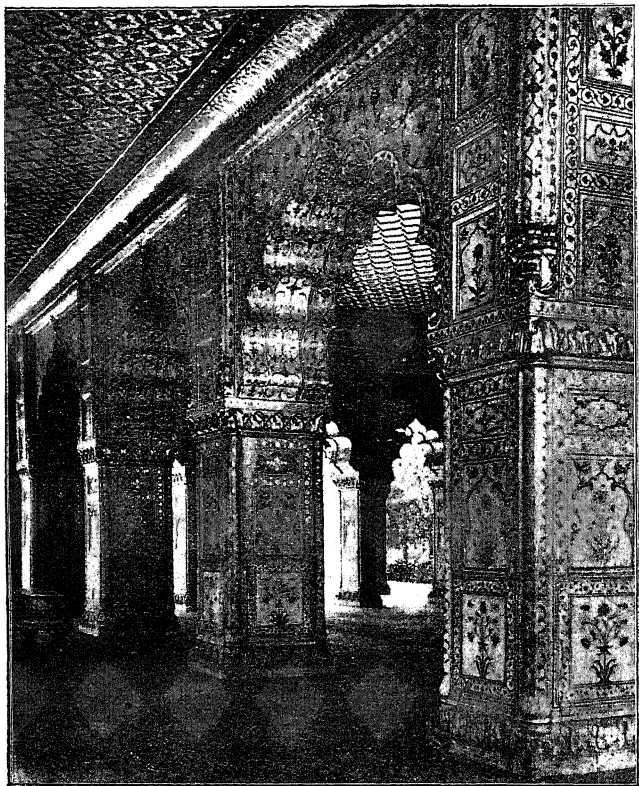
Delhi.

Deczember 31-én, az év utolsó napján érkeztem Delhibe, s a Grand hôtélben kaptam helyet; a többi szálloda tele volt állandó lakókkal, a kik nyáron a Himalayán, leginkább a szép Simlában időznek, de télen ott hidegebb lévén, lehuzódnak Delhibe.

Első dolgom volt Telléry üzletét felkeresni, melyet egyik fivére vezetett. És ott találom azt a fiatal testvérpárt, kikkel az elmúlt éjjel együtt utaztam. Az üzletben voltak alkalmazva. A leány egy évvel később férjhez ment egyik segédhez, a ki engemet kiszolgált, és két évre rá Budapesten viszontláttam őket a kiállításon, a Telléry irodájában. Most, nagy jövedelemmel, ők a Telléry-ház londoni üzlettársai és vezetői.

Telléry szokta képviselni az indiai kormányt mindenfelé a kiállításokon. Akkor is ő maga a chicagói kiállításon volt, mialatt családja Buda-

pesten tartózkodott. Sok ezer ember dolgozik üzletei számára, s szőnyegek igen híresek az egész világon.

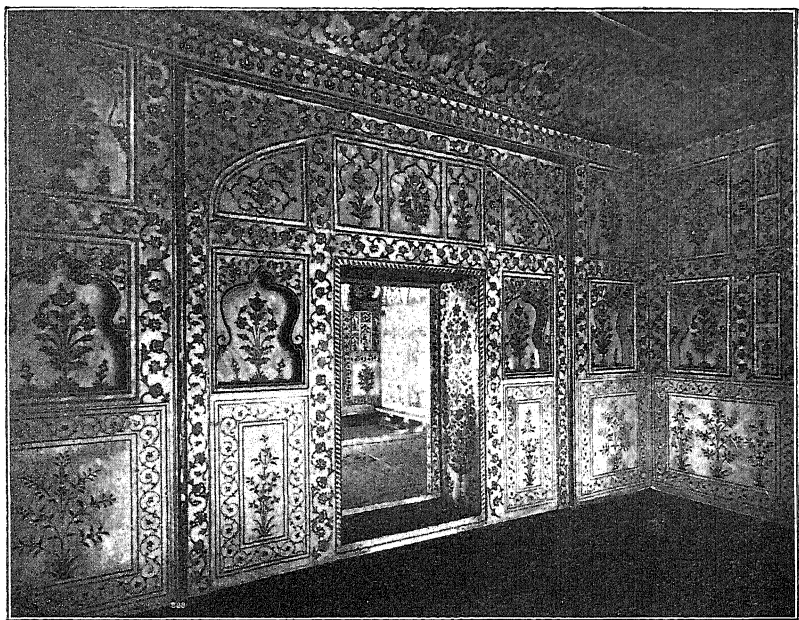

Dewan-i-Khas Delhiben a Jumma folyó partján.

Tellérynél vásároltam a haza hozott emlékek leg-
többjét Delhiben, ezüstofféle, rézmunka, márvány farag-
vány, himzések, poona kendők, faldíszek, tigris- és

párduczkörmök stb., melyekről a kapott számlákat haza hoztam, úgy a szállodai számlákat, sőt étlapokat is.

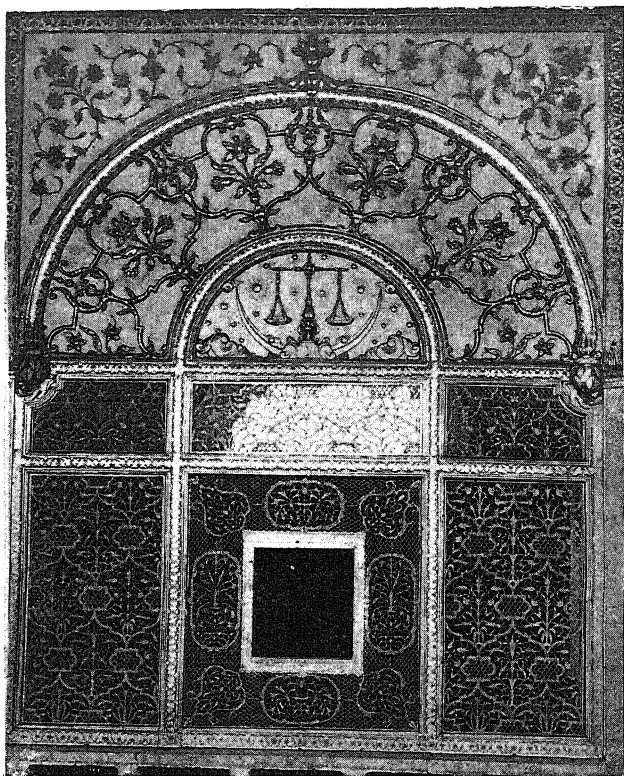
Delhiben a kirándulások után még fenmaradt

Dewan-i-Khas Delhiben.

időmet rendesen a Telléry üzletében töltöttem. Öcsöcse, jó magyar ember letére, alföldi paraszt, virágosra festett fenyőfa-butorral, a mit Magyarországból hozatott, rendezte be szobáját. Midőn először léptem be hozzájuk, szívélyesen üdvözöltek, s mondták, hogy már vártak. A következő napokra tervet

készítettek, mi mindent nézzek meg, sőt velem is jöttek feleségüstül, kislányostul. Ha nem tarthattak

Dewan-i-Khas Delhiben.

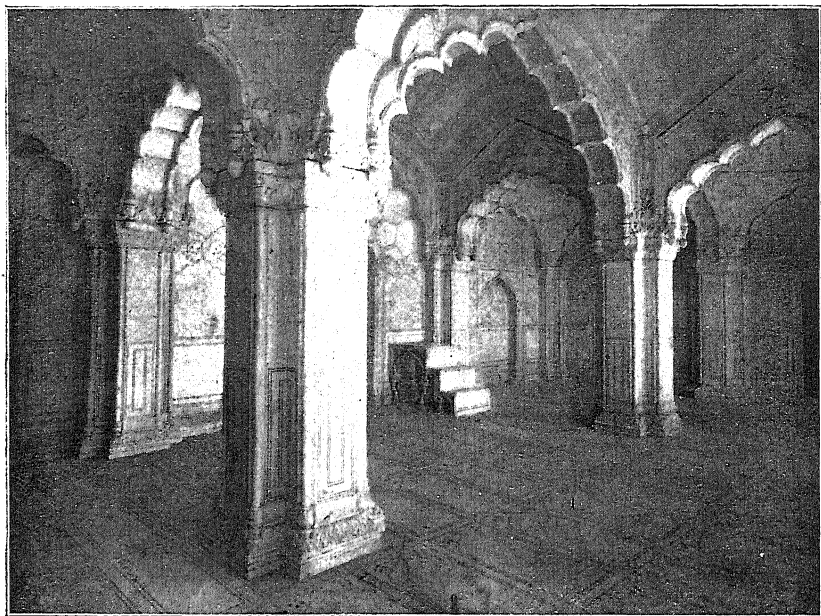
velem, úgy vezetőmnek magyarázták meg, mit nézünk meg, u. m. a nagy fedett vizreservoirt, a várat, múzeumot, és a gyönyörű Dewan-i-Khast. Ilyen szépet keleti izlésben soha, még képzeletemben

sem láttam. A nagy audience-terem, nagy, fehér márvány koczkákból építve, a háremhölgyek dísztermei és az egész épület falain drágakövekből vannak a gazdag czirádák beégetve. Különösen szépek az ajtóbejáratok. A nagy terem mennyezetén arab jelvénynyel, »ha volt egy paradicsom, az itt volt, az itt van«. A gazdag aranyozás pedig fokozza a hatás nagyszerűségét. Közel a palotához egy ugyanolyan stylben épített mohamedán mecset és a háremhölgyek lakásai remek fürdőszobákkal állnak. Szép fényképeket kaptam fentiekről. Az nap nem voltam képes egyebet megnézni. Pihenőül egy nagy kiterjedésű, szép parkban sétálgattam.

Este, az év utolsó napján, felkerestem az angol templomot, melyet szép park környezett, mint minden angol templomot Indiában. Kissé korán mentem, s várnom kellett az isteni tiszteletre. A templomban ott volt a szellőztető készülék, a pankah, de akkor, a hűvös, esős idő miatt, nem használták. Végre hat óra után megtelt a templom, melyet szépen kivilágítottak. S elrebegetem én is forró imámat az év utolsó napján!

Az estebédnél egy régi katonaviselt egyén ült mellettem nejével. Németországból került oda. Fiatal korában fényképész volt. Az 1856-iki indiai felkelés harczában ő is részt vett, s a cawnpoori borzal-

mas gyilkolások után azonnal lefényképezte a történeteket. Néhány fényképet én is vettem tőle. Sok mindenre figyelmeztetett németül. Dannenbergnek hívták.

Dewan-i-Khas temploma Delhiben.

Az európaiak el nem hinnék, mily szépen esznek Indiában még a benszülöttek is. Nálunk Európában csak a kiválóbb nevelésűek tudnak szépen enni. Hogy a benszülöttek ha valamit tesznek, vagy adnak, vagy sziveskednek, el nem képzelhető, mily finom tapintattal teszik azt. De jól vigyázzon a

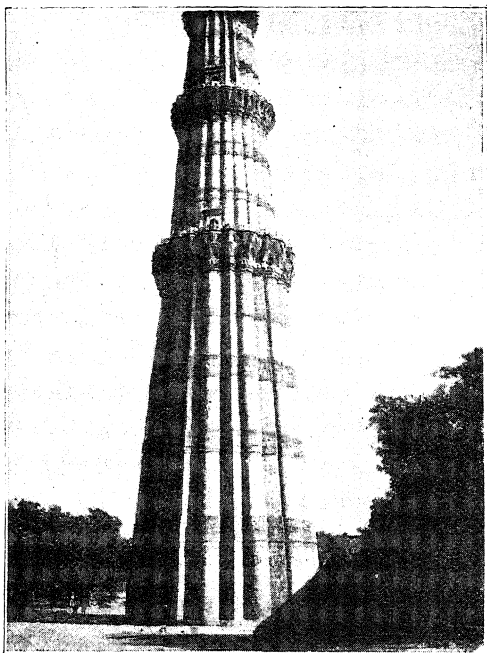
köszönő, nehogy köszönetét túlhajtsa, mert akkor nem fogják jól neveltnek tekinteni. Ők sokkal többet tudnak Európáról, mint itt ő róluk, s ezt Ceylonban is tapasztaltam.

Két delhii nő szállodánkban ösmerőseit látogatta meg. Tőlük megkérdeztem, van-e nyáron sok kigyó? »Meghiszem azt — válaszolták — este felé, különösen eső után szeret mászkálni, s lefekvéskor, midőn a rolettát lebecsájtjuk, nem egyszer esett már le abból cobra, mivel »a hol a sötétség éri, ott szeret maradni reggelig«.

A szálloda egyik oldalán út, a másikan pedig egész hosszában keskeny terrass volt egy nagy kertre, mely sokkal lejjebb feküdt, s ezért jól lehetett látni mindent. Annyi sok tarka tollú, kisebb-nagyobb madarat, papagályt, mint ott a kertben van, s a levegőt majd csiripelő lármával, majd fülemüleszerű gyönyörű énekkel betölti, sehol nem láttam. Megérkezéskor valósággal lekötik az embert — talán üdvözlésükkel.

Ujév első napján esőre ébredtünk, mely tartott egész nap. Legtöbben otthon végeztük ájtatoskodásunkat, aztán a szálló előtt sétálgattunk egy keveset, délután pedig leveleket írtunk szobáinkban. Este benszülöttek a szállóban elefántcsontra miniature festéseket árultak, a mi híres Delhiben. Akkora darabon, mint a tenyerem, van talán száz alak is, és mind jó.

Január 2-án Ó-Delhibe mentem egész napra Telléryékkel, a szép régiségeket megtekinteni. Első sorban a 600 éves, rózsaszín és fehér kőből épült, köröskörül csipkeszerű arab relief írással ékesített,

Koutub Minar Ó-Delhiben.

Coutub Minar magányosan álló tornyot néztük meg. Tetejére ezer lépcső vezet. A torony India czimeréül szolgál, s az izlam vallás hirdetőjéül építették. Csúcsa évek előtt leesett, s a torony mellett állították fel. Közelében egy hozzá való kis templom

áll, távolabb egy kétezer évnél régibb buddha templom. Karcsú, magas, veres kőoszlopokon nyugszik a tető is, hosszú folyosó formában négyszöget képezve. Ezt rendkívül szépek találtam, s alig értem, hogy

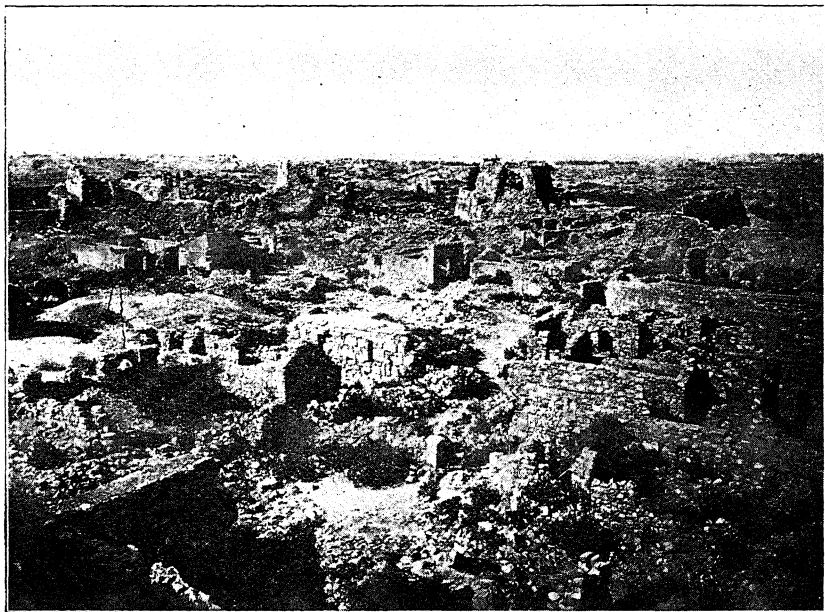

Buddah templom 2000 éves Ó-Delhiben.

maradhattak épségben oly nagy ideig e vékony, magas oszlopok. Altamsch sírja is szép, továbbá Nizzam-ad-dins-Humayoum-é és sok más sírok remek munkával.

Temérdek régi sírbolt van Ó-Delhiben, remek faragványokkal. Majd tiszta fehér márványból, majd

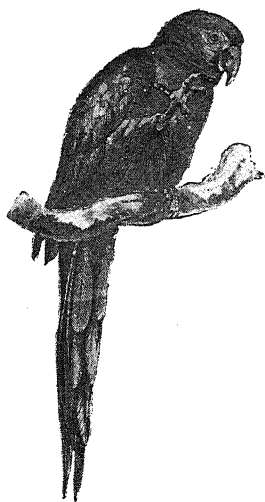
felváltva színes márvánnyal csipkeszerűen áttörve az egész sírbolt fala. Érthetetlen, hogy tudták az arasznyi vastagságú márványt oly bámulatra méltón kifaragni. Egy hatszáz éves templom kupolájáról

Ó-Delhi romjai.

a régi kék zománczos cserép úgy csillogott felénk, mintha akkor fejezték volna be. A templomszolgától Telléry vett is át egy leesett darabot, s azt mondta, hogy oly csodálatos szép zománczot képtelenek mai nap utánozni, oly tökéletesek azok. Mert a

mostaniak szép fényüket évek multával elvesztik, s a zománcz leválik a cserépről. Ilyen régi cserépdarabhoz ritkán lehet hozzájutni, azért is kellett az Tellérynek, mert azt tanulmányozni akarta. Mondják, hogy a háboruk alatt összerombolt régi Delhi-ben tömérdek kincs van eltemetve.

Ó-Delhi úton új Delhiig.

A kocsutak Indiában jók. Már a talaj olyan szilárd, hogy az út jókarban tartása nem nehéz.

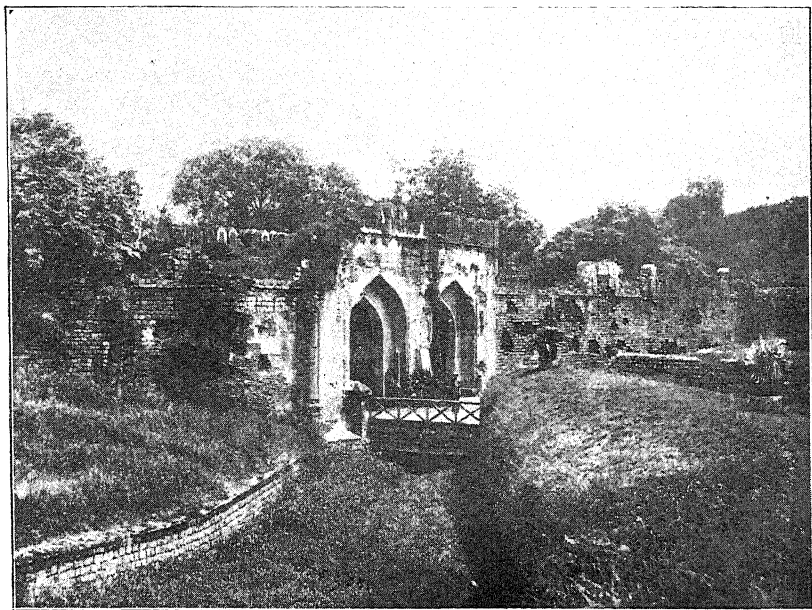
Többször láttunk mezei munkásnőket, kiknek egész ruházata egy szál szűk fehér nadrágból állt.

Több helyen pedig egész csoport bélpoklos ácsorgott az út mellett. Kiránduló társaim azt mondták, hogy bizony sok olyan van.

Már messziről az út mellett nagy, piros, szőnyegszerű terület tűnt fel. Kérdésemre felvilágosítottak, hogy ott paprikát szárítanak. Otthon, Szeged táján, annál sokkal nagyobb területeket látni paprikaszárítással, azon különbséggel, hogy otthon termesztik, itt pedig vadonba szedik. Megnéztem, hogy minők. Apró, vad paprika, mint mondják: igen erős.

A termőföld színe sárgás, de oly jó, hogy évente háromszor, sőt négyszer is ad termést. A meleg nap hatása oly jótékony, hogy az ott magában véve is pótolja a javítószert.

Visszajövet Ó-Delhiből, már messziről nézve igen szép és impozáns látvány volt Uj-Delhi; az egész város rózsaszínű kőfallal van körülvéve, és azon keresztül hét magas ívezetű kapun van a

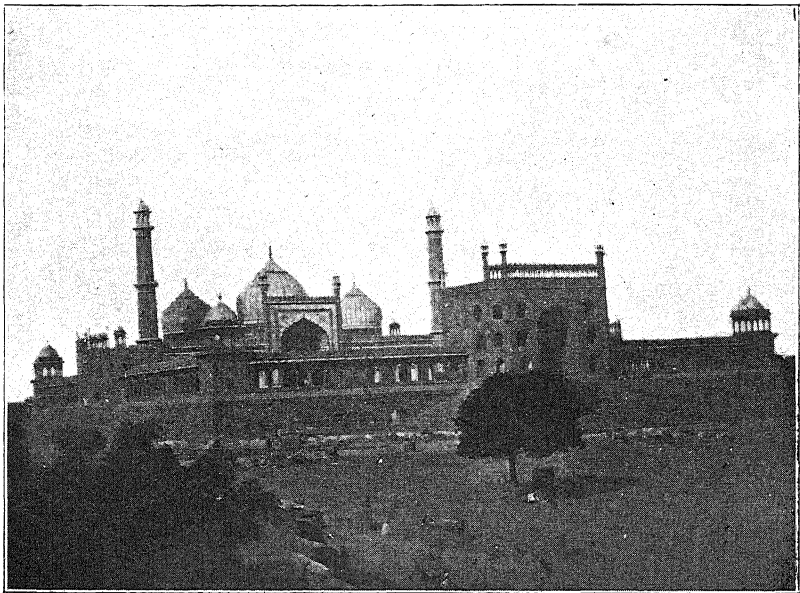

Delhi rózsaszínű falai.

bejárás a városba, mely gyengén emelkedett helyen van, és a rózsaszínű vár, melyet Dsehán sah építtetett, szépen emelkedik ki a zöld fák közül, mert temérdek kertje van Delhinek, és a legtöbb közönséges ház és monumentális épület, sőt az utcák kövezete is több helyen rózsaszínű kőből van.

A Dsamma moschéet veres homokkőből és fehér márványból, tíz méter magas terrasson, legszebbnek tartják Indiában.

Midőn a vár udvarába behajtottunk, az ott álló

Dsamma moschéé, 1631—37-ig Dsehan sah által építve.

katonaság rám nézve meglepő devotióval tisztelgett. A Dewan-i-Khast másnap ismételve megnéztem, gyönyörű kertben fekszik a Jumma partján; jó dolguk lehetett ott egykor a háremhölgyeknek. Bár az már 600 éves, de teljesen restaurálva van, gazdagon aranyozva és nem lehet szépségében eléggé gyönyörködni.

Temérdek kisebb-nagyobb mohamedán mecset van Delhiben, egyikében Mohamednek egy szál szakállát, papucsát és egyéb reliquiáit is mutogatták, a miért egy rupiát kértek, de arra én mormogtam valamit és nyolcz krajczárt adtam. Azzal is megelégedtek.

Az utcán apró ökröcskék, zebuk futottak kis kétkerekű kocsikba befogva, némelyik félfedelű formára színesen béelve, eredetien nézett ki.

A gazdag benszülöttek díszes fogatai czifra szolgákkal szinte érdekes látványt nyújtott.

Nevezetes bazár ott a Chandi-Souk, a hol mesés értékű shawlokat és szöveteket árulnak egyéb különlegességekkel együtt.

Vásárlásaimat késő estig végeztem. Reggel korán, öt órakor, kellett a vonattal tovább mennem, mi a fáradt utasnak nem kis szomorúság. Éjjel oly hideg volt, hogy tűzött, vattás paplan alatt majd megfagytam kőkemény ágyamban. Szolgám is érzékenykedett fekete bőrére. Delhi volt a legészakibb tartózkodásom Közép-Indiában.

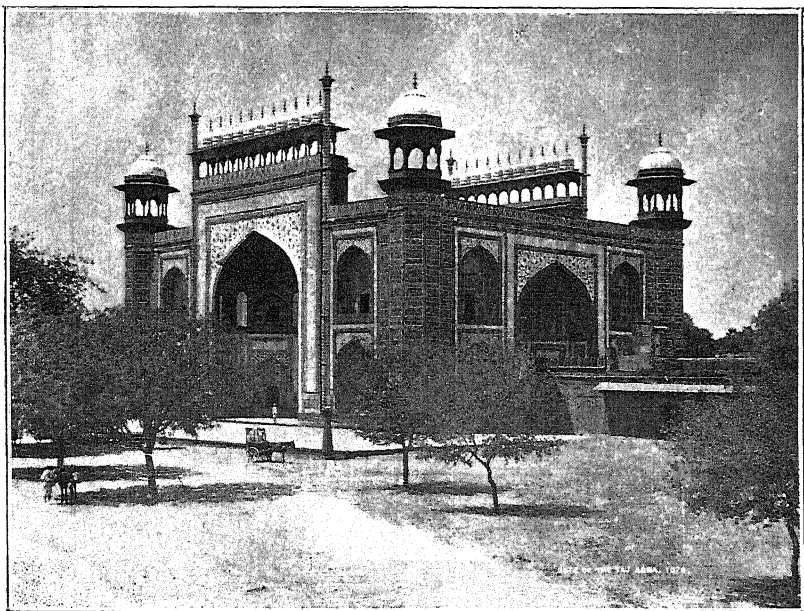

Ágra.

1894 január 4-én délben értem Ágrába, s a Lawaries hôtélbe megszállva, azonnal kocsit vettem és a kis félórai távolságra eső Taj-Mala mausoleumot siettem megnézni, melyet Jehan (Dzsehán) sah építtetett imádott neje számára 1629—48-ban, de ő maga is mellé van helyezve. Veres homokkőfallal van körülvéve a cyprusok, vízmedenczék s virágokkal rendezett park. Az előkapu a mausoleumokhoz illő izlésben, veres kőből, mely fehér és fekete mosaikkal, virágokkal és a Koránból vett idézetekkel van kirakva.

Azon áthaladva, a kapuval szemben a park tulsó végén egy magas, fehér márvány-terrason áll Taj-Mala, India gyöngye, vakító fehér márványból, ettől jobbra-balra vagy kétszáz lépésnyire magas facsoportok és a mellett két másik mausoleum veres kőből, fehér márvány mosaikkal a simmetria végett, melyek között a Taj fehérsége és classicus

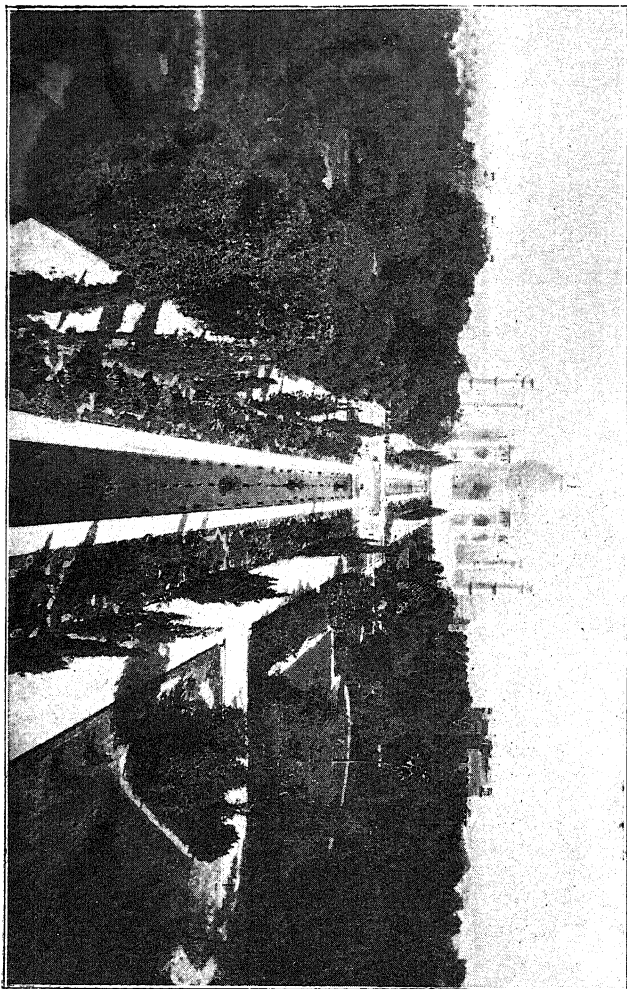
formája a minaretekkel még szembetűnőbb a tiszta sötétkék ég alatt a virágos parkban. A főkupola száznyolczvannolcz láb magas. Belső falai nyolczszögletet képeznek és egészen fel a kupoláig drága-

Taj előkapuja, Ágrában.

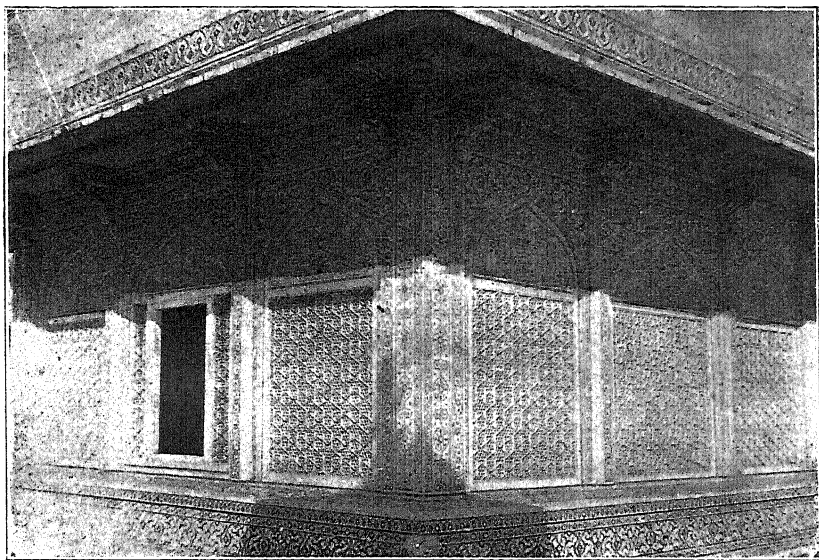
kövekkel kirakva a Koránból idézetekkel és virágfüzerekkel, a sarkok pedig csipkeszerűen áttörve ablak gyanánt, a min keresztül gyenge világosság terjed szét. A fal mellett talán három lépésnyire két méter magas fehér márvány korlátka az épület octogon alakjához mértén huzódik körül, melynek

Taj a Jumma foljó partján, Ágrában.

közepén Jehán sah és neje sírja áll vakító fehér márványból, drágakövekkel, virág-füzérmintára kirakva.

A fehér márvány korlátka pedig levél-mintára van áttörve, melynek füzérében minden virág és csillag egy drágakő. A finom munkát félteni lehetett

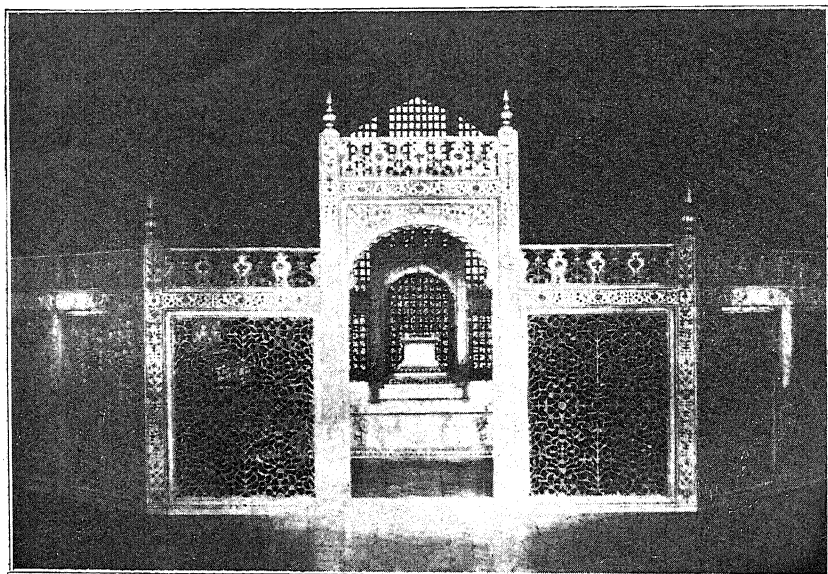
Áttört márvány falak, felette drágakő-mosaik.

volna talán a túlterheléstől, de azon hibát azért még soha sem talált senki.

Az épület tulsó oldalát a Jumma folyó mossa; az egész délutánt a parkban töltöttem el, minden oldalról csak csodálni tudtam ezen könnyed, remek, eszményi alkotást.

Este felé a négy minaretten egyszerre végezték a dervisek messze elhangzó imájkokat. Ezen délutánt elfelejtenem nem lehet soha!

A Tajtól kifelé menve, a középső virágágyak

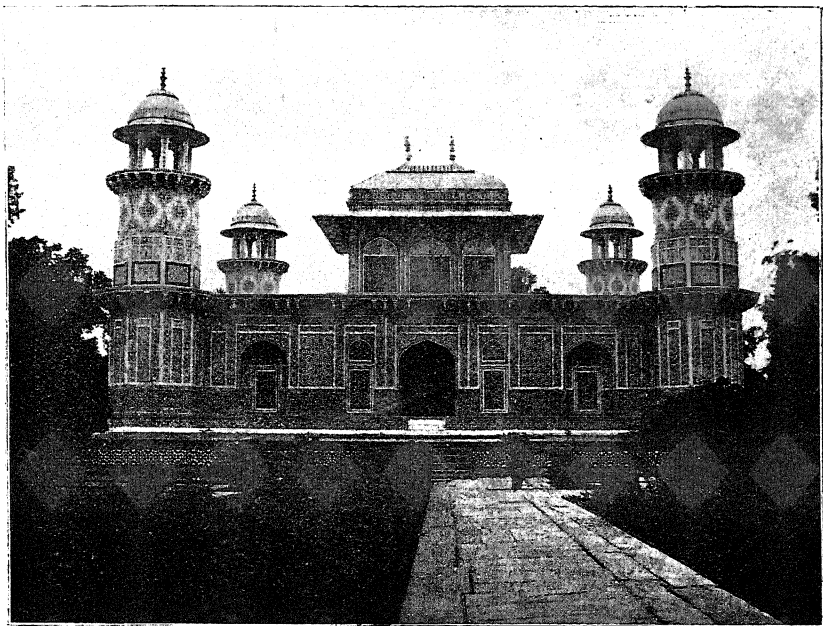
Taj sirbolt belseje Ágrában.

mellett, melynek szélein két oldalt keskenyen a Jumma szent vize folydogált, a gyönyörű előkapuból még egyszer visszatekintve, búcsút vettem a csodák csodájától, melyet hiven leírni úgy sem lennék képes sohasem.

A rajzot, mint ott mondták, maga a sah

készítette, a mosaikot pedig a leghiresebb római munkások. A tervet egy olasz építész.

A ki földi maradványainak ily tündéri emléket

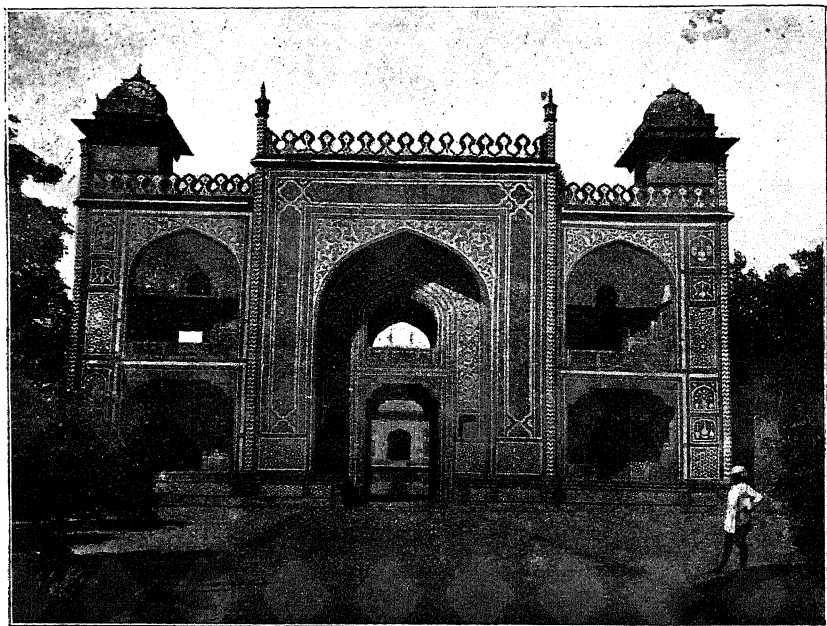

Régi sirbolt Ágra mellett.

tudott emeltetni, elképzelhető, hogy mily páratlan műértő fényűzéssel vette magát körül életében.

Azt tartják, hogy egyedül ezen mausoleumért érdemes Indiába utazni. Ágrában kár volt vezetőmre nem hallgatni, utoljára kellett volna megnéznem a Tajt, mert azután semmi sem tetszett igazán.

Onnan félóra távolságra, más stylben, még egy igen szép sírbolt van, melyben a régi festés nevezetes, szintén előkapuval, a mi Indiában a nagyobb templomok és sírboltok előtt ritkán szokott hibázni és rendkívül nagyhatású.

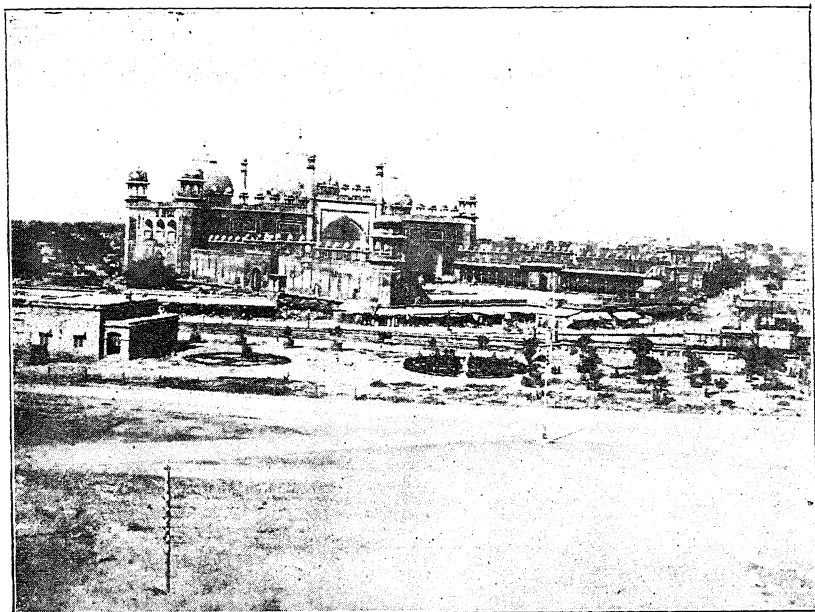

Előkapu a régi sírbolthoz (Ágra).

Este sétálgattam és gyönyörködtem a ben-szülöttek gazdagon ékített fogataiban.

A városban jamma-moschéé, a vár falain belől pedig meglepő szép dolgok vannak, Jehan sah palotája fehér márványból s a gyöngy-moschéé.

Jehan sah és atyja izléséről kifogástalan stílú emlékek tanuskodnak, melyek úgy gazdagságban, mint pompában egyetlenek, azok között a várban, a Dewan-i-Khas, melynek egyik csipkeszerűn áttört

Mohamed mecset Ágrában.

márványfala mögül nézte hajdanában a hárem, az elefánt-tigris és tigris-ember közötti harczokat, melyeket a vár sánczában tartottak meg.

A háremhölgyek ezen palotáiban a fürdőszobák meglepő szépek, a falak egészen tükörrel vannak burkolva, a tükrökön domborművű virágfüzérek, az

ajtók művészien diszítve. Ezen szobák a delhii dewan-i-khasi fürdőszobákon is túltesznek. Úgy itt, valamint több régi palotában a termeket nyitott vízcsatornák övezik a hőmérsék enyhítése végett. A sah titkos kihallgató-terme is a fenti palotában van.

Egyik délelőtt megnéztem, a hol a márványmunkákat és a mosaik beégetéseket végzik.

Délután meglátogatott szállodámban Telléryné 90 éves öreg édes atyja, a ki fiatal kedélyével nem nézett ki többnek 70 évesnél. Ő angol törzstiszt volt s benszülött leányt vett nőül. Régente azt oly rossz néven vették Angliában, hogy nejével többé nem mehetett vissza hazájába. Szenvedélyesen függött leányain, ép úgy azok is ő rajta. Hoztam is tőle sok üzenetet az ő kedves Lilla leányának, Budapestre.

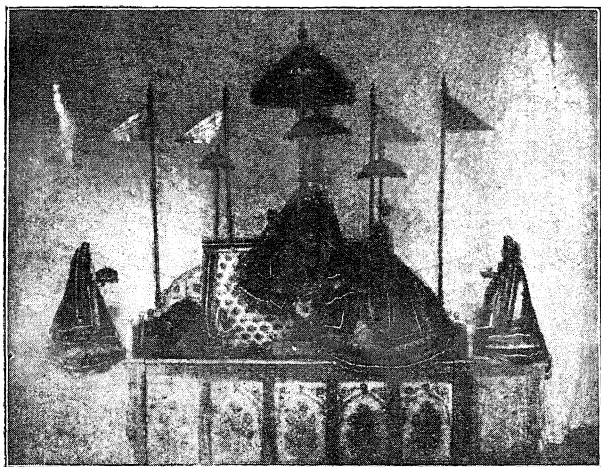
Az Ágra és Delhiben látott dolgok oly szépek, szinte elfelejtkeztem az odáig nélkülözött őserdők-ről, melyek után már itthon is vágyakoztam.

Hogy mennyi sok szép templom, sírbolt és egyéb remek építkezés van még az általam említettéken kívül Delhi, Lucknow és Ágrában, azt felsorolni sem tudnám.

Érdekes volt az út Ágrától Luknowig. Az idő szép napos, az ültetéseket óriási ős fák szegélyzik;

alattok borju nagyságú állatokkal. Közelebb érve hozzájuk, láttam, hogy azok nagy majmok, melyek két lábra állva nem is ijedtek meg nagyon vonatunktól. De nagyobb része mégis a fákra kapaszkodott, és a galyak nagy recsegése közt ide-oda ugráltak.

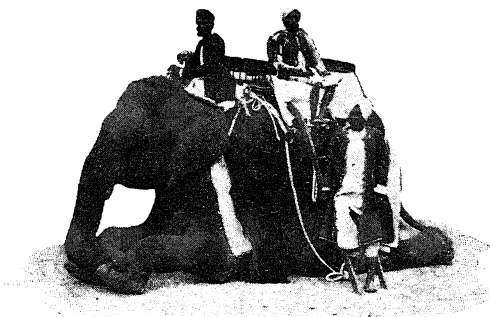
Sok kárt tesznek ott az ültetvényekben, de a

Hindu bálványisten tempelben.

nép azért nem bántja őket, mert szentnek tartja. De ha olyan szomszéd faluba vagy kertbe rándulnak, melynek lakói más vallásuak, akkor irgalom nélkül lelövik őket, a mi miatt aztán sok gyűlölködés van. Ágrában a piacra bemennek a majmok, a gyümölcsárosok közé ülnek, s lábaikkal mutogatják, hogy melyik gyümölcsből szeretnének, s az

árusok adnak nekik. Különösen egy piczi kis majom nagyon kedves volt, akár egy gyereket, úgy tekintették. Ezeket, ha magam nem láttam volna, nem hinném el. A majmok oly bátrak és oly otthoniasak voltak a vásárosok között, mint bármely házi állat nálunk a megszokott udvarban.

Luknow.

1894 január 6-án. Ágra és Luknow közt az ős fák mindig sűrűbben mutatkoztak. Oly jó benyomást eddig egy hely sem tett rám mint Luknow.

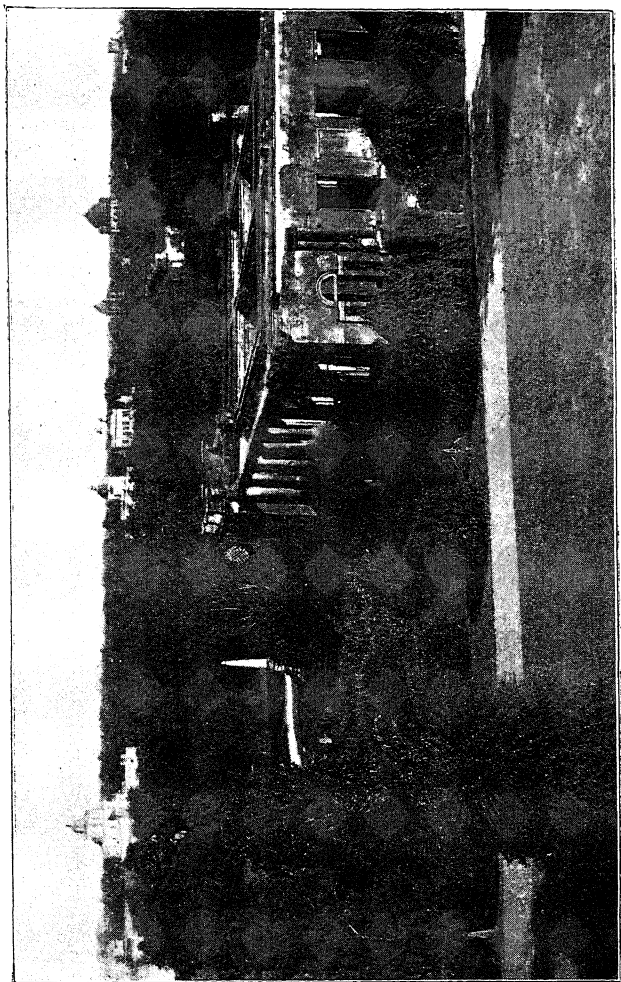
Ott őserdő lévén, az angolok épen csak annyi fát vágtak ki, a hová kastélyaikat — bungalow — építették, s nagy, mértföldekre terjedő természetes parkot hagytak meg, itt-ott a kilátást szabályozva; a kertekben új cserje-ültetésekkel szegélyezett utak, s a fák, növények oly eltérő, nagyszerű szép elrendezését találtam, hogy bámultam az emberi agy leleményességét. Egy szép, szabályozott folyó kigyózik át a városon, melynek partján a díszes úri kaszinó is fekszik. Egy szóval, Luknow paradicsomi szépségű. A házakat, villákat, hivatalos épületeket vagy szállodákat nem építik Indiában nagyon magasra, sem összezsúfolva, a klíma végett, az angolok. Legkedveltebb ott a magas-földszinti lakás, parkkal körülvéve.

A mellett a régi városrészben sok, szebbnél szebb régi templom, tele kincsekkel, épületek, sőt kerítésfélék is sajátságos harang alakú modorban építve.

Az ipar is előrehaladott. Különlegességei a fegyverekben, érczben, ezüsttel és arannyal berakott munkák, hasonlók ahhoz, minőt nálunk a bosnyákok készítenek, de ottigen gazdagon állítják ki. Az agyagipar is művésziesen van kifejlődve. A bazárkereskedők itt még tolakodóbbak mint egész Indiában az már szokás, a nálok vásárolt dolgok kitünőségéről elismerést kérnek, mikről később nem egyszer kitünik, hogy éppen igen rossz vétel volt.

Vasárnap délután lévén, több órára a szálloda kocsiján megnéztem az említett őserdőből átalakított parkot, mely sokféle épülettel, s mindenféle kellemet nyújtó dolgokkal van ékesítve. A folyó partján tértünk este vissza. A kocsiknak ott is különös formájuk van. Félfedelűek, de oly magasak, hogy segítség nélkül alig lehet felkapaszkodni rájuk; az ülésük szintén oly magas, hogy lehetetlen egy láb magas zsámoly nélkül benne ülni, ez már rendesen a kocsiban van. Mondhatom, szokni kell hozzá, de róluk aztán jól lehet látni mindent.

Este kissé megfájdult a fejem, és az ebédemet, midőn szolgám a szobámba hozta, neki adtam. Nagy örömmel fogadta, s a mellékszobában jó

Óri kaszinó a folyó partján. LUKNOW. Romok.

étvágygyal elköltötte a kereszténynek készített ételt, azzal nyugtatván meg lelkiismeretét, hogy a szobában társai őt nem látják. A min jót nevettem. Hindu létére is elhagyta tehát buzgó vallásossága, a hol nem látták. A hetekig zsebemben heverő czukordarabkákat is elkérte gyermekei számára.

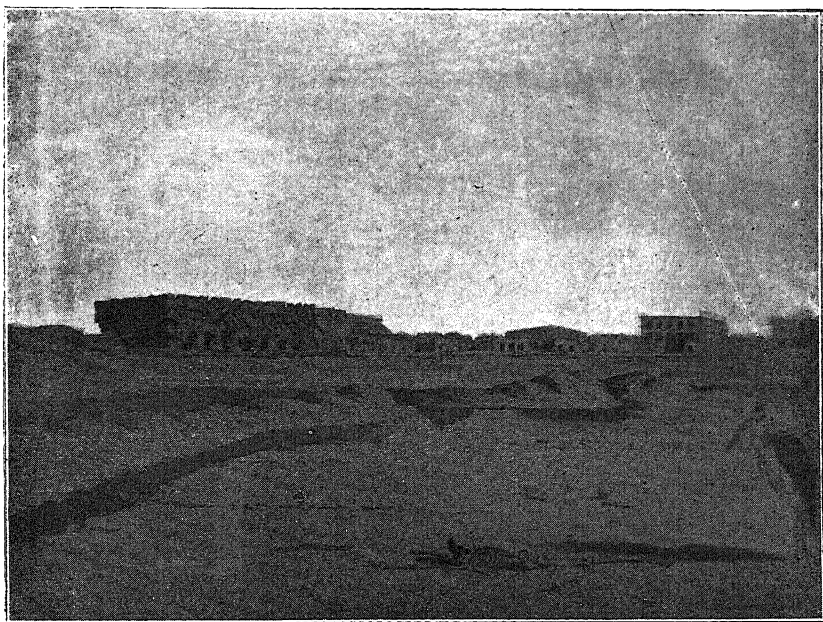
Vasárnap délelőtt a benszülött városiak a szállodába hordták különlegességeiket árulni. De vasárnap az angol nem szokott vásárolni, csak észrevétlenül szemlélgeti a tárgyakat; olyankor olcsóbban vehettem; az angol üzletek azonban szigoruan zárva vannak vasárnap.

Szállodánk az angol negyedben lévén, én is egész délelőtt ájtatosan pihentem, majd a körülete lévő parkban vezetőmmel, ki még akkor nem unta meg hivatását, sétáltam.

A virító Luknow helyenként fájdalmas benyomást okoz; az angolok és benszülöttek közötti 1857-iki zavargások és borzalmas gyilkolások egyik színhelye volt. Az akkori szép városrész ma, lakatlanul, romokban áll. Szép ültetvények vidámítják a különben szomorú emlékű képet, hol egy vitéz angol törzstiszt emlékoszlopa áll.

Az angolok a kegyeletért végtelen sokat áldoznak. 1857-ben voltak a legvérfagyasztóbb esetek. Cawnpoorban voltak koncentrálva az angolok családjai, nejeik- és gyermekeikkel, a kiket egy áruló a ben-

szülötteknek kiszolgáltatott. S míg férjeik másfelé harczoltak, egy részük rosszat sejtve, kettőztetett marsban, de mégis elkésve érkezett meg, mert midőn Cawnpoorhoz közeledtek, a vidéken sok csont-

Hullaevő keselyű.

vázat láttak, melyről a madarak pár óra előtt ették le a húst. Borzalom fogta el őket, és nem hiába, mert a sok száz nőt és gyermeket mind legyilkolva találták, hullájukat egy nagy kútba dobálva, melyet ezen barbár eset emlékére »Kegyelet kútja«-nak neveztek el az angolok. A tetteseket lehetőleg össze-

»Kegyelet kútya» Cawnpoorban.

fogdosták, bár az áruló elmenekült, a vért, mely tócsákban állt, a jelen volt Dannenberg fényképész állítása szerint, előbb felnyalatták velök, mindenféleképen megkínózva őket, végre ágyuval lőtték le.

Azon emlékezetes kút fölé az angol királyné remek emléket állíttatott egy szomorkodó angyallal, Marochettitől. A gyermekek, melyek a kutba nem fértek, annak közelében egy vasrácsal elkerített helyen fekszenek s minden sírhalom mellett szomorú rózsatő virított lefüggő galyakkal. Ahhoz közel pedig egy gyönyörű tavacska, melynek vizét a pompás Victoria regia több méter nagyságú óriás kerek leveleivel takarta.

A környező terület egy igen nagy kiterjedésű parkká van alakítva, szomoruan lefüggő cziprus, thuya és más örökösen zöld fenyűfákkal, mely egész a Ganges partjáig terjed.

A mi szépet ember izlésével teremthet, a körülményekhez illőt, ott az megvan. Az angol azt tökéletesen érti. A kerttől kissé távolabb, a 900 elvázott lélek emlékére, a kegyelet temploma áll. A templomban előbb a látogatók könyvébe nevünket beírva, onnan kijőve, a történetet nyomtatva kaptuk meg.

Benares.

Január 8-án, a hinduk legszentebb és legeredetiebb régi városába értem. Megérkezésemkor a coupé ablakából kitekintve, temérdek népet láttam, kik egy Angliából visszatért kedvelt benszülött előljárójukat üdvözölték, a ki Benares érdekében, kérni, a királynénál volt. Sárga virágessővel volt tele az indóház levegője, mely záporoként hullott a visszatértre. Midőn kocsijába szállt, lószerszáma is tele volt nagy, sárga virágokkal. Ezt a virágot nálunk tagetesnek, a nép nyelvén bársonykának hívják, itt Benaresben szent virág. Fel is szedtem néhányat, s maig is őrzöm. Ezen sárga virággal kedveskednek faragott- és állat-isteneiknek is templomaikban.

A hindunak ezen barnás-sárga színben legbecsesebb minden kelme vagy himzés, kivált ha bálványistenét ábrázolja, legdrágább. A változatosságot szeretve, eladják vagy elcserélik díszes holmijokat, és azt sokszor egész más színnel kijavítva,

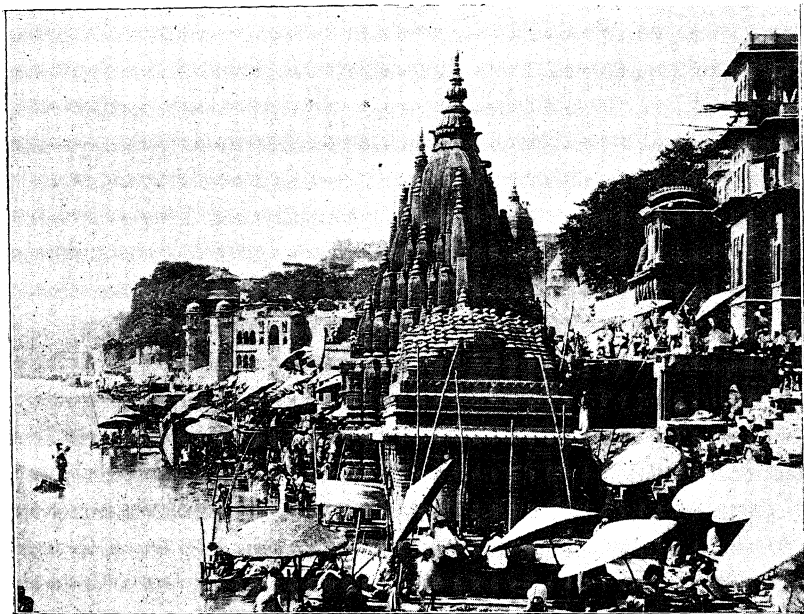
árulja a kereskedő, mert babonájok úgy szerencsehozónak tartja.

A selyem- és aranyhímzések *fekete* alapon Madrasban készülnek, *színes* alapon pedig Lahoreban.

Vezetőm eszményképe Benares, a szent város volt. Valósággal szent borzongatások fogták el őt Benares utczáin. Egy boltban sokféle szent dolgot árultak, u. m. olvasót, kis színes csillagokat, melyeket a nők homlokukon viselnek. Én is vettem magamnak. De midőn ő a családjának kiválasztott egy csomót, s ezt ki akartam fizetni, egy megvető mozdulattal tudtomra adta, hogy azt nem engedi és maga fizetett. Én persze méltányoltam vallásos érzelmeit és félreálltam.

A Clark's hôtélben laktam. Az udvaron két nagy mimosafa között állt egy három öl hosszú asztal, azon az ottani sárgaréz-edény kiállítva, egy része ezüstözve. Az ezüstözés úgy történik, a száloda melléképületében, hogy kádakban van az ahhoz való folyadék, mely oly tiszta, mint a felolvasztott zsír. A kádon keresztbe téve egy pálcza van, és arról függ le vékony drótszálon az ezüstözésre való rézedény, melyet megmérnek, mielőtt beleeresztik a folyadékba. Mikor kiveszik belőle, újra megméri, s amennyivel nehezebb, a szerint fizetődik az edényen maradt ezüst; de másutt finomabban készítik mint ott.

Legérdekesebb Benaresben reggelenként a Gangesben való vízben imádkozás. Ott már a Jummával van összefolyva, és mindkét folyó szent lévén, azért itt a legszentebb víz a Ganges. A vízben nagy

Benares a Ganges partján és vízben imádkozás.

buzgósággal imádkoznak, nehogy egyik istent kifeledve, vagy a kisebbet szórakozottságból a nagyobb isten eleibe tegyék, mert akkor nem lenne imájok meghallgatva. Reggeltől estig látni nőt és férfit rézedénnyel a Ganges felé menni vízért az otthonlevők számára, és sok haldokló a Gangesben óhajt

kilehelni. A zarándokok száma százezernél is több évente. Vannak ott nagy csolnakok, melyeknek a fele része emeletes. Egy olyanon négy evezőssel csendesen a folyó szélén sétacsolnakázni, oly közel, hogy mindent láthatni, azt mondhatom, nagy élvezet.

Öt német is volt a csolnakon, kik a szállóban is velem laktak. De több ízben hallottam őket megesküdni, hogy soha többé társaságban nem utaznának; azon reggel is, midőn csolnakáztak, így nyilatkoztak, elégedetlenek voltak egymással. Ilyeneket hallva, én is könnyebben viseltem a magányt.

A Ganges partján, a templomok előtt, több helyen a lépcsőzet egész a vízbe megy. A hindu nép imádkozik, megfürdik elébb, aztán ruháját kimosva, egy edényben vizet visz haza a fején az otthonlevőknek. Szolgámat is biztattam, hogy fürdene meg, de nem volt kedve, reggel ott is fázott, csakis vizet vitt a szállóba, hol azt felforraltta, minek felét én hoztam haza.

Más helyen a parton egy galyakból összeütött saroglyán zsineggel ráerősített halottal szaladtak, melyet a víz szélén letettek. A patyolatot, melybe takarva volt, széthuzták, megmosták nagyjából, s a Ganges szent vizéből a szájába öntöttek, hogy attól üdvözölve, egyenest a mennybe szálljon lelke; azután ott hagyták és fát készítettek az égetéshez. Már több máglya is égett ott; és ez nyitott helyen, a városban történik, s egész természetesnek találják.

Annak daczára feltűnő, hogy Indiában mennyire kerüli az utcái nép a halottat, utálja, mint a szeny-

Halottvivők Benaresben.

nyet. Hoztak egy piczi, egy éves gyermeket is. Azt letették egyik lépcsőre és ott hagyták. Már úgy látszott, elfelejtkeztek róla; a járókelők, kiknek láb

alatt volt, más-más lépcsőre tették; végre fél óra múlva eljött, aki hozta, s egy darab lapos kőre zsineggel rákötötte, egy kis csolnakba egy másik emberrel beült, beveztek a Ganges közepe felé, s a kis gyermeket beeresztették a vízbe. A kis gyermekeket nem szokás elégetni, azokat a vízbe dobják.

A hindunak annyi felesége van, a mennyit el tud tartani; ha gazdag többet, ha szegény, akkor csak egyet tart.

Ő szerinte az állatnak van lelke, de a nőnek nincsen, és az asszony csak arra való, hogy férje parancsait teljesítse; szórakozásaiban nem vesz részt, étkezésnél nem ül mellette, és férje csak a maradékokat juttatja hitvesének.

A leány tizenkét éves kora előtt férjhez megy (külömben megvetnék), az öreg, özvegy nő pedig tiz, tizenkét éves fiúhoz megy nőül. Az angolok szabályozni szerették volna ezen esztelenséget, de a hindu fentartja régi jogát, hogy elég a szülők beavatkozása a gyermekek házasságához.

Természetes, hogy nagy a boldogtalanság ezen osztály asszonyai között, kik különben a legnagyobb tudatlanságban tengnek.

A hindu vallása azt mondja: másért minden jót megtenni, önmagáért semmit sem s mindenkinek élni kell. Mily gúny az elébbi pont, midőn nejét semmibe sem veszi!

A parsi nők európaias nevelésben részesülnek.

Midőn Istenhez imádkoznak templomaikban, az ott örökké égő tűzbe néznek, nehogy szórakozottak legyenek.

A virágot is imádják, nyilvános helyeken olykor látni őket imádkozni, az égre, a leáldozó nap felé tekintve. Mélázó arczukhoz jól áll a finom fátyol keleti öltözetük mellett.

A hindu vallás háromságát Brahma, Siva, Visnu istenek képezik és ezek ismét szétoszlanak számtalan isten és istennővé, de valamennyi egy kelléknek egy fenyegetésnek felel meg; sok állat imádódik mint isten. Ima közben valamennyit rang szerint kell szólítani.

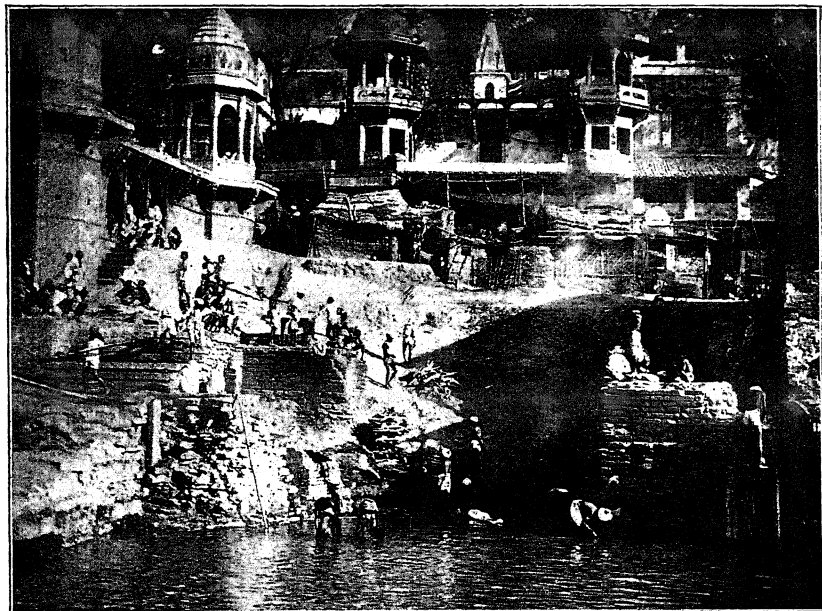
Szép az aranytemplom; még sok más is igen érdekes, úgy az állatok temploma (tehenek, majmok, elefántok, kutyáké), de a legtöbb oly piszkos az utcákkal együtt, hogy bizony már bocsássa meg nekem a benaresi isten, de én alig vártam, hogy ott-hagyhassam őket. Összesen ezeröttszáz templom van ott, melyeknek nagy része inkább ólhoz hasonlít, mint templomhoz és kétszázötvenezer bálványimádó van Benaresben. A rettenetes Siva ott az uralkodó Isten.

A szálloda majd egy órai távolságra volt a benszülöttek városától. Egy kis zsaluval ellátott külön omnibuszon koczogtunk magunkban, szolgálmal, oda-vissza, délelőtt is, délután is. Egy udvarban

a terrassról előadást tartottak az indigó-termesztésről, amire protectióval kaptak engedélyt a népek.

Az angol-negyed bizony szép ott is; óriás parkja van tóval, abban aligátorok stb.

Még néhány szót a szolgákról. Középindiai

Halottégetés Benaresben, a Gangespártján

szállókban rendesen több a szolga mint a vendég. Minden szobához van három, négy is. Az egyik ágyaz, a másik söpör, harmadik vizet készít, más az edényeket tartja tisztán stb. Elmenetelkor mindenik a kocsi körül várja a borraivalót, négy kraj-

czáronként osztogatták ezt a vendégek. Ha tovább voltam, nyolcz—tizenhat krajczárjával adtam. Sokan pedig csak jó egészséget kívántak nekik. Egy-kettő kivételével, átaljában minden utas panaszkodott a

Benaresi alkirály elefántjai.

szolgákra. Különös rossz hirben pedig a vezetők állnak. Én elég jól átcsúsztam köztük baj nélkül; de sokakat nagyon megloptak. Éjjel az ajtó feletti szel-
lőztetőn másztak be az idegen vezetők a szobákba.

Indiában sokan csak a vasuti indóháznál fogadnak vezetőt. Bérüket annyira le lehet licitálni, hogy

utoljára néhány krajczárért kapni egész napra. És nem rosszabb a drágábbnál. Vezető mindenütt nagy számmal van, de köztük igen sok a megbízhatatlan.

A benszülött népek a földön alusznak. Szégyennek tartják ágyban feküdni. A jó hindu, a leggazdagabb is, öregségére Benaresben lakik, hogy bűneit jól lemoshassa.

A Ganges partja minden szabályozás nélkül van kiépítve. A házak, templomok körül szemétdombok, majd halottégetés, a gazdagok palotái. Annyi ott az idegenszerű. Valóban nehéz lett volna tiszta fogalmat szerezni. Sok utas ott confusus lett.

Remek elefántjai vannak az alkirálynak. Néhányat láttam az utcán díszfelszereléssel, de még akkor nem ültek rajta. Egyéb érdekes látnivaló is lett volna még ott, de türelmem már végkép elhagyott és szabadulni kívántam Benaresből. Szállodám egyszerűsége mellett is tiszta volt, s fürdőszobám sem hiányzott. Fürdőszoba az indóházakban is van, és pedig több, az öltöző mellett. A mi végtelen jó berendezés, az a fürdés. A legjobb ellenszere a hőségnek, amitől már Benaresben ismét szenvedni kezdtem.

Calcutta.

Január 10. Benarestől Calcuttáig éjjel utaztam. A vidék termékeny síkság. Calcuttának egy jó tulajdonsága van a téli utas számára, az, hogy nem oly meleg mint Bombay. Ellenben nyáron Calcutta sokkal melegebb Bombaynál.

Calcutta már a Ganges Deltája mellett van, s azon ágát ott Hooglynak hívják, melyen a hajók bejárnak a tengerről. Összesen öt nagyobb ága van, mindegyik más elnevezéssel. Különben Calcuttát is másnak találtam, mint elképzeltem.

Jó szálloda akkor ott csak a Great Eastern, a Spence hôtél volt, a hol szobát nem kapva, vezetőmnek egy ismerőséhez szálltam, ki privát kosztosokat tartott, és sok szobája volt. Én kettőt laktam, harmadikban a szolgám. Étkezéssel együtt fizettem 3 forint 20 krajczárt. A lakás jó volt, de az étel alig ehető, ami sokat levont ottani tartózkodásomból, és rosszul is esett a csalódás, mert remény-

kedtem, hogy nagyvárosba érve, az efféle mizeriák-tól megszabadulok. Sok kereskedő látogatja januárban Calcuttát — minden szállodát elfoglaltak.

Ismét Telléryékhez menekültem, kinék üzletében egy igen derék igazgató volt. Szép, fiatal nejjével néztem meg az egy óra távolságra eső botanikus kertet, miről azt tartják, hogy az a világ legszebb kertje. Ott van a világon a legnagyobb banyanafa, mely ágaiból ereszti le gyökereit a földbe, és úgy terjed tovább. E tulajdonságáért honfoglalófának is nevezik. E fa egy tó partján van, s az egész vízszatükröződik a vízben. A bejáró kapujától ez óriás terjedelmű fáig vezet egy olyan palma-allé, aminő szépet még nem láttam sem azelőtt, sem azóta. Síma héjú fajok; valóban nagyhatású! Ott éreztem, hogy tropicus éghajlat alatt vagyok. A fák és növényzet, melyeket valamennyi világrész tropicus zónájából oda összegyűjtöttek, ott valóban otthoniasan, jól érzik magukat. A páfrány és egyéb árnyékot kedvelő növényeknek dróttal volt vékony bambus, vagy nádféléből egy fedett kertecske összefűzve, melynek tetejéről orchideák és más levegőben tenyésző növények függtek dúsan alá. A kertcskében izléssel voltak kövek csoportosítva, melyeket árnyékot szerető folyondárok díszítettek. Egy folyondáros lugasban terítették nekünk, és a kertész engedelmével ott költöttük el a tizenkétórát, melyet szolgánk magával hozott.

Szép tó is volt a kertben, Victoria Regiával, melynek virága hasonló a lotoséhoz, csakhogy nagyobb és sem virága, sem óriás levele nem emelkedik magasra csakis a víz színére. Midőn kinyílik, első este fehér, később rózsaszínű, utoljára egész piros lesz. Egyéves növény, magját a népek megeszik.

Ugy itt, valamint másutt, Indiába léptem óta szedegettem azon virágocskákat vagy fák leveleit, melyek megtetszettek és a mindig nálam levő könyvecskébe azonnal leprésem. Midőn a finomabb, ott ritkább fajokból is szakítottam, az igazgatóné többször féltett, hogy majd megharagszik a kertész s könyvemet is elveszi; de ilyenféle malheur egyszer sem ért. Hanem megtörtént az, hogy bombayi növényeim a nedvdússágtól könyvestől együtt elrothadtak, ami tekintbe véve, hogy szenvedélyes növénykedvelő vagyok, rosszul esett.

Azontúl ugyan nem történt meg ez többet, de sok bajba került majdnem naponta növényt és könyvet átszáritani, hogy a növény épen maradjon.

Azon remekszép

Victoria Regia Calcuttában.

kertben várakozásom végre teljesedésbe ment, s könnyebb kedélylyel, meglelégedetten indultam hazafelé ily élvezetes nap után.

Calcutta felé visszamenőben, a falukon keresztül, a kerítések alja colocosiával (tölcsérvirág) volt benőve — olyképen, mint nálunk a lósóskával. A lovak a falu közepén egyszerre megálltak, s láttuk, hogy egy nagy gyermekcsoport kövekkel, dorongokkal, egy hosszú cobrárt ütött agyon. »Látja, így van ez itt télen is — jegyzé meg az igazgatóné. Sohasem lehet biztonságban lenni e borzasztó állatoktól.«

Az igazgatóné, ki mint gyermek került oda Németországból, tudott még annyit németül, mint én angolul. Oly szép, átlátszó fehér arczbőrt talán soh' sem láttam, mint minő neki volt, aranyszőke hajjal. Négy éves kis leánya, ki előttünk ült a kocsiban, ép olyan volt, s annak kis napernyőjét folyton igazgatta a nap ellen, nehogy napszúrást kapjon.

Calcuttába visszatértünk előtt még az állatkertet néztük meg. Igen sok állat van ott, különösen kigyót annyit, és oly sok fajtát sehol sem láttam. Volt köztük egy vékony, smaragdzöld színű, melyről azt mondták, hogy a legmérgesebb, s azért is veszélyes, mert nehezebb észrevenni és igen fürge; óriás kigyókból is micsoda példányok voltak ott! Az amerikai csörgőkigyó ott nem él sokáig. Épen úgy az orangután sem; a ketreczben any-

nyira bánkodik, hogy beteg lesz. Ilyenkor aztán kedveznek neki. A bort szereti, leitatják. Kiviszik a kertbe, s ott megkötve, sápadtan fekszik a gyepen, mint a nagy beteg. De ha mutatják neki, hogy menjen sétálni, vagy másszék a fára, rögtön feléled, s vidáman nézi, hogy merre szaladjon. A szabadság utáni vágy s a bánkódás nem tettetés náluk. Egymásután három orangután puszta el bánatában. A negyedik pedig a gyepen feküdt betegen.

A kigyók drótházában ágas, magas fatörzsek vannak, melyen kedvük szerint nyujtózkodnak.

Reggelenként a vásárcsarnokba is elnéztem, ami a calcuttai rossz étkezésem mellett jó szórakozás. Sok, idegenszerű gyümölcs volt, de néhányfélét azért megszerettem. Volt egy sárga, körtealakú; a szaga és íze tökéletesen olyan, mint az itteni ananász szánczáé. A mag nélküli apró, barna datolya igen jó; nálunk olyat sohasem láttam; héja alig van, szinte szilvaízszerű. Ananász nem volt sok; már idejét multá. Tíz, tizenöt krajczáron vettem néhányat a darjilingi-útra. Savanykás almát egész Indiában nem láttam. Nagyritkán észak felé kevés édes almát vettem, ami az ottani hőségben visszásan ízlett.

Igazgatóék meghívtak estebédre és az európai színházba páholyukba. De bizony én megköszöntem mind a kettőt. Oly hőségben zárt helyiségben lenni nagy dolognak tartottam. Inkább a szobám-

ból nyíló terrassról — mely a konyha lapos teteje volt — nézegettem a csillagokat a tiszta kék égen.

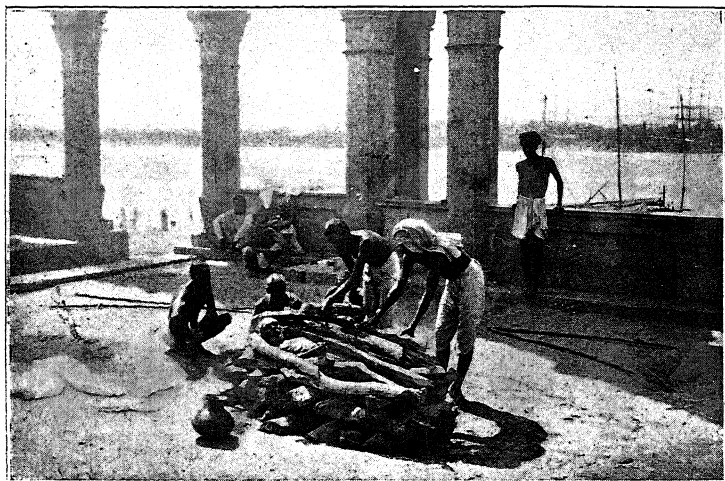
A vízben imádkozás ép oly nagyban szokásos itt is reggelenként a Gangesben, mint Benaresben,

Vízben imádkozás Gangesben.

egymással nem törődve, figyelemmel imádkoznak, nehogy eltéveszszék isteneik sorrendjét. A halott-égetés itt már szabályozva van, amennyiben a Ganges partján, zárt udvaron történik. De a halottat meglopják a fával, mert fél méter helyett csak negyed méter fa közé pakolják be. A feje és térdei

lelőgnak, s midőn a törzse majdnem elég, a kimaradt ép részeket összekaparják a parázsba, és pár óra után a Gangesbe söpriik mindenestől, a hol a szegény nép kikeresgéli, nem-e talál maradványai között valami összeolvadt ékszerdarabkát, mert ékszereivel együtt szokás elégetni a halottat.

Halottégetés Calcuttában

Más halottat pedig úgy tesznek a méter hosszú máglyára, hogy a térdnél visszahajlítják a lábát, mint a csirkét a tepsin, hogy elférjen. De a fényképeken fél méter fába vannak téve, hogy illendőbben nézzenek ki, a mit a valóságban nem láttam csak Bombayban.

A felügyelő megmutatta a jegyzéket, melybe

bevezetik a halott nevét, lakását, korát, betegségét, és az orvosát. De ez a luxus nincs meg mindenütt.

Szolgám nem szerette a halottégetést nézni, vagy talán csak a kozmás pörkölt szag nem tetszett az orrának.

Van a városban bent, a Ganges partján egy gyönyörű kert, az Édenkert. Méltó nevéhez, oly szép, Peel és lord Auckland szobrával. Ott láttam az első lotos-tavacskát, melyet a kormányzó nagy szigorral őriztetett.

Egyik kertész-fiut megkértem, adna nékem egy kinyílt lotos-virágot. »Jól van, mondá, de ne jöjjön hozzám közel, hogy meg ne lássák. Tegye le az ígért pénzt egy kőre, s én a virágot majd melléteszem!« S azonnal a vízbe ugrott, egy virágot letépve, a kőre letette s a pénzt elvitte. Remegő szívvvel dugtam lotosomat zsebembe.

Az utakon homokot szedtem zsebkendőmbe, s egy rézedénykét vásárolva, abba pakoltam be virágomat.

Ki ne ismerné a lotos-virág bűvös-bájos hitregéjét! Ezredéveken át volt a régiek tisztelet-tárgya India és Egyiptomban a lotos-virág, azt szentnek tartották, s azzal kedveskedtek bálvány-isteneiknek.

Az indusoknál a világteremtő egy lotoson nyugszik és ők a lotost alkatánál fogva a föld jelképének tekintik.

A lotos-alak pedig motivumul szolgált régente a faragványokhoz és templomi oszlopfőkhöz keleten, s azok ott ma a legfelségesebb régiségeket képezik.

A lotos-tavacskához egész közel van az Édenkertben egy gyönyörű pagóda: fekete ébenfából faragott templomka. Birmából hozták oda. Formájára hasonlított a norvégiai Bergen közelében levő

régi templomhoz. A munkát és anyagot azonban már nem lehet összehasonlítani.

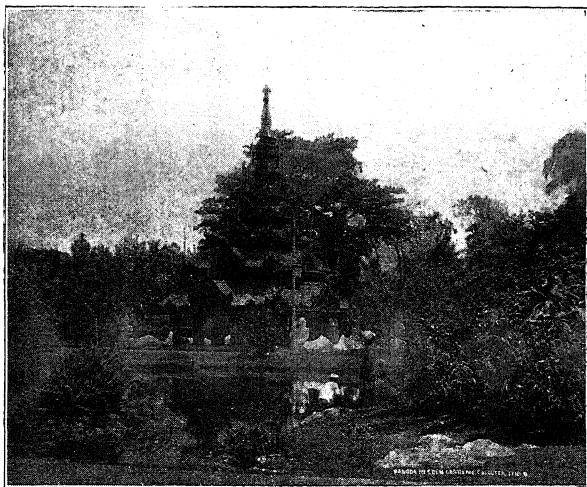
Fehér és rózsaszínű indiai lotos.

Calcutta meglehetősen európaias benyomást tesz, utczái piszkosságát és néhány sajátságát leszámítva. Sok üzlet előtt, a nyári felhő-

szakadások és a hőség ellen, nagy fedett kiugrás van az utcái oldalán. Azt mondják, nyáron az egyenlítő körül sincs melegebb, mint Calcuttában. A kormányzó téli lakása modern és gyönyörű épület, az ottani modorban építve, remek kerttel. Indiában a kormányzóság dúsán fizetett hivatalnokai nagy fényűzést fejtenek ki, a mi politikából is szükséges; a hindu szereti a látványosságot s avval majdnem jobban lehet hatni reá mint a jó törvénnyel.

A muzeum egy óriás parkalakú téren van, mely egész a Gangesig nyúlik, ahol a tengeri hajók is kikötnek.

Darjilingbe menetelem előtt utazó-ládámat az igazgatónéhoz küldtem, ki azt háló-szobájában tar-

Ebenfa pagoda az Édenkertben.

totta, amig tőle elhozattam. A vásárlást és pakolást Darjilingból visszajövelelemre hagytam.

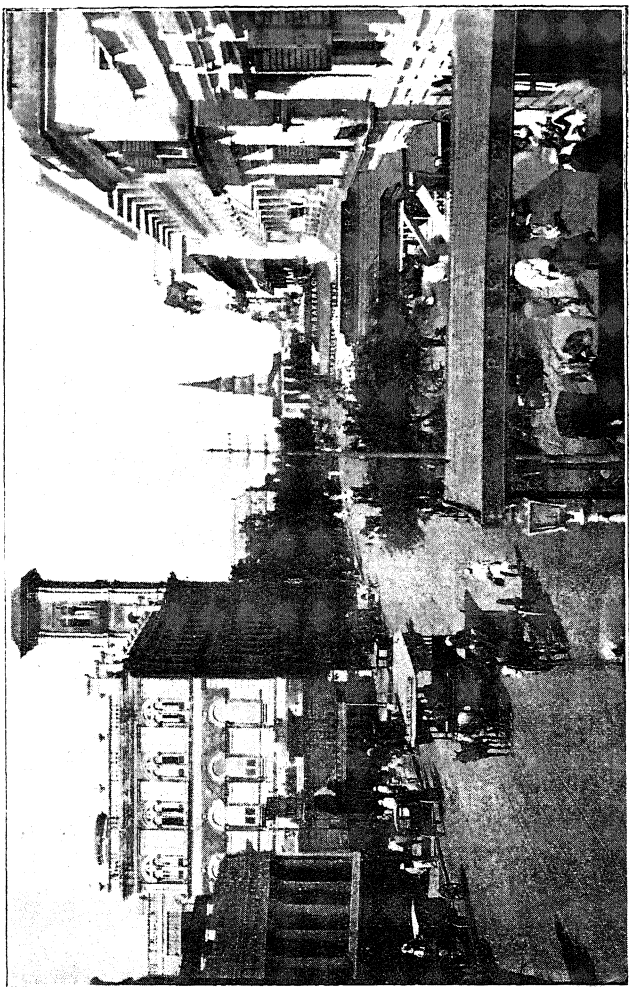
Szolgámmal nem tudom, hogy mi történt, de nagyon megváltozott Calcuttában. Mindig a konyhában ült, s ott beszélgetett a szolgálakkal. Mondta, hogy Bombayból levelet és direct híreket kapott,

onnan jött ismerőseitől. Ha küldtem valamiért a városba, nem akart elmenni, s kijelentette, hogy ő Darjilingbe nem jön, mert ott hideg van, s ő már öreg, negyven éves ember. Mondtam is neki, hogy meglátzik, hogy már messze vagyunk a consultól, akitől félt. Később aztán jól összeszidtam, ami használt is. Ezt hamarabb meg kellett volna tennem, sokkal több hasznomra lett volna.

Az igazgatóék mondták, hogy elég az a szó »vezető«, ami annyit tesz Indiában, hogy azok között nincs jó; de ez nem áll. Mig a vezetőket ily rosszaknak tartják, addig a közönséges benszülött szolgálkkal az ottani lakók igen meg vannak elégedve; kitűnők, és hűséggel ragaszkodnak gazdáikhoz.

Midőn Calcuttában a Gangesen gőzhajókáztunk, szemügyre vettük a lakosságot. Mily szépen állt a fekete leányoknak az igen tarka kelméből való öltözék, melynek arrangirozását én már bombayi szobaleányomtól eltanultam; a legtöbb ugyan itt is fehérét visel. Ha tovább néztük őket, mosolyogtak reánk; a fél-benszülöttekre pedig mi mosolyogtunk. Ezt többen észrevehették, mert hajónk kikötésekor azon a tájon a közönség általános derűtlenségbe esett.

Itt sem sikerült tánczosnékat láthatnom. Az igazgatóék túlkomolyak voltak, s nem mertem őket

Calcutta fővezéje.

arra felkérni, hogy velem jőjjenek azokat megnézni. Kárpótlásul legalább fényképet vettem róluk.

A britt-indiai termények legnagyobb részének Calcuttán át van a kivitele, u. m. opium, thea, rizs-

Tánczosnók.

kása héjában, pamut, olajos bogyók, gummi, jutta, salétrom stb. Legtöbb az indigo-kivitel.

A gabonaaratás a délibb vidékeken már be volt fejezve, lábon csakis Delhi vidékén láttam, de oly szépet mint nálunk sehol sem, s mint tudva is van, a magyar buzának nincsen párja a világon, s messze tengeri utaimon is magyar lisztből sült

kenyeret ettem a hajókon, minthogy azok Triesztből látták el magokat liszttel.

Delhi környékén szép ültetéseket is láttam u. m. dohány, répafélék káposztaneműek, czukornád, pamut, stb. Szőlőültetést ezen útamban sehol sem láttam. Az indiai narancs és citrom ízetlen és száraz. A napszám és munkadíj egész Indiában igen csekély.

A legtöbb városban kitűnő ipariskolák vannak az indiai különlegességekhez.

Baksis-nak nevezik Indiában is a borraivalót és az alamizsnát, de megközelíthetőleg sem alkalmatlankodik annyi kéregető, mint Egyiptomban.

Calcuttából — Darjeelingbe.

Január 13-án tisztességes melegben indultam el Calcuttából. Fehér és színes muslin ruháim jó szolgálatot tettek ismét. Benarestől kezdve kis »napkalapomat« — Sola (pith) hat — is elővettem. Ennek anyaga apróra forgácsolt szárazgyökérből áll, mely valami pépszerű folyadékkal kelmévé préselődik. Ezen nem hat át a napsugár; még Bombayban vettem, s fehér muslinnal volt behuzva. E könnyű öltözetet Darjeelingbe érve, szégyenkezve dugdostuk el és meleg ruhát, filcz-kalapot vettünk elő.

Délután négy óra tájban indult vonatunk. Kellemes fiatal angol nők szálltak be a közeli állomáson. Rögtön kifürkészték idegen nemzetiségemet és érdeklődéssel figyelmeztettek egyre-másra. Vagy egy órai haladás után egy nagy sík mezőn, buja pálmakerdővel köryezve, beláthatatlan mennyiségű néptanyázott, hús, harminczezer ember körül, szeke-
rekkel, lovakkal, elefántokkal.

»Nézzé csak — mondák a hölgyek — ma van — január 13-án — az itteni benszülöttek új-éve. Ezt nagy ünnepélyességgel tartják, s ezen már egész évben örülnek.« De vonatunk nem törődve

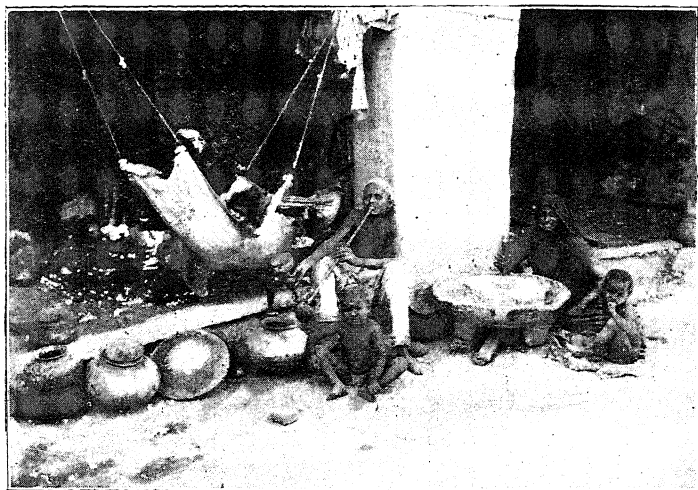

Benszülöttek.

az érdekes látvánnyal, tova sietett, és fél óra múlva az én vidám utitársnőim kiszálltak. Látogatába mentek rokonaikhoz.

Rosszul esett, hogy magamban kell továbbfolytatnom a szemlélgetést. A vidék lapos, sík volt,

de végtelen termékeny a Ganges völgyén. A mi magyar gazdáink is érdeklél nézték volna a kazalakkal gazdagon ellátott tanyákat, melyeknek gazdasági épületei is kazalszerűen voltak fedve. Csak az ablakjáról lehetett megkülönböztetni a lakóházat

Benszülött lakásának belseje.

a kazaltól. Buja, tropikus kertek környezték a kis telepeket, melyek sűrűn következtek egymás után, falucskákkal felváltva. Mondhatom, hogy nagy gyönyörűségemre esett mindenütt a szorgalmatoskodást, s a kisebb-nagyobb gazdasági gépekkel való művelést láthatni. Szerettem volna leugrani a vonatról, s megnézni, hogy minő a termés, szép-e,

nehéz-e, vagy mily fajta? Egész falusi természetem felébredt ezen felejthetlen élvezetes délutánon.

Vonatunk csak rohant, rohant, akadály nélkül a síkságon, míg este 9 óra tájban, a Ganges partján, mely útját állta, megállt. Itt mindnyájan kiszálltunk. A homokos part mélyen, menetelesen volt

Benszülöttek lakása.

bevágva. Két oldalán sűrűn állva, fáklyás benszülöttek világítottak, amíg néhány egymás mellé vert deszkaszálon, a már ott ránk váró gőzhajóra szálltunk. Podgyászunkat s mindeneket elhelyezve, hajónk elindult teljes holdtölte mellett rézsutosan átszelni a Gangest, mely nem egész egy óráig tartott. Az alatt izletesen terített asztal mellett költöttük el

vacsoránkat, mely tojás-étel, sült szeletek főtt burgonyával, dessert és sajtból állt. A tulsó parton várakozó vonattal továsiettünk. Az utasok megágyaztak magoknak a szokásos utazó ágyneműjökkel, én pedig öreg köpenyembe burkolva, plaid-vánkoson, elfáradva, édesen álmodtam át álmaimat.

Korán reggel egy állomáson nagy ordításra ijedeztünk fel. Egy nagy haranggal kolompolva, a vonat hosszában kiabáltak »Dressing, wasching! Dressing, wasching!« (Öltözködni, mosakodni.) Tudván, hogy a III. osztályú utasokat, kivált a vezetőket, utoljára eresztik ki kocsijokból, a legtöbbben ijedtökben ágyneműjüket az ablakon dobálták ki, nehogy elkéssenek. Repültek mindenfelől a nagy tarka-piros paplanok a sinekre, ami nem egy alkalommal szolgált mulatságomra, amíg én köpenyembe burkolva, a hűvös éjeken át kiszálltam kocsiváltáskor. Itt, a túl nagy sietség felesleges volt. Állomásunk Siliguri volt, hol egy kis hegyi vonatra szállítottak át bennünket. Podgyász és valami teher-árú is lévén, elég ideig tartott a pakolódzás, úgy hogy meg is reggeliztünk egyuttal. A lég erősen meg volt hűvösödve.

Most már feszült figyelemmel tekintgettünk a mindig felfelé kapaszkodó vonatról. Nagyobb kiterjedésű mezőkön csoportokban futottak az antilopok hús, harminczával, talán üldözőik elől, csodálatos könnyű mozdulatokkal, melyeket honi állataink egyikével sem tudnék összehasonlítani.

Vasutbejárat az őserdőbe.

Azontúl már a népfaj és termények is változtak. A nép sárga színű és lapos arcú, már jobban, melegebben öltözködik, különösen pedig lábbelijére kell több gondot fordítania, a faharaszt alatt lévő pióczák és egyéb veszélyes rovarok és reptiliek miatt, a melyeknek ott temérdek emberélet esik áldozatul.

Az emelkedéseket gyönyörű thea- és quin-quina ültetések borították, melyeket a tulajdonosok lakásai és gyárai ékesítettek. A vidék egészségtelen és az európai telepítő sokszor el is pusztul az első évben a láztól, melyet a dzsunglik kigőzölgésétől kap; ha azonban a lázzal meg bír küzdeni, akkor nagyon is boldogulhat ültetvényeivel és dúsgazdag lesz.

A dzsungliban (bozót) az óriás fák, folyondárok a túlbujaságtól egymást ölik el, melyeknek enyészetéből a másik ismét életre kél. Ezen regio igen öldöklő, a neve Terai, mely a Ganges és Himalaja lánczolata között majdnem egész hosszában tart a hegyek erősebb emelkedéseig. Ha európai utas egy éjjelt ilyen dzsungliban eltöltene, bizton a halálfia lenne; de az utas kedélyére ezen veszedelem tudata mitsem hat, elvonja figyelmét a sok szép tarka tollú madár éneke, mely ott minden színben és minden nagyságban látható, a legszebb lepkék hazája is a Himalaja, a hol ezer és ezer fajta van.

Hegyeken, völgyeken áthaladva, több erdőégetést is láttunk, melyek talajába theát ültetnek.

Az őserdők bejárásánál a nálunk üvegházban kényeskedő, de nyomorgó philodendron ott 8—10 öl magasságban takarja be óriás leveleivel a fatörzseket, oldalhajtásával átszerénytelenkedve a szomszéd

Kis hegyi vasut a Himalaján.

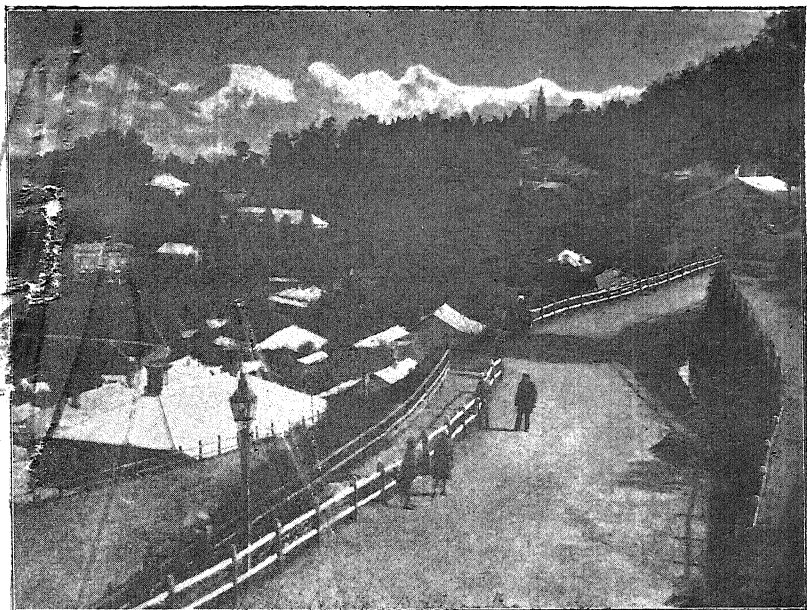
fákra, honnét másfajtájú folyondárokkal összeölelkezve, tovakusznak, míg végre az erősebb uralkodása mellett a gyengébbnek el kell halnia. A nagy, ősfák elágazó galylyán, az esős évszak alatt, idegen fa magja kel ki; egy másiknak ráhajló vesszője pedig más galyon gyökeret ver. A törzsfa héjában a

gyökér táplálékot nyerve, lefelé a héj alatt a földbe ereszkedik, és ekképen igen gyakori az olyan csodanövésű fa, melynek egy törzsén két-, három-, vagy többféle különböző fajtájú koronája van.

Ámulattól elcsendesedve néz az utas maga elébe, rettegve, mikor tűnik el ezen hasonlíthatlan titokzatosan érdekes, szép, árnyas kis világ. De ennek szintén vége van nemsokára, és aztán sziklás, napos magaslatokon botorkál vonatunk, nehányszor maga körül 8-ast futva, majd ismét villámélességű, hegyes, ide-oda, előre, majd visszafelé vezető vonalon, a hirtelen magasodó szűk helyeken gyötrődve haladva, végre állomásra ér. Szinte fellelegzik az utas ilyenkor. A gép vizet szivattyúz, az utasok kis lépcsőjű, alacsony kocsijokból kiszállva, sétálgatnak, vizet isznak a melegben. A kocsik egészen nyitottak; eső esetén bőrrel ellátvák oldalai. Ugy hiszem, hogy nem lehet ritkaság a felfordulás, amikor a magas, üvegablakkal ellátott kocsik veszélyesebbek lennének, mert azokból kiugrálni nehéz. Ellenben egy állat vagy egyéb támadása esetén viszont nem tudom, mi minden történhetik ilyen alacsony kocsikban. Naponta több tehervonat is megy, mert élelmet Darjeelingba leginkább Calcuttából és vidékéről visznek. Dél tájban ismét thea-ültetések közötti regényes állomáson kebeleztük be a tizenkétórait.

Délután a levegő hirtelen hűvös lett. A vonat erősen küzködik felfelé; az erdőkben magas, szellős

helyen páfrányfák bólingatva üdvözlik az utast. Egy kanyarulatnál előtűnik a Himalaja, örökösen fehér gyémánt-koronájával, melyet halandó eddig nem érinthetett. Ezen látványnál a már fázó utas léleg-

DARJEELING.

(Tibetül: Lama kormánypálczájának, a gyémánt istennyilának, az országa.)

zete is eláll. De a hegy újra eltűnik szem elől, míg aztán Darjeeling egész közelében teljes, nagyszerű pompájában tündökölve, az óriás, ragyogó fehérségében előttünk áll, s többé nem is veszítjük el szem elől.

Darjeeling 2150 méter magasan fekszik a tenger színe fölött és bárhol is van az ember, a 8588 méter magas Kinchenjinga csúcsára kell nézni, mivel ő övezi óriás koszoruzatával a távolban Darjeelinget; közte széles, mély völgyek és széles gerinczű hegyek fokozatosan emelkednek; s a terméketlen szikla-regiókat követik az egymás felett emelkedő, örökösen fehér jégtetők.

Ez egy óriás, önálló, nem pedig apró részletekből összeállított panoráma volt. A felhők örökös járása csak rajta az élet.

Másnap reggel a magasan fekvő Woodland-szálló tulajdonosa, már öt órakor lovakra ültette vendégeit, kiket tiz-tizenötivel, csoportonként besorozva, vezetőikkel indított utnak még csillagos ég alatt a tiger hillnek (tigris-domb). Két órai lovaglás után megpillantottuk rózsaszínpírban a Himalaja másik magas csúcsát, a Mt.-Everestet. Hajnalhasadtakor szép tisztán mutatta be magát; a felhők magasan lebegtek felette. Később lefelé huzódva, pár perczre eltakarták, s még lejjebb szállva, a rózsaszín pír eltűnt, s hófehéren emelkedett ki a szép Everest. A felhők pedig oldalvást ide-oda tévelyegve, végre összegyűlve, lefelé, az előttünk elterülő völgybe igyekeztek, az aljban levő erdőcskék, falucskák mintegy sűrű fátyolon keresztül voltak láthatók, míg végre a felhők egészen eltűntek. A mindenfelől tiszta látóhatárt megvilágította fényes sugaraival az örök jó-

ságú nap, az alatta létező és lélegző teremtményekkel együtt!

A növényzet a tigris-domb körül leginkább rhododendron és a szagos fehér daphne. A rhododendron három-négy öl magas; bimbói jól ki voltak fejlődve, de még nem virágzott; a daphne teljes virágzásban erős cserje alakú ott.

A fű ropogott a dértől lovaink lábai alatt, s bár ruhánkat takaró is fedte, mégis fáztunk.

Szállodánkba visszatérve, jól esett a meleg kandalló, és még jobban a villás-reggeli, ami után szépen lepihentünk szobáinkba, elgondolva, mily jó is, hogy nemcsak hegyek, völgyek, folyók, városok vannak a világon, hanem kedves, jó emberek is, kiknek melegen érző szivök számunkra a legszebb dísze a földnek!

A tizenkétórai étkezésnél vasuti társnőm, egy idősebb német kisasszony ült mellettem udvarlójával. Mővis kereskedésében töltötték el a délelőtt egy részét. Mővis úgy az ottani, valamint a németországi természettudós-társaságnak tagja. Vettek nála tibeti koponya-csengetyüket, melyeknek története a következő.

Tibetben, melynek határszélei közel vannak Darjeelinghez — mint Mővis mondá — a papok kezelik a vagyont; a népeknek abból csak osztogatnak circa hat rupiát személyenként. Ha valaki lop, az

könnyen kitudódik, hogy hol vette. Csak egyetlen bűn létezik, a »hűtlenség«. Ha a házastársak közül bármelyik hűtlenséget követ el, akkor a bűnösöket a templom elébe vonszolják, és ott botokkal, kövekkel agyonverik. Mindkét fél koponyájának tetejét lefűrészelik, egymáshoz illesztve, csörgőt tesznek bele, és nyéllal látják el. A papok avval csörgetnek a faluk hosszában, figyelmeztetni és óvni a népeket a halálos bűntől.

Délután én is Mővishez siettem, megnézni a sok érdekes különlegességet, s kérdeztem, hogy ezen borzasztón büntetett vétek, a hűtlenség, gyakran fordul-e elő? — Kissé szemet szúrt a koponyák nagy olcsósága. Nevetve válaszolá: »hogy épen csak oly gyakran fordul elő, mint másutt«. Ebből következtetem, hogy a szív ott is sok bajt okoz! Mővis árulja a legszebb lepkéket a világon; vegyesen, százát 10 frton. Azok igen hiresek, mert mint az utasok mondták, ugyanannyiért Németországban 2—300 márkát is adnak. Jól pakolhatók, s mindenik névvel van ellátva. Én is hoztam tőle; 100—150-et pedig a népektől vettem, Mőwistől néhány madarat is, melyeknek darabja 35 krajczár. választva, legyen ez a legnagyobb vagy legkisebb. De van nála sok ezer fajta lepke, madár, rovar, tibeti pénz stb.

Mővis uram különben nevezetes a füllentéseiről, melyekkel előadásait fűszerezi. Azért mindig controliroztuk az ott lakókkal.

A Woodland-szálloda Darjeeling legmagasabb pontján fekszik; kétemeletes. Mellék-épületében vannak az étkező termek, salonok, konyha stb. Ezen szálló a madrasi kormányzó, és sok más excellen-

Tibeti papok a koponyacsengetyükkel.

tiás ur és urnő védelme alatt áll. A vezetője pedig egy nyugdíjazott törzstiszt, nejével és fiával. Teljes pensióért naponként nyolcz rupiát, hat és fél forintot, fizettem. Az én szobám földszint volt, annak ablakaiból már az ágyamból láthattam reggelenként a Kirchenginge feletti napfölkeltét oly tökéletesen, mint

azt bárhonnét is lehetett. A szálloda körül a terrasson virító rózsaszínű thea-rózsák egyéb virító fákkal, mik sötét sugár fényükkel, araukáriákkal voltak ritkásan ékesítve. A terrassról a városka felett messze lehetett látni a széles és mély, theával beültetett völgyekbe.

Azontúl hegyek, sziklák, jéglejtők képezték a látóhatárt egész a Kirchenginge csúcsig. Ez oly szép kilátású hely, hogy sok utazó nézete szerint hasonlíthatlanul áll.

Ott időztem egész indiai utam alatt legtovább, azaz egy hétig, hogy időm legyen kellőkép a benyomásokat magamba szívni, s mily csodálatos, hogy a valódi nagy távolságot otthonomtól nem éreztem ott sem!

Az esték kellemesen teltek el, bár német szomszédnőm még első nap délután Calcuttába utazott. De volt helyette sok más érdekes vendég, kikkel a salonban beszélgetni lehetett. A később érkezett majdnem mohósággal diskurált a régebbi vendéggel, hogy közölje eddigi utazásait, tapasztalatait, s helyette ujakat hallhasson. Nő vagy férfi, öreg vagy fiatal egyformán simultak, és a legélénkebb általános beszélgetések fejlődtek ki, mig elfáradva, jó éjt kívánva, kiki szobájába vonult vissza.

Szobáink padlója ott meleg szőnyeggel volt bevonva; jó ágy, kényelmes karos-székek, s diván képezte berendezését; s a toilette- és fürdőszobán

keresztül más kijárási is volt a szobákból. A kandallóban bár egész nap tüzeltem, mégis jól esett volna este több meleg mellett írnom haza leveleimet, préselgetni virágocskáimat és lepkéimet pakolgatni.

Szolgám itt örökké fázott; mindig a konyhában akart volna ülni, pletykázni a többi vezetővel, de onnét bizony mindannyiszor kikergették őket, hírnevök nem a legjobb lévén a háziak előtt, s egy külön meleg helyiségben kellett magokat meghuzni, ételszag nélkül, és azt fájlalták.

Az étkezés különben minden magas pártfogás daczára, igen rossz volt, s lehető picziny, miniatúr-adagokban szolgálták még azt is fel. A fényes be rendezés mellett alig lehetett megélni. Szerencsémre Calcuttából hoztam magammal ananászokat, ezekből majd minden napra jutott egy egész; ezzel éltem, amely cukor nélkül is pompás volt.

Egy szép, ősz, olasz párocska ült étkezésnél néhányszor mellettem. Turin és Velenczében laktak. Megtudván, hogy én magyar vagyok, érdeklődött a nő egy régi kedves barátjok után,

WOODLANDS HÔTEL.

Menu.

*

BREAKFAST.

Darjeeling 17-th January 1894.

*

Steamed Bechlu

Guilled Chicken

Fried sausages

Mutton chops

Omelette

Carry

✱

s örült, hogy én is tudtam felőle valami keveset mondani, tudni illik, hogy tudtommal jól van. Majd ismét a Valettai hajó-ismerősök jöttek, kikkel már egy izben Jeypoorban is találkoztam — másokkal Benaresben. Két fiatal ember pedig egész uton mindenütt szemem elé került. Jó barátok voltak, de ha olyan dolgokról beszéltem nekik, mit ők nem láttak, egymásnak szemrehányást téve, hajlandók voltak az összekoczczanásra. Ceylonban bucsúztunk el egymástól; ők Singapoort felé mentek. Ezek a calcutta-colombói hajón estefelé, nagy lépésekkel sétálva, mindenről examináltak; de elszöktem tőlük, és olyanokhoz csatlakoztam, akik nékem diskuráltak.

Darjeeling távolabb eső templomait és vidékét többnyire egy ládaszerű hordszékbe ülve tettem meg, mit négy ember vitt. Szolgám mormogva követett. Sehogy se tetszett neki ott. Lementünk a völgyekbe a thea-ültetvényeket közlelől megnézni. A thea szépen sorokba van ültetve, mint nálunk a szőlő, de a földben az őserdő maradványait, ledőlt, féltörzsig elégett fákat ott hagyják.

Onnan felkerestük Körösi Csoma Sándor sírját, mely oda közel fekszik az idegenek sírkertjében. Oly tisztán volt gondozva, hogy nem voltam képes egy fűszálat sem sírjáról emlékül elhozni. Kezemből levő theavirág-csokorból néhány szálat nagyhirű hazánkfia sírjára tettem, rövid ima kíséretében, gondolván,

nem fogok-e én is egyszer messze hazámtól még elhagyottabban, sirkő nélkül idegenben nyugodni! Szép, fehér gránit sírkövén a következő felírás volt angolul: »Körösi Csoma Sándor, Magyarhon szülöttje, élt 44 évet, meghalt 1842-ben, emeltette a Bengal tudós társaság, munkatársuknak.« A sírhalom minden oldalát fehér, csiszolt gránit borította.

Csinos a kis botanicus-kert is Darjeelingben, ott hatágú vasvillával ásták a földet a virágok alá.

A kirándulásokról visszatérve, rendszeren beszéltem Mővis barátunkhoz, a látottakat megbeszélgetni; nála többnyire találkoztam szállodai ismerősökkel. Vettem tőle egy kis olajfestményt, mely egész hiven ábrázolja a Kircheninget, ép úgy, amint azt ablakomból láthattam. Ott helyben festették.

A nyájas városka minden háza reczés bádogtetővel van fedve. Mondták, hogy ott a fazsindelytető egy év alatt elrothadna, a négy hónapig tartó folyton szakadó esőtől, ami nem is nevezhető esőnek, mert valósággal fut az égből a víz. Az esős évad alatt a nap csak órákra süt ki, akkor pedig forrón éget mindent, amire rásüt. De hát még is mi az a calcuttai nyári hőséghez képest! Darjeeling körül, az északi fekvésekben, a gyep szép zöld volt, a déli fekvésekben azonban már kezdett kiégni ottlétemkor. Télen ott néha hó is szokott esni, de igen kis mennyiségben.

Szállodám és a mellék-épület között, hol a közös termek voltak, egy fedett, nyitott, tágas átjáró volt, mely alatt a benszülött kereskedők a földön szétrakott áruikat kínálták. Volt ott több prém-kereskedő, de minden holmijok molyrágott volt. A többenél bronzfélék, kelmék, nyers selymek, minden értékű hímzések igen szépek voltak, de én nem vásároltam, mert drágáltam. Hanem jött két kissé ködösebb nap, amidőn Calcuttából nem jött vendég; u. i. a darjeelingi sürgönyt tévesen akként értelmezték, hogy nincsen kilátás, pedig csak reggel volt ködös az idő. A két nap alatt a kereskedők unatkoztak, és a folyosómra telepedve, agyonkínáltak áruikkal. Vezetőmnek mondtam, hogy haszontalan-ságokért én nem szoktam nagy pénzt adni; hanem ha olcsón adnak olyat, ami nekem is tetszik, akkor megveszem. És csakugyan, temérdek apróságot vásároltam oly előnyösen, mint sehol másutt. Amint azonban az új vendégek megérkeztek, azontúl vége lett az én vásáromnak, mert azok kétszerannyit is fizettek.

Üres időmben magamban is sétálgattam a hegygerincz magasan fekvő utczáin. A buddhák és tibetiek imádságaikat nagy fehér zászlókra írják, és a legexponáltabb helyre, magas póznákra tűzik ki, azon szent hiszemben, hogy midőn azt a szél lengeti, egyenesen a mennybe viszi kívánságaikat, hol azokat meghallgatják. Egyik hegygerincz sarkán egy óriási

nagy épület áll, a collegium, más oldalon több nagy leánynevelő-intézet, és számtalan sanatórium. Elképzelhető, hogy ez egészséges magaslaton mily jól fejlődnek az európai vérű angol-gyermekek.

Darjeelingi népviselet.

A calcuttai előkelő világ Darjeelingben nyaral. A kormányzónak európai módon berendezett háza előtt óriás hortenzia-bokrok vannak. Ottlétemkor azok levél nélküliek voltak.

Egy vasárnap a vidék népe beözönlött Darjeelingbe vásárt tartani. Érdekes volt az a sokféle

népfaj. Legtöbb a mongol. Szépségeik disznóvérrel festik be arcukat, s mondhatom, hogy nagy, lapos arcuk így kifestve, fertelmes látvány volt. A tibetiek és chinaiak szintén díszbe öltözöttek jelennek meg vásárnap. Határszélek: Sikkim, Nepal, Butan.

Január 20-án vissza kellett mennem Calcuttába. Darjeeling volt eddig az első hely, melyet fájó szívvel hagytam el.

Alacsony, kis hegyi vonatunkon sokáig ültünk, a míg elindult. Azalatt a szintén utazni készülő nép egy részével alkudoztunk. Én egy szolgáló lány nyakán piros rongyon függő s turquissal kirakott amulettjére, egy másiknak gyűrűjére, harmadiknak olvasójára alkudoztam. Mind megvettem, mert még mindig keveseltem a sentimentokat, melyeket onnan magammal vittem.

Déltájban távoztunk, s néztem, néztem, míg csak láthattam, azt a felejthetlen fehér hegylánczolatot. Fájt, örökre bucsút vennem tőle; de tovább már nem maradhattam ott. Szemünk elől ép oly hirtelen, mint ahogy megpillantottuk, eltűnt a hegyek királya.

Az alacsony kis hegyi vonaton a padok egymás előtt sorban vannak, mint nálunk a fogaskerekű kocsikban. Az első osztályú utas számára néhány koci puha bőr-üléssel, de bizony ott kevesen kaptak helyet, és az első osztályt drágán

fizetve, a második osztályon kellett utazniok, a miért sokan boszankodtak, de a sok thea-ültetvényes csakhamar vidámra hangolta a közönséget, mondván, hogy az a kis fogás a jegyekkel a vasuti társaságot kissé több jövedelemhez juttatja.

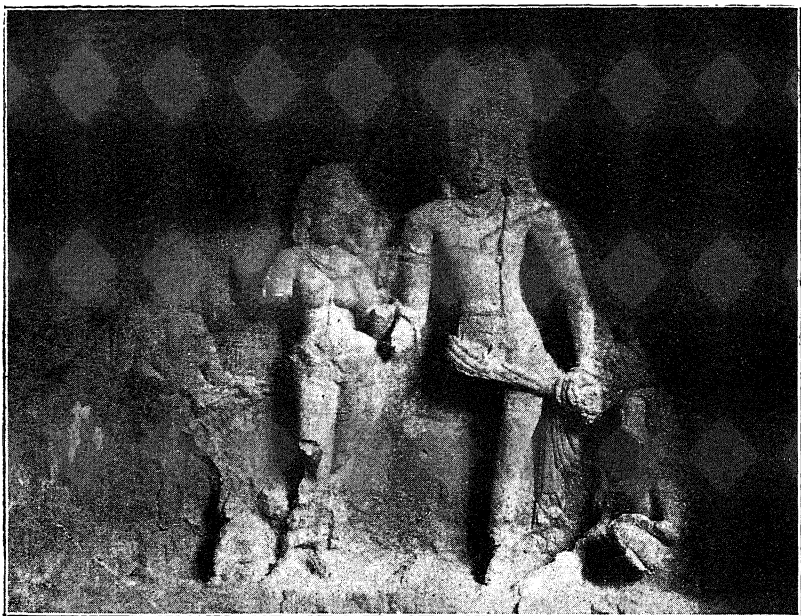
Az európai ültetvényesek Eldorádója Darjeeling, oda járnak mulatni és nyáron egészségöket helyreállítani, különösen azok, akik a Himalaja alján a dzsunglik közelében laknak, ki sem tartanak, ha néhány hónapot nyáron a magaslaton nem töltenének. — Darjeelingben van nyáron az egész előkelő világ is, különösen pedig azoknak a gyermekei; hegyi levegő nélkül utóbbiakat életben megtartani szinte nem is lehetne Indiában, még így is nagy a halandóság köztük.

A jókedélyű ültetvényesek Mővisről is több adomával neveltettek meg bennünket füllentései felett.

Elbeszélték továbbá, hogy mily értékes fák pusztulnak el az erdőégetések által. Azon kemény tölgyfa, melyből a műfaragványokat készítik Indiában, szintén a Himalajából kerül elő.

Parvatit, a hegy leányát, a háromság egyik bálvány-istene, Siva, vette feleségül, ki szintén a Himalajában (a hólakásban) lakott, s régóta sok templomban szerepelnek kifaragva mint bálvány-istenek és még gyakrabban a templomoszlopzatokat ők tartják. A hindu a butorok és egyéb faragványaihoz a motívumokat a templomaiból meríti, ekkép nekem is

sikerült Telléry által egy ott készült szekrénykére szert tennem, mely egy hindu templomot ábrázol és annak oszlopkáit Parvati, a hegy leánya tartja. Visnu pedig Krisna-alakjában (szerelem Istene) fog-

Parvati házassága. Elefanta-cave-ben.

lalja el a főhelyet a szekrénykén. A templomot egy amerikai nő rajzolta le és a szerint dolgozták ki ott a szekrényt a fent említett kemény tölgyfából, és így az engem itthon is a Himalájára emlékeztet.

Lefelé gyorsabban értük az állomásokat. A mérész kanyarulatoknál, hol lassan ment a vonat, az

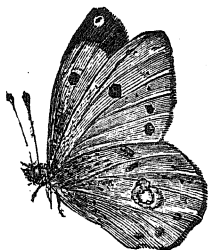
út szélén mellettünk lévő csinos növénykék után vágódottunk. Az urak egyike leugrott a vonatról, s a növényekből tépve, gyorsan visszaugrott a vonatra s azokat nekem átnyújtotta. A nyitott kocsikban majdnem valamennyien ismörösök voltunk, s élénken folyt a beszélgetés. Útközben sok szép virító fát láttunk, köztük a magas vad pamutfát tulipánszerű vad virágaival, melyek a fa koronáját egész elborították; zöld levelei csak később, az elvirágzás után, hajtanak ki.

Siliguriban, a rendes nagy vonaton egy élte-sebb angol leánynyal kerültem éjjelre egy coupéba. Ugyanolyan indokokból utazta körül a földet mint én. Nagyon kellemes társ volt. Ő Amerikából indult el; utközben egy családhoz csatlakozott, kikkel Japánt és Chinát megnézni Calcuttába ért. Társai nem akartak negyvennyolcz órát vasutazni azért, hogy a Himalaját meglássák, mert a hidegtől féltették egészségöket; de Calcuttában ismét csatlakoztak, az Indián keresztüli utra.

Visszamenet reggel értünk a Gangeshez, és az átkelés alatt a gőzösön reggeliztünk. Előtte való állomáson a nagy haranggal való ébresztés, és az »öltözködni, mosakodni« figyelmeztetés most sem hiányzott, s ennek daczára repültek az elkésett utasok tarka paplanai az ablakon keresztül, ami felett most már ketten mulattunk.

Calcuttába délelőtt érve, ismét régi, privát-lakásomat kellett elfoglalnom, mert szállodában abszolút nem volt szoba kapható. Előre pedig nem mertem rendelni, nem tudván biztosan, hogy mikor térek vissza. Ládámat Telléryéktől elhozva, egyuttal el is bucsúztam tőlük, megköszönve szivességüket, melylyel irányomban voltak. Többfélét vásároltam is náluk.

Másnap aztán lakásomon mindent kipakolva, a darjeelingi növény-gyűjteményemet egy kissé kiszáritottam. Midőn a sok szétrakott czók-mókot magam előtt láttam, megállt az eszem, hogy mikép rendezek el mindent kis ládámba, mert a sok ország vámja is eszembe jutott, míg haza érek. Végre kitaláltam a módját, és jól el is igazítottam e fontos dolgomat. De arra itt nem tanítalak meg benneteket, hogy miképen tettem azt, kedves olvasóim. Azon, alkalmilag, ti is csak magatok törjétek fejecskéiteket!

Tengeri út Calcuttától Colombóig.

Könnyű szívvel végre búcsút vehettem Calcuttától. Szolgám a hajóra kísért, mely a városban a Ganges-partján volt kikötve, s jó egyetértésben váltunk el, magunkat egymásnak kölcsönösen szíves emlékébe ajánlva. A consulnak elismerésemet küldtem általa, s köszönetemet szíves gondoskodásáért, hogy oly hosszú és veszélyes utamra ezt a vezetőt adta; neki pedig külön névjegyen, magyar, angol, és német nyelven fejeztem ki megelégedésemet.

Nekem tényleg becsületességével jó szolgálatot tett. Lusta volt ugyan, ami által sokszor mulasztottam, mert nem akart velem jönni, s inkább a konyhában volt, de végre is bajom attól nem történt. De azért dicséretére legyen mondvá szolgámnak, kellemesen emlékszem rá vissza. Mert végtelen jó dolog egy megbízható, intelligens, a szokásokkal ismerős benszülött vezetővel Indián átutazni. Aki egy személyben szolgál, a cipő-tisztítástól kezdve az asztali

kiszolgálásig; a pakokra ő gondol; nem kell töprenkednem, mit s minő nevezetességet nézzek meg és mi módon, mert ők erre tanítva vannak, s vizsgát is tesznek hivatásukból. Az én vezetőm már tizenkétszer tette meg életében ezt az utat.

Mint mondták, akkor az élelem oly olcsó volt Indiában, hogy egy ilyen út díjából egy vezető megélhetett öt-hat tagból álló családjával egy egész éven át. Ceylonba is köteles lett volna velem jönni, de nem volt kedve, mert a nép, mint monda, igen ravasz, s a vezetőket nem szeretik. Hordárt, kiket ő kerített elő, mindig fogadtam mellé a vasutaknál és másutt is.

Este 8 órakor magam maradtam a hajón, mely csak hajnalban indult. Vacsorát még aznap este nem kaptam, nem competált, de nem is kívántam. És, amit nem hittem volna, csodálatosan jól esett szolgám örökös tútorsága alól felszabadulnom. Mégis jó dolog a szabadság!

Itt is, mint a Vörös-tengeren, trombitával szólítanak lefekvésre, felkelésre, evésre, koncertre, bálra, isteni tiszteletre, vagy bármire is; olyformán szól, mint a postások trombitája. E hajón nem üztek izléstelen luxust az utasok. Egyszerűen, de elegánsan öltözködtek, mindenki fehérben jár, a legujabb angol divat szerint, s fehér mosó-mellénykéket, néha blouset viselnek, ami a fekete benszülött nőknek is jól áll.

Másnap reggel hajónk Calcuttától kissé vissza, felfelé ment a Gangesnek egy mélyebb ágába, ahonnan, bár csigalassúsággal, két nap alatt a Bengál-öbölbe értünk, honnan bátran lehetett mindenfelé menni.

Oh, mit mondjak ezen utamról, Calcuttától Colombóig? Életem legkellemesebb emlékei vannak ez úthoz fűzve!

Hajónk, a »Peshawur« (Pesauer), középnagy és szép volt. Elsőrendű utasok csakis harminczan ültünk az asztalnál, tehát tágasan mozoghattunk és mindnyájan külön laktunk a négy személyre berendezett cabinokban egymagunk. Kapitányunk előzékenyen mindent elkövetett a mi kényelmünkre. Az étkezést nemcsak én, az utolsó időben sanyargatott gyomrú, de mindenki kitűnőnek találta. A szakács mintha kissé francziás — azaz jó — lett volna; s igen jól elkészítve kaptuk a jó pecsenyét, tésztákat, finom főzelékeket, salátákat, fagyaltokat. Jeget minden hajó gépezetével készít a tengeren.

Az asztalnál különösen az angol szomszédjaim,

S. S. PESHAWUR.

24/I 94.

Dinner.

*

Consommé à la nautique de
Barmesan

Boisson bouilli, sauce huitres

Sigot de Mouton, Rôti

Salmis de Sarcelles, au Vin

Cigarettes à la reine

Boulet rôti

Crème au Citron

Tartelettes à la congère

Dessert, Coffee

✱

de német vis-à-vis-im is kiválóan kedves emberek voltak. Az angol hajókon van arra hivatott intelligens egyén, a kinek kötelessége az asztalszomszédokat gonddal összeválogatni, hogy egymásra nézve lehetőleg kellemes társaságot képezzenek. A Valetáról is több ismörösöm volt a hajón, kik mind átutaztak Indián; thema tehát nem hiányzott a beszélgetéshez. Bár nekem az egészen új ismeretségek voltak a legkellemesebbek. Egy ceyloni benszülött házaspár is sok érdeklődéssel és szivességgel viseltetett irányomban. Az egész hajó közönsége mindig jó hangulatban volt, pártoskodás nélkül, s vetélykedtek az egymás iránti szivességben, előzékenységben.

Az ég sötétké, az idő felségesen szép volt, s nem túlmeleg. A fedélzeten gyenge szellő lengedezett. A vászontetőt itt is, mint a Vörös-tengeren, naponta többször öntözték, hogy hűvös maradjon. A hajó alig észrevehető mozgással haladt a Ganges ágán. Két óra hosszáig mentünk az egy hét előtt látott calcuttai botanikus-kert mellett, s a hajóról nézve, talán még szebb volt, mint a kertben, mert a kert a folyó partján is oly különös gonddal volt rendezve, számítással a hajón utazókra. Óriás, terebélyes fenyőfák álltak bizonyos távolságra egymástól a parton s azokra világossárga, sötét lilaszínű, narancssárga, élénk piros színű, erős növéssű folyondárok — mint a bugovilia is — voltak felfuttatva, melyek a fák

koronáján gazdag virágzású galyaikkal szétágaztak, s onnan lefelé, itt-ott egész a földig csüngtek le. A fák között helyenként messze be lehetett látni a kertbe. Olyan volt ez, mint egy szép álom! Kár, hogy csak pár óráig tartott. Igen emlékeztetett az épen egy évvel azelőtt tett nilusi utamra. Ott is ugyanaz a gondtalan és vidám hangulat volt a hajón, ez uszó szállodán, de nekem itt minden jobban tetszett s több kedvem telt mindenben.

Első nap, délután öt órától, már több órán át kellett várakoznunk egy helyben, míg a dagály a tengerről megérkezett, s több körülöttünk levő nagy hajóval együtt a mienket is felemelte a homokból. Egyik ott álló hajó katonaságot szállított, s a zene oly jól áthallatszott hajójokról és oly sokáig tartott, mintha csak a hajók utazó közönségének mulattatására jött volna velünk. A megállás többször ismétlődött; azért tartott annyi ideig, míg a Bengal tenger-öbölbe bejutottunk.

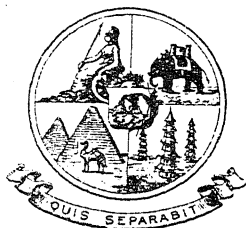
A Ganges torkolatán szerelték fel a mentő-csolnakokat, kis hordókban forralt ivóvízzel, mentő-deszák, evezőlapátok stb.-vel. Mentő-öv minden ágy fölött van.

A Ganges deltája végtelen szennyes. Ha valaki fürödni akart, a szobaleány elszörnyűködve mondta: »ments Isten, ebben a piszkos, egészségtelen vízben fürdeni; majd tovább, a tiszta tengerben tessék azt

tenni«. A mit aztán alig is vártunk, hogy megtehessünk — harmadnapra.

Az idő gyorsan mult, mintha mind a hat nap egygyé vált volna. Egy délután a gőzfátyolba burkolt körtealakú Ceylon-sziget előtt álltunk, annak déli oldalát éjjel körülhajózva, másnap délelőtt, január 29-én, kötöttünk ki Colombóban.

Sem a tölcser, sem a homokzátony s láthatatlan szikla veszedelme, mitől annyira féltém, nem jutott eszembe s elmondhattam: »Engem is megsegít a csillagos ég!«

Ceylon szigetén.

Colombo.

Január 29. A colombói kikötő megérkezésünk-kor zöld galyak, virágok, pálmák és zászlókkal egy díszkertté volt átalakítva. A kormány képviselője érkezett meg a chicagói kiállításról velünk egyide-jüleg Amerikából, kit a ceyloniak küldöttséggel fogadtak. Az egész fogadtatást végignézeve, csak később került rám a sor, míg podgyászatot meg-kaptam. A rám várakozó Cook-szolgával az egé-szen közel fekvő Grand Hôtel Orientalba mentem, hol előre megrendelt szobám várt. Egyszerű, de tiszta szoba volt, keleti fekvéssel; egy ablaka s balconja a kikötőbe vezető utczára, és a tengerre nézett. Ablakán és balconján roletták voltak.

Nemsokára enni hívtak. A nagy étterem a föld-szinten valóban meglepett. A közép nagyságú asz-talok gyümölcsössel és leginkább a szép fehér fran-gipani virággal voltak díszítve; egész ananászokkal és sokféle illatos virággal vegyest; — a fehérnemű

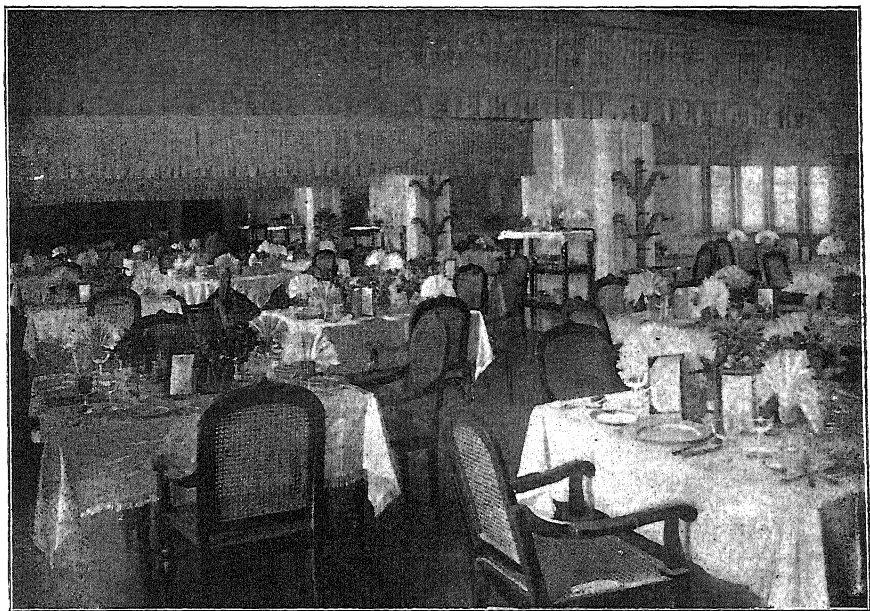
hófehérségű volt; gyönyörű üveg- és porcellán-edények s kényelmes ülésű székek. Mintha tudtára akarnák adni a világnak, hogy érzékük van a szép iránt! Igaz, hogy a földkörüli utas mind kiszáll Ceylonban, ahonnan hirök messze megy. A szép terítésre különben egész Ceylonban sokat adnak, és oly szépet a legnagyobb ünnepélyeken sem láttam sehol mint ott. A szolgák valóságos művészetet fejtenek ki a diszítéssel, s mindegyik hiú a maga asztalára. Mint utólagosan hallottam, e szállodában magyar ember az igazgató.

Itt a teljes pensio tizennégy rupia, de külön árjegyzék szerint is lehet étkezni. Én néha kihagytam a nagy estebédet s helyette theáztam, s azért öt rupiát leszámítottak. Kitűnő volt minden; a tej is oly jó mint falun. Fagylalt és jég, a mennyit akartunk. Csak az a kár, hogy a nagy hőségben megromlik az étvág, és keveset kívántam enni, ennek következtében több időn át észrevehető csekély gyengeséget éreztem elmenetelemtkor.

Étkezésünk alatt a pankah szellőztetőt fejünk felett folyton rángatták a szolgák; amint azt elhagyták, nem lehetett tovább enni a hőségtől. Azért is sietett mindenki pontos időre az asztalhoz. Idegenek mondták, hogy Singapoóban is épen oly étterem van, mint a colombói.

A szálloda mellékoldalán, mely az utca mellett halad, van egy hosszú folyosó, s abban valami

hús bolt. Majdnem valamennyi ékszerész, a hol drágaköveket és apró, kisebb-nagyobb kosárkákat, mint ceyloni különlegességeket árulnak. A folyosó vége egy elsőrendű üzletbe vezet, melyben mindent árulnak, a mire egy utasnak szüksége lehet.

Oriental-hôtel étterme pankah-val.

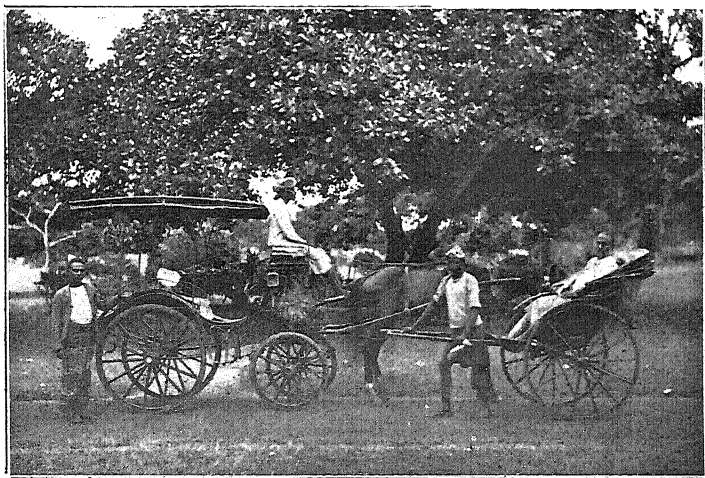
Minden étkezés után az étteremből nyíló széles, hosszú terrasson a kereskedők különlegességeiket árulják, u. m. himzések, csipkék, nyers és más selymek, teknősbéka-fésűk, milyen ott a szolgák fejéből sem hiányzik, fegyvereket, ezüsthéleket stb., de leg-

inkább drágakövet kínálnak, melylyel még az utcán is üldözik az utasokat. Ezen az érdekes terrasson szolgálták fel a fekete kávét és a délutáni theát és igen kellemes volt ott időzni. A kikötőbe érkezett hajók kapitányai oda járnak ujságokat hallani és viszont az ő utazásaik eseményeit elbeszélni, a mi a vendégeket nagyon érdekelte. Egy szenes hajó kapitánya panaszkodott nekem bekötött karjával, hogy a világon sehol sincs annyi rheuma mint ott; a nagy hőségben megizzad és a minduntalan fujdogáló szellő pedig megteremti a rheumát.

Megérkezésem után délután, szokásszerűleg először Cook irodájába mentem, s megkérdeztem, hogy mikor megy a Pienó hajó Európába. A válasz az volt, hogy a Valetta Ausztráliából visszajövet Colombóban február 15-én fog kikötni. Akkorra rendeltem tehát cabint magamnak.

Cooknál már kilencz levél várt itthonról. Ujévi gratulációk voltak ösmerőseimtől; egy ülőhelyemben elolvastam őket. Azután kikocsiztam, a várost és vidékét megtekinteni. Ceylonban nincsen lótenyésztés. Hajón hozzák oda a lovakat más országokból, leginkább Ausztráliából, azért ott az egylovas kocsi is kevés. Hanem vannak egy személyre való piczi kis félfedelű hintók, olyanforma, mint a budapesti gyermekeké (Rickshaw). Sokszor beültem olyanba és egy benszülött beszaladta velem az

egész várost; de mondhatom, hogy annál kellemesebbet alig ösmerek. Az üzletekben jól láthattam mindent, a piacon könnyű volt kiszállni, ha vásároltam valamit, még hely is volt elegendő a lábnál. Ez igen olcsó; fél rupia egy egész óráért.

Ceyloni kocsik (jinrickshaw) a szálló előtt

Az egyenlítő alatt a nap 6-kor kel és 6-kor nyugszik, télen nyáron egyformán, Ceylonban azonban télen különbözik valamit.

Az Oriental-szállóban sok közös terem van, mint mindenütt Indiában. Csakhogy itt nagyobb fényüzéssel van berendezve. A hölgyeknek egy nagy társalgó-, olvasó- és író-terem áll rendelkezésükre; az uraknak szintén olvasó- és dohányzó-termeik vannak,

mik az előbbiekből nyilnak. Estebéd után én is az íróteremben válaszoltam a ma kapott levelek nehányára. Calcuttai hajóismerőseim is ott voltak. Egy német nő az öcscsével utazott Ausztráliába; többször mondta, hogy ő jól tudja, hogy én magyar nő vagyok. Ha én kérdeztem nemzetiségét, azt felelte, hogy ők németországiak. Levélíráskor ők is ott levén egy társasággal, oda szóltam neki: »Magok bécsiek; mert csak azok ösmerik meg a magyar embert német beszédéről.« Arra nagyon elpirult; úgy látszott, hogy incognito akartak maradni; sajnáltam, hogy megzavartam őket.

Másnap megnéztem a hires cinemon-gardent (cziwetfa-kertet), mely úgy néz ki, mint nálunk az egyéves erdei vágás. A cziwetfát minden évben levágják és a héját lenyuzzák, s küldik az európai piacra. Nehány kociút van benne, s a bejárás közelében egy érdekes muzeum, amelyben az ottani állatvilág van leggazdagabban képviselve; azonkívül vannak népviseletek, kézimunkák stb.

A kertkapuban egy fiú három nagy élő lepkét árult két rupiáért; egyért megvettem, de úgy összeverték magokat szegények amíg kimúltak, hogy színök sokat szenvedett.

Cook nagyon biztatott, hogy menjek Ceylon vadabb részébe is, a hol a vadászatokat tartják; amire egy hat, hét tagból álló németországi úri tár-

saság fel is szólított, hogy védelmemre lesznek. De nem mertem elmenni, pedig igen szerettem volna. Ugyanis féltem, hogy nem jöhetek vissza hajóm indulásáig; két héttel tovább maradni, a mikor ismét hajó érkezhetik, megint nem mertem, mert hallottam, hogy a Vörös-tenger márcziusban igen nyugtalan.

Két nap alatt érdekesebb ösmerőseim hajói megérkezvén, elutaztak majdnem mind. Én is elkíváncsoztam onnét, a sziget belsejébe. Benszülött hajóösmerőseimet visszafelé jövet készültem felkeresni. Gyaloghintócskán még egy kirándulást tettem a közeli lótosvirág-tóhoz, melynek vize a virág nagy leveleitől alig látszott. A tó nagyobb a mi városligeti tavunknál; egy rendőr őrizte és attól kértem virágot, mert a calcuttai Édenkertben szerzett már akkorra elromlott, csak lehullott levelei maradtak meg emlékül.

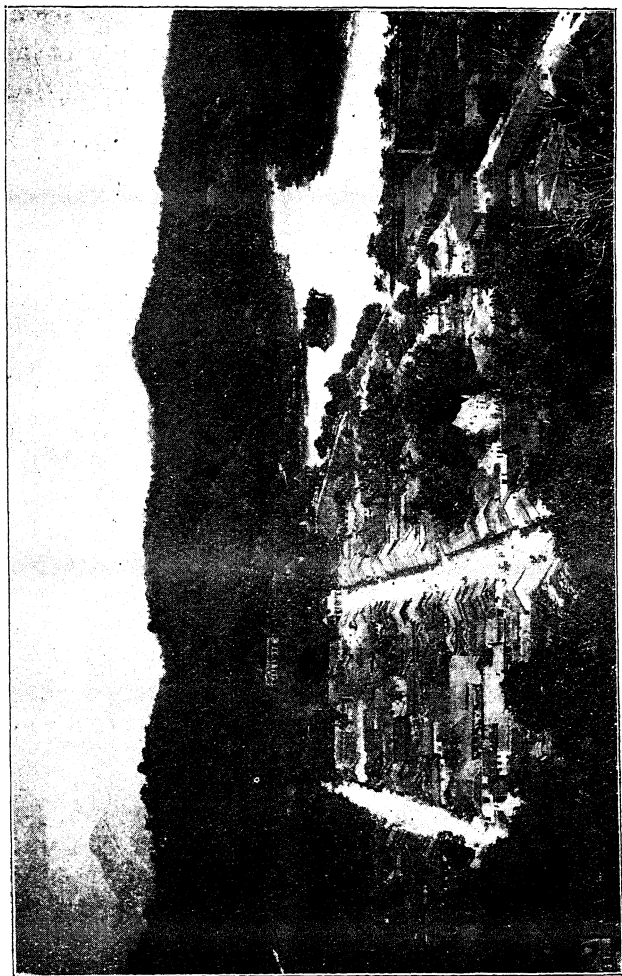
Mig ösmerőseim ott voltak, akármerre mentem, köszöntgetett az egyik, a másik beszélgetésbe eredt velem; most egyszerre oly üres lett előttem a világ! Az elválás néha rosszul esik. Meleg is volt; a szobámban árnyékban huszonnyolcz fok Rhéaumur. A kalapom díszé közé egy kis hőmérő volt tűnek elrejtve, arról mindig tudtam, minő meleg van.

Kandy.

1894 január 31. Reggel hét órakor mentem az indóházhoz, vékony batiszt-ruhában, kis kendővel a karomon. A nagy ládámat a szállóban hagytam visszajöveletemig. A kézitáskámban pedig tizenkét napra való ruhanemű volt, de egy meleg ruha sem volt közte. Már az indóházban fáztam, de a vonaton azt hittem, hogy megfagyok; alig élvezhettem a vidéket; az ablakokat becsuktam; pompás jó kelmediván volt, azon végigfeküdtem, hogy attól melegedjem, majd felkeltem, mozogni kezdtem, főfájást is kaptam, míg végre tíz óra tájban kellemesre felmelegedett és délben huszonhat fok R. lett.

Nagyon nélkülöztem egy könnyű porgallért, melyet kettéhajtva kendőnek is használtam a hajón estefelé. Egyszer éjszakára a fedélzeten felejtettem és többé meg nem került. A szobalány kerestette, de ily csekélységek nem szabad a kapitánynak inquiryálni s ingerelni a matrózokat, mert olyan sok

Kandy, Ceylon régi fővárosa.

helyről szedett-vedett vad nép, a minő egy indiai hajó matrónépe, még boszut állhatna.

Vonatunk a sziget legnagyobb folyójával, a Kalani Gangával futott egy ideig parallel, tovább a legmagasabb hegyek egyikére kapaszkodott, talán hatezer láb magasságig, honnét lefelé kígyózva, négy óra alatt, azaz 11 óra után Kandyba értem. A vonatonál a Queen szálloda szolgálói és Mrs. Gray férje vártak a vendégekre. Cook utóbbit ajánlta nekem, s vele mentem el. Szállodájuk: The-First-Hôtel, a tó partján, kissé hegyoldalban volt és ott elég jó dolgunk is lett volna, csak hogy Mrs. Gray nagyon szigorúan tartott bennünket. Étkezésnél külön asztalhoz ültette a nőket, külön a férfiakat, a min az egyik nevetett, a másik mérgelődött. Még ilyet sem láttunk. Mulatságos pedig éppenséggel nem volt, ezt én is állítottam és társaságával ő sokkal jobb falatokat élvezett mint mi. Kárpótlásul nagy kényelemmel öltözködtünk a nappali nagy melegben.

Kandynak szép a fekvése. Kétezer láb magasan a tenger színe felett, hegyekkel körülvéve, egy tó mellett. A tó körül szép kocsis-, lovaglós- és gyalogut, a legfinomabb izléssel rendezve és oly példás tisztsággal fentartva, mint szép Margit-szigetünket áldott jó főherczegünk.

De vidékére is bármerre mentem, mindenütt az izlés, tisztaság uralkodott. A thea, kávé, cacao, vagy bárminő ültetvényes birtokán is tisztán tar-

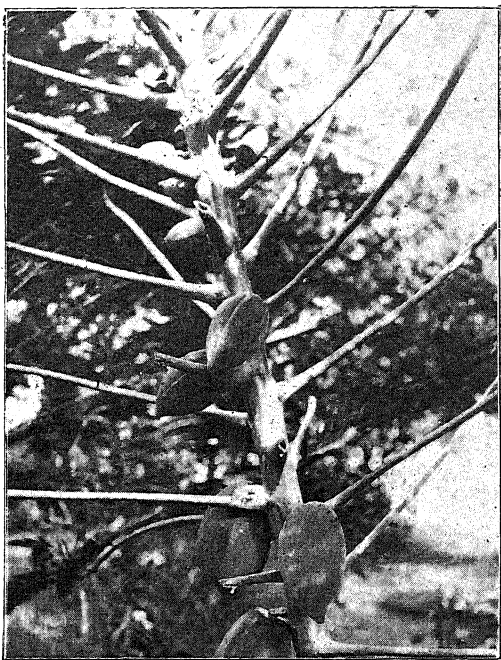
tott jó utak szelték át a földet a munkások számára. — Az esős időben a vízfelfogáshoz falak építve; az egyes birtokok leginkább tüzelni való fával gondosan szegélyezve, és arra vanilliát futtatnak fel. Egy theaültetvényt, a theaszüret megkezdődvén, közelebbről is megnéztem. Igen szívesen mutatták meg az egész theamanipulációt. Értelmet láttam ott mindenfelé az angol gazdáknál. Magas hegyoldalakban keresztbe keskeny barázdák, ami közé vízvezetékek vezetve nedvesítették a rizskásavetéseket. Nálunk és Olaszországban csak síkságon láttam rizst termesztani.

A tisztán cocusdió-pálmaerdők érdekesek ugyan, de alattok kopár a talaj. Elgondoltam, hogy mennyivel üdítőbb és kedvesebb a szemnek és léleknek a mi magyarhoni élénkzöld, sugármagas, illatos fenyveseink a puha zöld mohával! Ellenben a pálma más fakkal vegyítve ismét oly rendkívül szép, hogy szebbnek találom még a híres délcaliforniai erdőségeknél is.

A kertekben gyümölcsfának a papayt ültetik és többfajú dinnyefát, melyeknek főtörzsén lent nőnek a legnagyobbak és feljebb mindig kisebbek. A nagy levelű kenyérfa tetszett nekem nagyon, bár gyümölcse akkor még kicsi volt; az étkezésnél főzve, pecsenye mellé kaptuk. Egy kertben az ananászt elhanyagolták, és bogáncs módra, elvadulva elter-

jedt a kerítés alatt az útig. Néhány idétlen kis ananász ott is termett még rajta.

A fekete borsot léczekre láttam felfutva zölden, éretlenül, ha leszedik, összezsugorodik és megfeke-

Dinyefa Kandyban.

tedik; azt mi itt fekete bors gyanánt vesszük. A mit ott egészen megérve szednek le, azt fehér bors név alatt ösmerjük.

Mentől félreesőbb, vadabb falucskán mentem végig, annál érdekesebb volt. A könnyedén, pálma-

vagy más fából összeütött alacsony házikók pálma-
levéllel fedve (mint nálunk a nádtető), valami külö-
nös varázsszerűen veszik ki magukat a gazdag

Benzülöttek faluja Kandy vidékén.

decoratív faültetések között. Nem tudtam, hogy a
fák különös és sokféle fajtáját, vagy azoknak a
bujaságát bámuljam-e? Egy helyen a pálma sűrűn
egymás tövébe nőve, össze-vissza dőlve volt látható;
alatta a banana óriás leveleivel (nálunk múzsa).

A házikó mellett pedig Ádám-öltözetben ül a benszült singhaléz tulajdonos, s a falhoz támaszkodva árulja a banan gyümölcsét.

A szomszéd ház mellett pálmalevélből font gyékényen heverészett egy másik tulajdonos, fivére pedig ugyanolyan gyékényt font árulásra; kettő már ki is volt akasztva megvételre. Az egyikét én vettem meg s magammal haza hoztam. Ha meghalok, tegyék azt majd a sírom fenekére, azon szép napok emlékeül!

Az út másik oldalán gyönyörű folyócska kígyózott; rajta egy vasuti hid vezetett keresztül, melyen éppen akkor robogott át egy vonat. De nem állt meg. Mi dolga is lett volna egy ily elhagyatott kis helyecskén. A hidtól nem messze, munka után, jutalmul, az elefántok heverésztek a folyócska közepén, amely nem lehetett mély, mivel az állatok fekete bőre fekvé is kilátszott. A tulsó parton pedig gazdájok pihent szolgálival, nagy, árnyas, ismeretlen nevű fák alatt, zöld pázsitos udvarán; ahhoz közel mások cocusdiót szedtek magas pálmákról.

Az idő felséges szép volt.

Kis hintócskából — melyhez ily hosszú útra több szolga is volt, kik azt felváltva húzták — alig tudtam merre nézni a bámulattól. Engem, ki a természetet és növényeket oly nagyon szeretem, önkénytelen elfogott a vágy, oh, ha örökké élhetnék, hogy még sok, sok szépet és érdekést láthatnék a földön! Olyat még soha sem éreztem, de

emlékezni akarok rá mindig! S a mindenható iránti nagy szeretet töltötte be szívemet!

Este felé nagyon kellett vigyázni az időre, hogy világosnál otthon legyek, mert mikor a nap ott lenyugszik, utána csakhamar egész sötét lesz. És valóban zavarba jöhet ott valaki, ha arra nem vigyáz. Pedig mily kár, hogy ez által az üde, friss levegőt ott nem élvezhetni, a mi oly jól esnék. Egyszer, naplemente után, a tó körül akartam sétálni, de alig mentem ezer lépést, annyira besötétedett, hogy gyors léptekkel mentem vissza lakásomra. Másnap ugyanolyankor a lakásunk előtti hidacska lépcsőjére ültem a tópartra, a hol a házi csolnakok szoktak kikötni, de onnét is ijedve ugrottam fel, nehogy egy kígyó a hűvös levegőn hozzám bujjon melegedni. Este ott mindig csak szobában, vagy világított folyosón kell lenni.

Ceylonban, esős időben a fű is tele van pióczával és nagy hernyóforma, soklábú állatok mászkálnak a fákon, melyek veszélyesek.

Este öt órakor Kandyban az előkelő világ a tó körül kocsikázik, lovagol, sétál, vagy a tavon csolnakázik. Egyszer a kormányzót láttam családjával egy fényes, négylovas fogaton kocsikázni. Ez a legnagyobb fényűzés; másnak ott négyese nincs is. Szép fogatot Indiában látni legtöbbit.

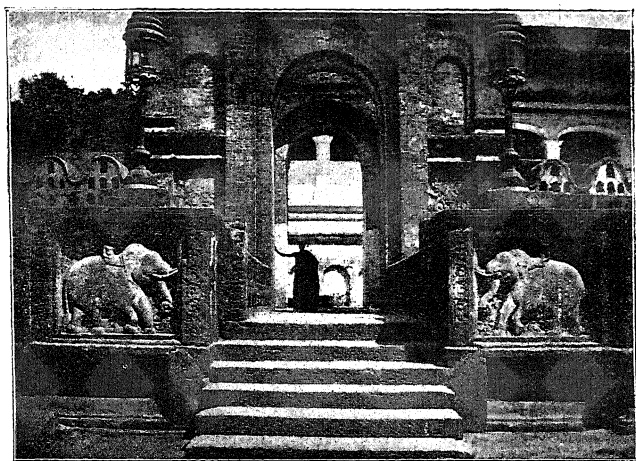
Ceylonban az a hit, hogy a paradicsom ott volt. Az első emberpár valóban áldott földre került, ha ez úgy volt.

Mrs. Gray komornája.

Gray asszony, szállodánk tulajdonosnéja, negyvenöt év körül lehetett, kissé elhízva; férje valamivel idősebb. Amellett, hogy az illemre nagyon tartottak, még elég vidámak is voltak. A férfi fiatalabb korában cacaó-, vanília- és kávé-ültetvényes volt; utóbbit a

phylloxera tönkre tette, azért felhagyott gazdaságával és szállodás lett nejevel. Kérdeztem tőlük, hogy tudatában vannak-e, hogy minő kedvező viszonyok között élnek itt? Tudjuk bizony, válaszolták, s nem is mennénk másfelé lakni. Angliából kerültek oda. Annyira figyelmesek voltak, hogy

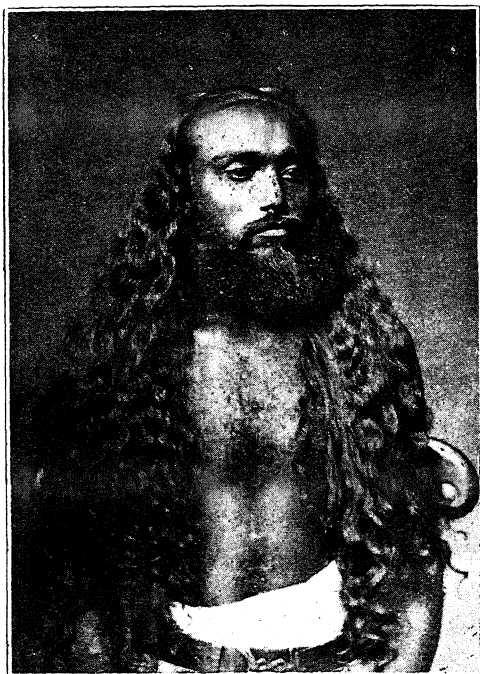

Buddha foga templom külső bejárata.

nehány faj páfránylevelet szakított kertjéből részemre, sőt az első nap szolgáját mellém rendelte, a ki a Buddha foga templomát is jól megmutatta. Buddha fogát egy harang alatt tartják; minden évben nehányszor azt kiveszik, s a papok körulte imádkoznak. Augusztus közepén tartják a nagy körmenetet, mely a nép legnagyobb ünnepe az egész évben. Akkorra berendelnek ötven, hatvan elefántot

a vidékről, valamennyit feldiszipít s baldachin alatt viszik Buddha fogát. Ez ünnepségre minden előjáróság a legnagyobb díszben jelenik meg.

Kandyban a régi királyi kastély és egy sandalfa

Ceyloni öreg ember.

oszlopszatú nyitott kihallgató-terem szintén érdekes, utóbbiban ép akkor tanácsot tartottak.

Ceylonban a papokat elégetik; a népet földbe temetik. A férfiak — szegény és gazdag egyaránt — hosszú hajat viselnek, kontyot tűznek és fésűt a

fejükbe. A köznép asszonyai pedig igen szépen fésülködnek. Nem fonják be hajokat, hanem oly szépen csavargatják, hogy Európában azt a fodrásznő sem találja el szebben. Két oldalt csillogó tűt tűznek bele, a mi igen jól áll. Minden cselédleány, sőt a koldusnő is úgy fésülködik és ő is tűz valaminő tűt a csavart kontyába. Egyáltalán ott igen szép népfaj lakik; szépek a nők is, de feltűnő a sok szép benszülött férfi.

A Peradenya botanicus kertet egy angol festőnővel néztem meg, ki már azt többször látta, de többször is kell látni. A festőnő panaszkodott, hogy Kandy vidéke túlbuja növényzetével menyire nem alkalmas hely számukra. Mielőtt festéshez látna, elébb ki kellene ritkítani leveleitől, galyaitól a fát, a tájképhez pedig nagyobb kivágatásokat tétetni és akkor is tökéletlen lenne a kép — ott keveset lehet tenniök. Szép folyondárok kapaszkodnak ott a fákra és épületekre.

Pálmalevélből szép kerítések vannak a házak mellett és pálmalevéllal vannak a kisebb-nagyobb teherkocsik tetejei is vastagon befödve, a hőség és esőzések ellen. A háztetők cserép, rizs-szalma vagy pálmalevéllal vannak födve, de mind magasak.

Nuwara-Eliya.

Február 4-én candyi házi gazdáimtól szívélyes bucsút vettem. Jól érezvén magamat, az utat jobban élveztem mint Colombótól Kandyig. Eleinte utunk hegyen-völgyön látható tropicus hasznos ültetvények között vitt. A vasúti töltések oldalait aloéhoz hasonló növény borította mérföldekre, melyből ott szövésre alkalmas fonalat készítenek.

Két erdőégést is láttam utközbe; szép látvány, bár a magaslaton annyi ornamentális gyönyörű fa megy ez által tönkre, hogy a lelkem fájt értök. De hát az angolok theából jobban pénzelnek, és mind kiégetik az őserdőket. A mezők szép zöldek, mindenfelé források, patakok, vizesések; alig érthető, hogy honnét, hiszen az esős évszak csak most jön. Előrehaladott industriát látni, mit természeti szépségek ékesítenek. Néhány majom is mutatta magát.

Vonatunk pedig füttyült és repült, mintha csak szárnyai lettek volna és délután négy óra tájban

értünk Nanu-Oya állomásra, hol a Nuwara-Eliya nagy szálloda omnibuszára ültünk, s bár az eső kissé szitált, s hűvös is volt, azért felette élvezetesenek találtam a szállodánkig tartó, vadregényes, sziklás, hegyes vidéken keresztül, helyenként mély hegyszakadások mellett vezető utat, mely egy jó órahosszat tartott. Ezen út engem Schweitzra emlékeztetett, de mily vegetatióval!

Teljes virágzásban levő, fehér colocasiával gazdagon körözött udvarba hajtottunk be. A ház előtt szép, európaias virágágyak voltak; oldalt virító rózsaszínű mimosafák alatt ezüst és arany páfrányok diszelegtek; mellettük elhaladva, kocsink a főbejárás előtt megállt.

Leszállva, a szálloda legszebb és legnagyobb háromablakos szobáját választottam. A szép udvarra láttam, a mit a jövő-menők élénkítettek, de még több helyre is volt szükségem, hogy növénygyűjteményemet kiszáríthassam.

A virágokkal gyönyörűen diszített étteremben pompás estebédet szolgáltak fel; utána egy csinos salonba ültünk össze, mind különféle nemzetiségűek. A francia és hollandiai coloniákból állandóan családostól hónapokig laknak ott, mert Nuwara-Eliya sanatoriumnak tekintődik, hová a gyengélkedő emberek az egészségtelen vidékekről menekülnek üdülést keresni. Singapoorból is voltak ott.

Teljes pensióm, a kocsikon kívül, tiz rupiába

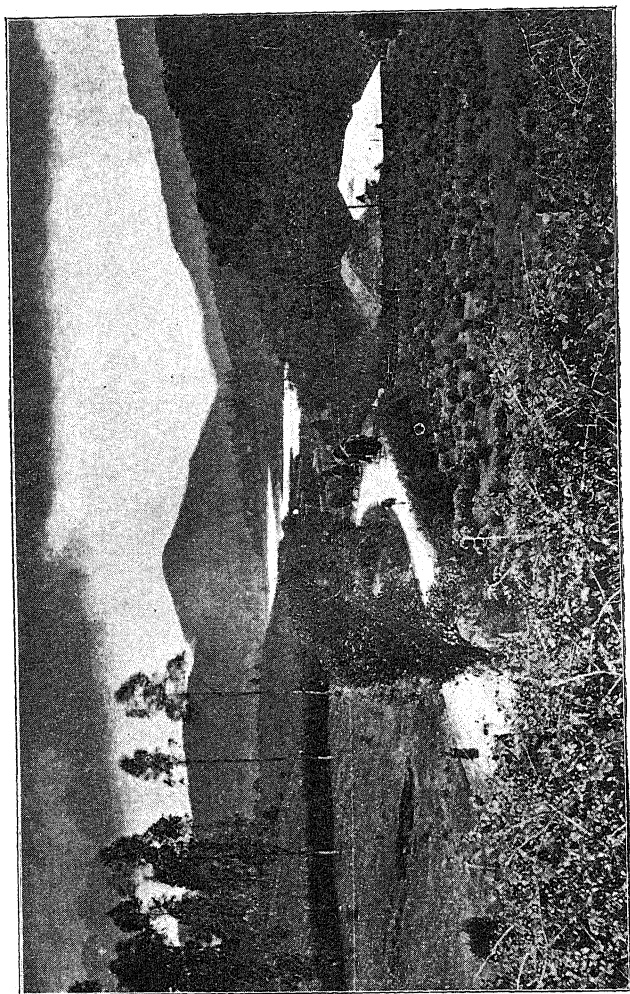
került. Nékem sok volt, de teljes mértékben akartam a rövid ideig tartó szép ottlétet élvezni.

Ha ma visszagondolok Ceylonra, remegve kérdem magamtól, lehetséges volt-e és való-e, hogy én azt a sok, csodával határos természeti szépségű országot valóban úgy láttam, mint ahogy arra visszaemlékezem? De hiszen mindenki mondja, hogy az a föld legszebb darabkája. Tehát igaz lesz! Mily kincs nekem az arra való visszaemlékezés! Ma, a régmultat feledve, egy német költővel mondom el: »Akit az istenek igazi kedvezményben részesítenek, azt messze a világba küldik.«

Nuwara-Eliya egy fensík 6200 m. a t. sz. felett, melyen egy nagy tó huzódik végig, és azt 2000 m. magas hegy környezi. A tavaktól nem messze vannak a moon-kőlapályok, a fehér ékszerkövecskék hazája, melyet szinte körülkocsiztam. Ott nedves a talaj, s lóval kellett menni.

Itt öröm mindenfelé járni, gyalog vagy a kis gyaloghintókban. Sehol sem kell a veszedelmes nap-szúrástól tartani, mely halált hoz az európaira. Sőt hinné-e valaki, oly közel az egyenlítőhöz a szálló közös termeiben egész nap égett a kandallóban, és nagyon jól esett mellette sütkérezni a négy napon át, amíg ott voltam. Különben pedig jól felöltözve jártunk.

Másnap reggel a Hagkala-Garden, botanicus kertet néztem meg. Távol lévén, egész délelőttömet

Nawara-Eliya. Pedura-Galla 8200', thealltévny. Rhododendron erdő.

igénybe vette. Már magáért a kilátásért érdemes oda menni. Különben a hűvösebb levegőt szerető növények ott az uralkodók; első sorban a páfrány, melyből sok faj van összegyűjtve; de nem csak a kertekben, de az utak mellett, az árokpartokon is a legkülönösebb páfrányfajokat láthatni. Onnan hoztam a legtöbb fajt magammal. Nehány száz fajnak a hazája Nuwara-Eliya vidéke. Egy igen elegáns fiatal párocska is nézte velem a kertet, kik Londonból jöttek nászutra Ceylon szigetre.

Aznap délután nem volt szerencsém. Lófuttatás vol Nuwara-Eliyában, amire messze országokból jöttek vendégek; minden kocsit napokkal azelőtt lefoglaltak, s végkép nem birtam kapni, hogy a lófuttatáshoz elkocsizzam, pedig rendkívül érdekesnek mondták a futtatást. Egész délután otthon kellett maradnom, s csakis a ház tája körül sétáltam.

Következő reggel hat órakor felöltözve, vártam a hat szolgát, kik engemet felváltva vittek fel egy vesszőből font hordszéken kétezer láb magasra, a Pedura-Galla hegy tetejére, mely nyolczezerkétszáz láb magas a tenger színe felett. Az időt jól eltálatam; a láthatár oly tiszta volt, hogy egy oldalon szabad szemmel még a tengert is láthattam, pedig legmagasabb hegycúcsa az ország közepén van. A szigetet jól átlehetett völgyeivel tekinteni; remek látvány volt. A deres fű ropogott lábaink alatt.

A szolgák, jobban mondva a singhalesek, kissé gyenge, puha faj, vagy talán csak restek. Nehezökre esett engemet a hegyre vinniök, s sokszor mondták, hogy szálljak ki, s menjek gyalog, mit meg is tettem, és jól is esett, mialatt a leggyakrabban előforduló fák és bokrok leveleiből szedtem emlékül. Sok volt az azalea, de akkor nem virított, hanem rhododendron fa találkozott már egészen kinyilva; virágja haragospiros volt; a fa három-négy öl magas. Egész rhododendron-erdőket láttam; szarvasmarhák legelésztek a fák alatt, de az apró növendék fácskákat nem bántották, mert nem szeretik. A hegy tetejéig temérdek ismeretlen fajtájú fát láttam, melyek egész más fajok voltak mint Kandy és Colombó körül. A tetőn olyan borbolyát láttam, aminő nálunk is van. Más hazai fát egész utamban nem találtam. Tíz órakor visszaérve, meglelégedéssel kebeleztem be reggelimet.

Délután könnyebb kirándulást tettem kis hinton a villák körül. Nuwera-Eliyában sok szép villa — bungalow — van az idegenek számára, szép kertecskékkel körülvéve. Ide jönnek Dél-Indiából és messzebből is friss levegőre, maláriás egészségöket helyreállítani.

A mi szállodánkban akkor kevés angol tartózkodott, ellenben állandóan egész évadra sok franczia. A társalgás este zajosabban, és talán pajkosabban folyt. Egyik-másik körültekintve, szem-

hunyorítással jegyzé meg »nincs-e közöttünk angol«. »Mi szeretünk természetesen lenni, s nem vagyunk oly meredt unalmasok mint azok.« Egyik este utánnozták őket szokásaikban.

Egy singapoori nő, ki nem rég jött oda Európából, azt monda, »ha nem lenne az a tudatom, hogy minden évbe ide jöhetek hűsölni, visszamennék Európába«. Ebben a pokoli hőségben még az a sok czudar csuszó-mászó állat is üldözi az embert. Mielőtt idejöttem, a kertünkben egy akkora óriás kigyót találtunk, hogy felakasztva az első emelet ablakára, a földön feküdt a farka.

Itt legalább megpihenek kedvemre!

Ha ismét Nuwara-Eliyába kellene mennem, több időre, magánlakásba mennék. Sokkal kedélyesebbnek mondták az ott lakók; ott olcsón élhetni, és szabadon mozog mindenki, ép úgy mint valami faluban, a szálodás nem basáskodik minden kiránduláskor a vendégek felett, hogy drága kocsiját rájuk kényszerítse.

A nép ott nem lehet jó indulatú, mert a szálodás esténként az udvarból, kertből a székeket, asztalokat zárt helyre csukatta, mint monda, ily vad vidéken éjjel semmit sem lehet szabadon hagyni. Midőn podgyászomat, mely zár nélkül volt, a vasut-hoz vitték külön kocsin, ismét azt mondta a szállodás, hogy ez nem ilyen vidékre való. A nép dologtalan, a legkisebb munkát is panaszosan teljesíti, s amellet kapzsi.

Szolga ott is sok van a szállóban, minden négy-személyes asztalkához külön van kettő. Az abrosz virág-diszítése remek. Finom mintájú arabeszkeket raknak ki szétszedett apró viráglevelkéekkel, és oly apró rózsabimbókkal mint egy nagy árpaszem, mogyorónyi nagyságú reczézett zöld levelekkel, a sarkokban elütő színű virágcsokrocskákkal. Az egész asztal mintája oly mestéri pontossággal készítve, mintha csak gépből került volna ki. Az asztal közepén pedig virágtartókban nagy csokrok.

Minden asztal más mintával diszítődik az estebédhez. Majd csillagformában, de leginkább a négy tányér közti hely, melynek mintája benyult a nagy csokorig, mely középen áll. Akkor a fehér tölcsérvirág, a colocasia szerepelt leginkább. Nehány diszítést le is rajzoltam.

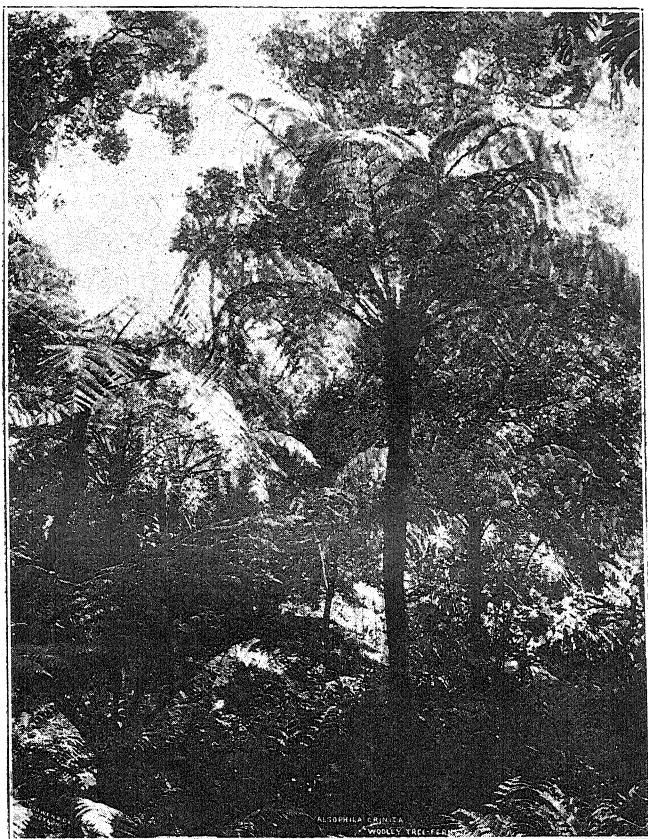
A társalkodóban az angoloknak egy pár kedvencz képök ritkán hiányzott. Az egyiken egy két-éves gyermek mérkőzik a kutyaival, hogy »melyikök nagyobb«; a másikon gyermek ül a kutya előtt és kérdi »nem tud maga beszélni?« Üvegszekrényekben pedig rendesen az odavaló, vagy környékbeli különlegességek példányai vannak elhelyezve, az albumokban pedig fényképek. Nuwara-Eliya volt az egyetlen hely utazásomban, a hol nem árultak semmit sem. És ez hiányzott nekünk, mert nagyon kitölti az utas üres idejét, nézegetni és válogatni egyetmást, ha több ideig van egy helyben.

Másik délután kis hintón voltam vidéket nézni; de azon bosszantó tapasztalatra jöttem, hogy izlésem szerint ily szép vidékért és vegetatióért még több napot kellett volna ott töltenem.

Más alkalommal két szolgálával a kis hintón jó országuton két órai távolságra mentem hegyoldalban. Jobbra, a hegy lejtőjén, thea-ültetvények között ritkásan szétszórva kis chinchina fák, de ezeket nem sokára páfrányerdő váltotta fel, mely az út mellett kezdődve, le a völgyig nyult és azontúl is a szemben lévő hegyet, a meddig csak a szemem látott, leggyönyörűbb magas páfrányfák borították. A mély völgyből egy tekintélyes gyors folyócska kőről-kőre esésének moraja felhallatszott az útra s ezüstös habjai itt-ott kifehérlettek a páfrányfák ritkás levelei közül. A magas fák alatt az egyikét méteres, terebélyes fiatal magonc páfránykák egymás ellen iparkodtak nőni, s érdekes fejlődésükkel fokozták a festői szép képet; köztük itt-ott apró, teljes virágú miniatúr rózsabokrok s mennyi mezei virág, melyeken a szebbnél-szebb lepkék röpködtek madarak dalolása mellett a csendes, szép napos délutánon.

Mennyire szerettem volna lemenni a vízig, de a völgy oly mély volt, hogy egy délután bajosan lehetett volna megjárni, és nem is mertem a kigyóktól mélyebben a sűrűbe menni. Néhány nap előtt is a botanicus kertben egy nagy, másfél

öles kigyó mászott el mellettünk, de az nem volt mérges, a kertész nagyra is becsülte, mert az ege-

Páfrány őserdő Nuwara-Eliya vidékén.

reket és patkányokat irtotta. Kis hintóm úgy tele volt növényekkel, hogy alig látszottam ki belőle.

Igen szép páfrányfajokat szedtem az országút hegyoldali fala közül, hol a növény gyökere a levegőben volt s szárával tapadt a falhoz. Ott érdekes orchideákat is téptem, melyek a sötétes üregekben függtek. Szerencsémre a látottakról több fényképet szerezhettem, így a páfrány erdőrészletről is, különben cserben hagyna emlékezetem.

Midőn e sorokat írom, fel-fel pillantok iróasztalomtól a fényképre, s a rohanó folyócska zaját vélem ma is a völgyből felhallani, a vadregényes szép vidék között.

Február 8-án Kandyba indultam vissza. A mint szállónk elé állt a nagy omnibusz, már én vártam s azonnal a kocsis mellé ültem ki, a többi utasok irigylését keltve fel, mert a szép kilátástól elestek. Az eső ugyan ismét szemzett, de esőernyő alatt nem bántott. Az út Kandyig még szebbnek látszott, mint felfelé jövet.

Kandyban azonnal a Queen szállóba helyeztem el magamat, a hol szabadabban lélegzettem, mint az illedelmes Gray asszonynál.

Sokszor tapasztaltam, ha másodszor mentem olyan helyre, mely először tetszésemet megnyerte, már nem kötötte úgy le figyelmemet.

Másképp volt ez Kandyval, hol ismét négy napot töltöttem. Még figyelmesebben szemügyre vettem

mindent, s még érdekesebbnek, szebbnek találtam. A mesterséges tó lépcsőzeten ereszkedik alá, majd folyóvá válik. A lépcső kedves fürdőhelyül szolgál reggelenként a benszülötteknek, mert arra ülve, nyakukba esik a víz. A tó felett vezet egy út, a nagy ivóvíz-reservoirhoz, mely egy félóránnyira van a hegyen, forrásokból jön, honnan a víz lehülés végett a föld alatt vezetődik be a városba.

A tó körüli hegyoldalban magasan vezetnek a legfelségebb séták és kocsutak, a legremekebb növényekkel, miket a valódi *tropicus* égálj csak nyujthat. Ezek közt a vad pamutfa tulipánszerű nagy piros virágaival borítja el a fát, levelei csak elvirágzás után hajtanak ki. Egy másik fa liliomszerű égő veres virágokkal, az óriás levelű szép kékeszöld színű kenyérfa. A pálmák megszámlálhatatlan sok fajtája decorativ. A *caryota*, *corypha*, különös levelével, némelyik egy-két méter hosszú, a másik négy méter hosszan lefüggő vékony zsinórszerű szálon tele gyümölcsöcsel, mely festői kinézést ad a fának; a *ficus elastica* magasan kitolja a földből gyökereit, s még magasabb, mint nálunk a kanadai óriás topolyfa; egy hyacintszerű, kék fürtökkel elborított terebélyes fa különösen meglepő volt. Azt hiszem, hogy évek kellenének, hogy azt a rengeteg fajt megösmerve, elősorolhatnám. Feltűnő, hogy a hol legszebben díszlett a fa, *thea*, ott a föld

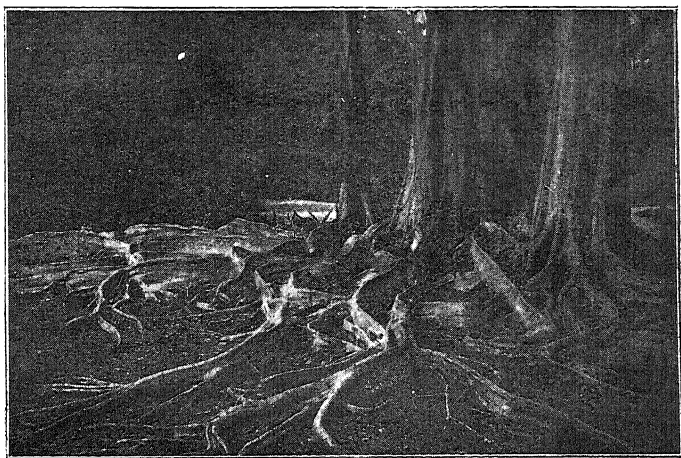
határozott téglaveres volt és oly kemény, hogy az utakat egész Ceylonban olyan vörös földdel tartják fenn, s kitűnő kemény utak vannak.

A Peradenya botanicus kertbe ismét elmentem. A kapustól vezetőt kértem és engedélyt, minden fa vagy növény leveléből gyűjteni. Mellém ültettem a kocsiba vezetőmet, s úgy magyaráztattam magamnak.

A kert roppant nagy kiterjedésű, a Mahâvali folyó kanyarogva keríti körül. Alig haladtunk lépésben néhány perczet, a ló megállt. Egy kigyó-családra bukkantunk. A kocsis azt hitte, hogy pápaszemes kigyó, de a mint fejöket felemelték, láttuk, hogy közönséges patkány-kigyó. Állva maradtunk a mig szétbontakoztak, és a ló előtt elhaladva láttunk két 3 méteres hosszúságút egymás után mászni, s egy nagy bambusbokorba bujtak be. A folyó partja elképzelhetlen szép, a vízre hajló buja növésű tropicus fák és növényekkel. Itt a reptillek legjobban tanyáznak.

Láttam az asztalosok műfáját, az ébenfát, mahagonit, vassát, sandálfát és sok mást, ép úgy a fűszer-fákat is, bors, cacao, kávé, vanillia, cocain, szegfűszeg stb. A szépen kifejlett theafa oly magas, és oly alakú, mint nálunk egy nagy szilvafa. Temérdek szebbnél-szebb diszfa és bokor. Egy csoportban

a pálmafajok nevei: corypha, phytelephas macrocarpa, cycas circinalis, area catechu, yucca gloriosa, cocos nucifera oncos perma, aczomia, livistona chinensis, oreodoxa (cabbage palm) sabal palmetto, eloesis guineensis és caryota urens (kitul).

Ficus elastica gyökerei.

A kigelia (kenyérfa) fél méteres gyümölcse közel másfél méteres vékony száron függ. A fáknak általánosan a csodával határos gyors növésük van Ceylonban.

A kert közepén egy pavillonban nagy gyűjteménye van a szétfűrészelt fatörzseknek, természetes és csiszolt állapotban, a fák magjai pedig üvegekben láthatók a polczokon.

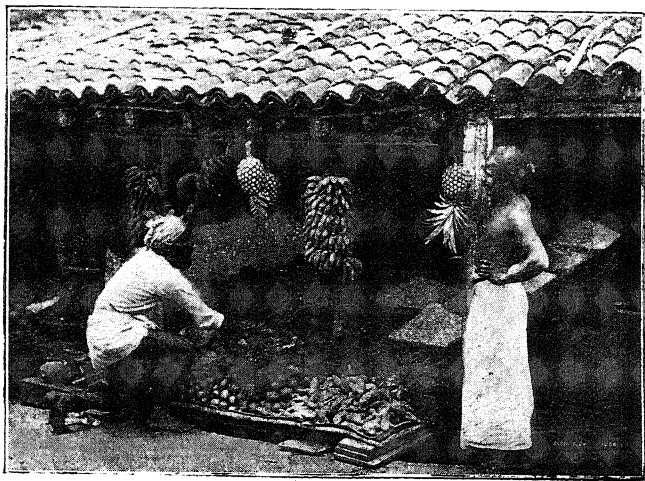
Egy templomoszlop sandálfája ott faragás nélkül ezer rupiába kerül. Erős szagát mindig megtartja a sandálfa, abból finoman faragott casettákat is készítenek, melyek igen drágák.

Nemesített thearózsa minden parasztház mellett a kerítésben nyílik, ép úgy a nemes hibiscus, a gyönyörű szép frangipanit (templomvirágnak hívják), melynek illatos virágjával a buddhák isteneiknek kedveskednek. Láttam kétméteres frangipáni vesszőket, jobban mondva botokat, sorjában kerítésnek beállítva és mind ki volt hajtva, a legtöbb virított is.

Egy felséges szép reggelen egy angol nővel kis hintónkban elmentünk egy órányira egy szikla barlangba kifaragott Buddha istent megnézni, mely fekvő helyzetben volt, s vagy öt öl hosszú. Nagyon meleg volt ott. A barlang mellett a pap lakása van, szintén sziklában, ennek tetejét egy óriás terebélyes virító frangipani egészen eltakarta. Az ő lakása és a barlang között egy kis nyitott üreg, talán egy méternél nagyobb. Abban etették a (cobra) pápaszemes kigyókat, mit ők tiszteletben tartanak. Szolgánk benézett, s hívott bennünket is megnézni. Mily sok kigyó van ott, és nagyok, de bizony mi borzadva mentünk el a helyről és nem néztük meg.

Egy folyócskán keresztül kompon hoztak át bennünket hintóinkkal, és azon is vittek vissza. A révész házikója a bannanak és pálmák alól alig látszott ki, a mi a folyó partján szép képet nyújtott.

Kandyban a benszülöttek üzletében olcsón jutottam több tárgyhoz. Rendkívül érdekes a vásárcsarnok, a tóból kifolyó folyócska partján nyitott bódéival, melyben a megszámlálhatlan sok fajta gyümölcsöt árulják. A singhales szép kontyával, nagyon könnyű öltözetben, csipőre tett kezekkel várja a vevőt, és

Kandy-i gyümölcsárus.

azt a szolgájával szolgáltatja ki. Az ananász halomokban fekszik, és öt krajczárért bizony jót lehet kapni, tíz krajczárért pedig a legnagyobb példányokat, ennél drágább nem is volt, még idegenek számára sem.

A szomszédfaluban egy parasztgazdát is meglátogattam, és kértem, mutatná be dolgozó elefántja tudományát, a mit készségesen teljesített is. A szolgálta

azonnal elment a folyóban fekvő állathoz, mely munka után nem rég feküdt a vízbe. Hizelegni kellett neki, hogy meg ne haragudjék, vízzel locsolta a fejét és hátát, az nagyon jól esett neki, aztán szólítgatta, hogy keljen fel a vízből. Arra haragos hangon ordított valamit vissza az állat, ismét locsolta a szolga, míg végre szíveskedett a vízből kijönni. Előmbe hozták a gyepre, köszöntettek vele, és aztán mondták, hogy parancsoljak hát neki akármit, meg fogja tenni. Erre én zavarba jöttem s a mi hamarosan eszembe jutott a szófogadó állat rögtön megtette, majd egész közel állva hozzám, meghajtotta magát. A szolga kezében egy hosszú nyélen éles vasdarabka volt, avval kényszerítette szótfogadni; ha makacs-kodni akart, azt kissé bőrébe szurva, parancsra kinyújtotta a hátulsó lábát, és azon ment fel a szolga a hátára, és azon módon jött le is. Kérdeztem, hogy jóindulatú-e? Hogyne lenne, válaszolt tulajdonosa, hiszen ő még csak gyerek, alig van negyven éves. Szereti-e a szolgát, a ki vele bánik? Kell neki szeretni, de a szolgának nagyon jól és igazságosan kell vele bánni, különben az elefánt megölné őt.

A mezei munkához ott ritkán használnak singhalést, mert az nem szeret dolgozni, azt tartja, meg lehet élni munka nélkül is, vagy legalább is igen kevés munkával. A jó munkások ott az Indiából átszármazottak, a kiket »tamilnek« neveznek.

A tamil nőket öltözetükről és arról lehet felismerni, hogy orrukban és füleikben nagy karikák vannak.

Ceylonban lakó indiai leány (Tamil) és kúszó páfrány.

Ez még a műveltebbek között is szokásos viselet. A tamil szorgalmas és jó munkás.

A minő szépek a fiatal ceyloni nők, ép oly hamar elhervadnak és rútak lesznek. Akkor legfőbb élvezetük a bagózás, melyet ők különös módon készítenek fekete lekvár formára és azt rézedénykékben tartják maguknál. Nehányat én is hoztam magammal, igen csinos alakúak; kis lapátka van lánczra fűzve az óra formájú réz bagótartóhoz.

Ceylonban kevés gabonavetést láttam, a rizs még zöld volt; a hetivásárokon, a piaczon, megnéztem a gabonaterményeket, miket garmadákban árulnak, de a legtöbb itt, valamint Indiában, zsizsikés volt.

Ceylonban mindig egyforma meleg van. Nyáron, délben semminek sincsen árnyéka, sőt délben már Indiában sincs. Több izben volt mennydörgés záporral, már kezdődött az esős évad, mely kétszer van évente, tavasszal és ősz felé.

A katonákat sárga vászon ruhában láttam gyakorlatra menni. Sárga vászon, lepelszerű öltözetben járnak a papok is.

Ceylonban ugyan nincsen minden szobához külön fürdőszoba, mint Indiában, de van egy tökéletesebben berendezett fürdő-helyiség zuhanyokkal, kádakkal, tetszés szerint hideg és meleg vízre, a miért külön kell fizetni a szállodában, mert nem

jár a lakással. A fürdő itt is igen jól esik, bár nincsen oly meleg, mint Bombayban; s ide egy-napi hajózás távolságra van az egyenlítő, a hol, mint mondják, nem sokkal van melegebb, mint a védett Kandyban. Kandy nappal majd oly meleg, mint Colombó, de este és reggel jóval szelidebb, a meny-nyiben a hűvös éjjeli tengeri szellő nem hűtheti le a levegőt a dérig, mint Colombóban a tengerparton.

A Queen szálloda páfrányokkal diszített széles nyitott folyosójáról a Buddha foga templomára látni, a hol délután öt óra tájban tartják a templom előtt az áhitatos zenét, mely ugyan inkább macskamuzsikához hasonlít, és éktelen lármájával mintha a szállodai vendégek figyelmeztetésére szolgálna, hogy odacsalogassa őket és kisebb-nagyobb áldozattal kedveskedjenek a bálványoknak. Pálmalevelekre írt régi imákat is árulnak ott akkor.

Estebéd után rendesen ezen a jól kivilágított folyosón, nagy amerikai székekben heverésztünk, s ha nem volt kivel diskurálnom, akkor jobbra, balra ülő szomszédaim beszélgetésére hallgattam, a mi rendesen a napi események felett folyt. A már eléggé világító holdnál a tó vizének csillogása szép látványt nyújtott a fölé hajló magas királpálmákkal. Ilyenkor tervezgettük a másnapi teendőket, s rendelkezünk az igazgatóságnál.

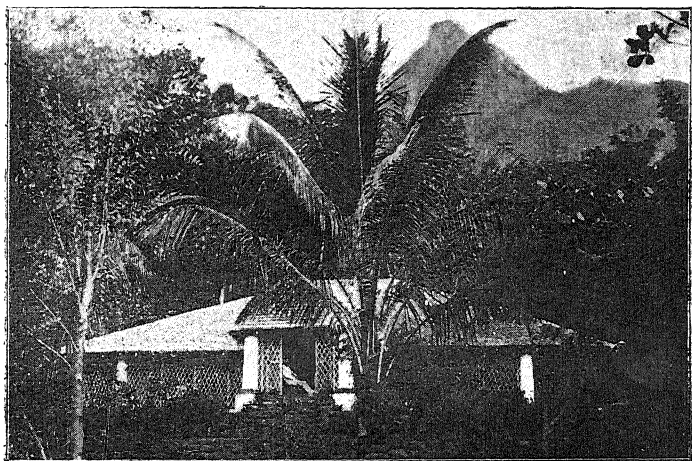
Február 11-én reggel a városban még egy rövid sétát tettem, itt-ott a nyitott üzletekbe betekintve, nem-e mulasztottam el valaminő különlegességet megvenni, de csakhamar visszatértem lakásomba, az ablakban kiszáritott növényeimet könyvekbe rendezni, a mi nem volt csekély studium, mert némelyik akkora példány volt, hogy csak több rétbé hajtogatva fért el. Azt rendbe hozva, kérttem a számlámat. Nemsokára a szolga el is hozta, kezében tartva egy nagy seprőt és magával hozva egy ormótlan szemétkosarat. Mit akar ezekkel, kérdém őt? Ő pedig rendbe szedett szobámban körületekintve gunyosan felkiált: »hát hol az a sok dudva?« növénygyűjteményeimre czélozva. »Talán bizony magával viszi mind?« »Ne is gondolja — felelém — hogy én azt a maga kosarának készítettem, persze hogy mind elviszem haza!«

A számla négy napra szólt. Teljes pensio hat rupia volt naponta. — Megérte.

Déli étkezés után még egy kissé elmélkedtem nyughelyemen a folyosón, feltettem magamban, hogy a délutáni utolsó vasutazásom alatt Colombóig, gondosan megfigyelek mindent, a mit jövet főfájásom és fagyoskodásom miatt nem tehettem.

Vonatunk délután egy órakor indult Kandyból. Személyvonat lévén, este hat óra után ért csak holdvilágnál *Colombóba*.

Cook szerint Kandy és Colombo között vezetne a föld körül a legélvezetesebb és legkedvesebb panorámájú vasutvonal. Abban igaza lehet, mert az leírhatatlan szép, sokkal szebb a nuwara-eliyai vonalnál (a mi pedig szinte elragadó volt), ez minden képzeletet és leírást csúfol. A hegyek, völgyek

Ültetvényes lakása Ceylonban.

csodás alakulásai, a csúcsok kimagaslásai, a pálya merész sziklák közötti kanyarulatai által, a létező legtropicusabb s legbujább vegetatio kíséretében, a legbámulatra méltóbb látkép bontakozik ki és váltja fel egymást. A sok kisebb, nagyobb ültetvényes tanya, gazdagon megtermett gyümölcsfákkal, regényes fekvésekben, felettük a hegyek mögül majd

innét, majd onnét tűnik elő kaczerul az érdekes Adam's-Peak.

Egyik állomás kertjében egy különös növényt pillantottam meg. Egy szolga bekiált, kíváncs-e valamit enni. Enni semmit sem, mondtam, de adjon nekem abból a növényből! A szolga tépett egy csomócskát, azt benyujtva, a vonat megindult. Az állomásfőnök ezt láthatta, mert coupém előtt kalapját lekapva, meghajlott, valószínűleg annak jeléül, hogy azon növénykét ők is különösnek tartották.

Az állomásokon cocusdió-vizet kínáltak mindenütt a népnek pár centért, a legegészségesebb szomjoltó ital a mocsaras vidékeken.

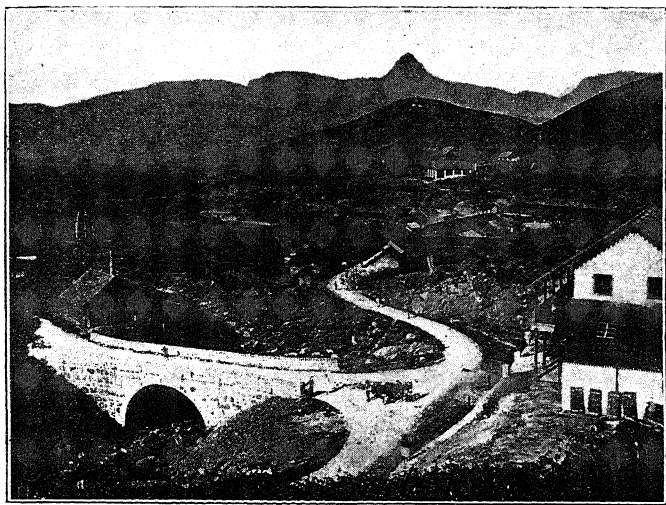
Vonatunk szép hidakon szaladt át, széles folyók felett, kisebb-nagyobb patakok, melyeknek vize a lesodort föld színétől majd veresre, majd pedig sárgára van festve, majd ismét kristálytisztaságú, és temérdek vizesések adnak életet a vidéknek; a földet mindenütt smaragd szín borítja, kopárságot nem lehetett látni sehol sem. Közbe-közbe cocusdió-erdőkön át, végre a síkra értünk. Ott gyenge emelkedések között, a mocsaras legelőkön a szarvasmarha mélyen gázolva az iszapban, nyakig érő fű között kapaszkodott kifelé a kolompos után, a tisztásba.

Ezentúl minden oldalon sok édesvizű tó, melyeket az eső és a hegyekről jött vizek táplálnak, benőve szebbnél-szebb vízinövényekkel, sok helyen

lotosokkal is, melyek déli fekvésekben már elvirítva, de az északiakon most teljes virágzásban vannak.

Hat óra után még néhány perczig holdfénynél élvezve a vidéket, megérkeztünk Colombóba.

Ezen személyvonatnál csakis megrendelt lovasfogatok szoktak várni az utasokra. Ezt nem tudva,

Adam's Peak.

én kocsí nélkül maradtam. Egy rendőrt kérdeztem, hogy mittevő legyek? Azt felelte: »tegye podgyászat a kicsi ökrös kocsira, maga pedig üljön egy kis gyaloghintóba, úgy menjen a városba«. Podgyászomat be is tettem a rendőr tanácsa szerint az ökrös baldachinos kétkerekű szekérbe, de bizony magam is mellé kuporogtam, mire a rendőr intett, hogy »all

right«. Azzal az én pupos kis ökröcském (zebu) galoppban futásnak eredt, s majd kirázva a lelkemet, a szálloda eleibe értünk, hol én mentegezni kezdtem magamat fogatomért, de az igazgató megnyugtatót, hogy ez naponta előfordul; helyeselte, hogy podgyászomat nem hagytam el.

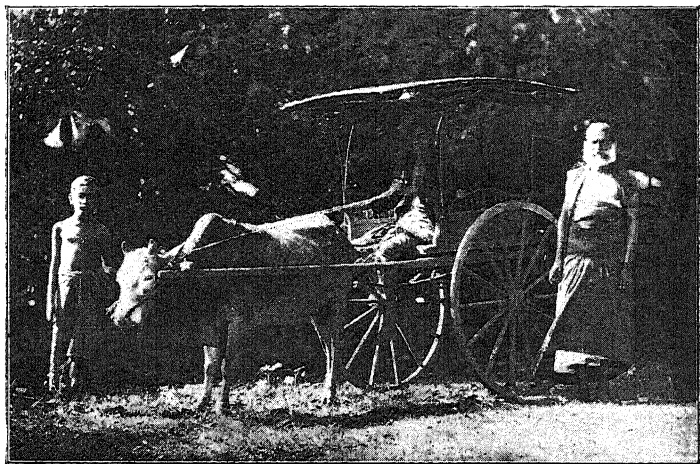
Másnap reggel Cookhoz mentem, ki érdeklődött ki élelményeimről és értesített, hogy teljes négy napom van még Colombóban, mert a Valetta csak 16-án, éjjel egy órakor fog elindulni. Ennek nagyon megörültem.

A calcuttai hajón, mint már említém is, több régibb és újabb ösmerősöm között volt egy ceyloni benszülött nejével és kis négy éves fiával. Névjegyén »Honorable P. Coomara Suramy« volt írva. Az első neje Indiából átszármazott tamil volt; a második neje pedig félig angol származású, és nagyon szerették a társaságot, s együtt tettek ők is kényeztetést Indián keresztül. Hozzám igen figyelmesek voltak, s érdeklődtek utazásom iránt. Meghíttak magukhoz Colombóba, felajánlva, hogy mindenben segítségemre lesznek.

A férfi ötven, ötvenöt év körül lehetett; művelt volt, csupa szívjóság, s önkéntelen éreztem, hogy ez igaz, önzetlen jó barát lehet.

Esténként, midőn mindenki legjobban élvezte a friss levegőben a fedélzeten a sétát, olykor óraszámra

elácsorogtunk a nagy kerék fölött nézni, mint veri fel tajtékba a tenger ezüst hullámaint örök mozgásával, ami által az esti levegő ott még üdőbb volt. Gyönyörű eszmecserékbe mentünk át; egyenes, szép tiszta gondolkozása volt, ábrándozás nélkül; és oly egészséges jó tanácsokkal szolgált nekem az életre

Podgyászkocsi Colombóban. (Zebu befogva.)

nézve, melyeknek már többször hasznát is vettem azóta, első alkalommal pedig ott a hajón.

Az angolok magoktartásáról a benszülöttekkel szemben szintén elmondta nézetét, a miről már bombayi consulunkkal és másokkal is beszélgetve, azt kellene következtetnem, mintha az angoloknak nem lenne annyi érdemök Indiában mint a mennyit

ők maguknak tulajdonítanak, ellenben a benszülötteknek sokkal több, melyet ők nem fitogtatnak. A fáradság és érdem sok esetben az utóbbiaké, míg a látszatot arról az angol tartja fenn magának.

Erkölc és iszákosság terén is több előnytelen nyilatkozatot hallottam róluk. A népet különben jól értik lekötelezni, sokszor fogásokkal.

Több idegen vezetőt egy izben kérdeztem, hogy kit szeret a nép jobban: a gazdag maharadjaht-e vagy az angol előljárókat, mire azt válaszolták, hogy a maharadjah igen jólelkű ember, ép úgy több más ős-indiai Rajah is és igen bőkezűek a néphez ha bajban van, hanem azoknak a környezetük hamis a pénz kezelésében és parancsai kivitelében, melyet előbbieik ellenőrizni nem képesek és arra kényelmesek is.

Az angol ezt felhasználva, édesgeti a népet magához olyankor, gondosan segítséget nyújtva a szűkölködőknek.

A vasutakban is nagy kedve telik a népnek Indiában, azon ide-oda utazgatni szeretnek.

Annak daczára úgy látszott nékem, hogy ők elég jól fel tudják egymást világosítani a dolgok állásáról s összetartanak úgy a benszülöttek, mint az angolok egymás közt, látszólag pedig igen szivesek és udvariasak egymással kölcsönösen.

Indiában vasuton több izben láttam II. osztályon utazó angol nőket a conductort megszólítani, hogy »ők

nem akarnak benszülöttekkel együtt utazni, nyisson nekik más I. osztályú coupét», a mit a conductor, ha csak lehetett, rögtön meg is tett minden ráfizetés nélkül, mintha csak arra titkos rendelete volna.

Annyi figyelmet a nők irányában, mint az indiai vasutakon, sehol sem tapasztaltam, még Amerikában és Ceylonban sem. Azt kell hinnem, hogy az egyenetlenséget akarják elkerülni, mely utazás közben a benszülöttek és az angol nők közt előfordulhat.

Különben sok angol nőnek nem kis áldozat, gyermekével, férjét meglátogatni járni Indiába a téli évadra, hol soknak közülök egészségük és életük van veszélyeztetve az ottani klímában, habár nyárra ismét visszatérnek hazájokba s azért vannak az Indiába és onnét jövő hajók őszzel és tavasszal annyira túlszufolva nőkkel és gyermekekkel.

Indiában a császárnőnek több szobrát láttam köztereken, de vagy azért mert nem jelenik meg népei között, vagy az igaz loyális érzés hiánya miatt — nem tapasztaltam sehol azt az igaz szeretetet, ragaszkodást, mit nálunk koronás királyunk iránt országunk nagyja, kicsije táplál.

Visszatérve benszülött ismerőseimhez, szállodám elé egy kis hintót szólítva, kértem igazgatónkat, Swámy névjegyét és lakását mutatva, magyarázza meg azt a szolgámnak, hogy vinne oda engemet.

A jó singhales jó kedvvel el is szaladt velem, utközben egy udvar előtt leszállított, megnézni ott egy ezer éves teknősbékát. A béka, hogy volt-e ezer éves, azt nem tudom; de nagy, igen nagy volt, egy négyszögölnél is jóval nagyobb, mellette egy valamivel kisebb is és együtt legelésztek a gyepen.

Swámyt névjegye után megtaláltuk, de nem a saját lakásán, hanem a fiáén volt, egy szép, nagy zöld pázsitos, virágos udvarban. A lakóház mellett egy hivatalos középületben dolgoztak többen; úgy vettem ki, hogy ő a város ügyeibe tanácsos és sok oly dolgot magáévá tett, a miért nem jár fizetés.

Bemutatta nekem a fiát, a menyét, kinek orrában függött a nagy, díszes ékszer, jeléül, hogy ő indiai tamil. Butorozva európaiasan voltak.

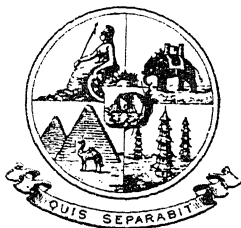
Azontúl Swámy készítette a terveket colombói időzésemhez.

Az nap délután két óra után értem jött saját fogatán; bemutatta a város érdekességeit, legszebb utczáit. Sok édes vizű tó van a városban, melynek környéke jó izlésű épületkéekkel volt diszítve és nem volt nehéz oly vegetáció mellett azt elragadó széppé tenni.

Négy óra tájban a külvárosban, egy magasan fekvő dombon, csinos villa előtt már neje várt bennünket, s szívélyesen üdvözölve, egy óriási nagy salonon keresztül, egy kisebb vendégszobába vezet-

Adenben a bombayi hajóval egy érdekes külsejű fiatal utas tizenegy hónapos fiacskájával érkezett hajónkra. Nejének otthon kellett maradnia súlyos gyöngélkedése miatt, a miért ő a gyermeket Londonba vitte neje szüleihez. Neki pedig utazást tanácsoltak a föld körül. A fiucskát az első szobaasszony gondoztatta saját szobájában mindig. Nappal édes atyja levegőre a fedélzetre vitte. A fiatal apa iránt nagy volt a részvét, bár neje után bánkódni épen nem látszott.

A Vörös-tengeren én még elég szerencsésen mentem át; többnyire a fedélzeten voltam. Azonban Suezben a levegő egyszerre hűvös lett. Hajnalban a mint odaértünk, rögtön feltrombitáltak bennünket az ágyból, hogy felöltözködve menjünk fel a fedélzetre, a mire már este is figyelmeztetve lettünk, mivel a suezi egészségügyi bizottság tartja vizsgálatát a hajó utasai felett, s akkor én megfáztam.

Suez.

Megérkezve, pont hat órakor a fedélzetre mentünk. Az öt, hat tagból álló bizottság a feljárat mellett félkörben állt kapitányunk mellett. Először a hajó matrózai lépdeltek egymás után el a bizottság előtt; egy hajótiszt hangosan számolta őket lajstrom szerint, amint a kapitány őket átvette; azután jöttek a pinczerek, szobalányok, a második osztály és utoljára mi, első osztályú utasok lépdeltünk egymás után lassacskán, arcunkat a bizottság felé fordítva, hogy lássák, egészségesek vagyunk-e. Akik a lajstrom szerint ott nem voltak, u. m. a gépész, fűtő stb, azokat a bizottság kereste fel.

Sueztól Brindisiig.

Egyiptomi utasainkat csolnakba szállítva, helyettük másokat szedtünk fel, s 8 órakor tovább mentünk.

Ismailában kevés utast kaptunk.

A csatornán kevés hajónak kellett most kitérni, tehát — bár alig észrevehető lassusággal — a csatorna partjainak kimélése miatt, mégis elég jól haladtunk.

Nappal láttuk, amint a sivatagból a forgószej egy sűrű nagy porfelhőt (Samum) hozott a csatorna fölé, mely ott sokáig forogva, leszállt. Amiből nagyon megérthettük, mikép telik meg oly könnyen a csatorna homokkal és miért kell azt folytonosan tisztíttatni, hogy medre elég mély maradjon a nagy hajók átjárásához. A legkisebb hullám is, mely a parthoz ér, már sodorja be a homokot a csatornába, s nem lehet eléggé ovatosan menni. Itt néhány perczig tartó záporosót is kaptunk.

A csatornán éjjela hajó útját maga előtt villamos sugárlámpával világítja meg, mi az utasoknak nagy gyönyörködésére szolgál.

Még a csatornán haladva, este 11 órakor beko-pogtatott a hajófiú, hogy az ablakot betegye, mert egy óra múlva Port-Saidba, nyílt tengerre érünk, hátha szél talál fujni, s megfáznánk. Aznap korán reggel Suezben a vizes fedélzeten többen megfáz-tunk s én is egész napra rendkívül nagy migraint kaptam.

Izmailából nekem is szándékom volt Egyptomba menni, de főfájásom miatt nem mertem; egyenesen haza utaztam.

Az ablakbecsukás után elaludtam; egyszerre roppant recsegésre és ingásra ébredtem fel; erős szél zúgott kívülről és úgy dobálta hajónkat, hogy azt hittem, szét kell törnie. Akkor értünk a Földközi-tengerre. Tengeri utazásaim között ez volt a legkellemetlenebb. Reggelre ugyan kissé csillapodott a szél, de én már többet nem jöttem magamhoz.

Egész resignatióval feküdtem étlen, szomjan. Az alatt a jó időben a közönség mulatott és concertezett is, bár kissé erőltetve, inkább unalomból. Az én piros gallérú cabintársnőm^e pedig minden este nagy díszbe csapta magát az estebédhez. Jobb óráimban beszélgettem vele. Egyszer mikor öltöz-ködve a tükör előtt nagyon ágaskodott, hogy meg-láthassa, feltűzött rendjelei vajon szépen állnak-e

ruháján, ágyamból ránézve, mondtam: »de szép is maga ma este a fehér selyem ruhájában«. »Ugy-e, válaszolá. Maga hozzám képest fiatal; magának is oly szépen kellene öltözködnie.« Oh, ments Isten! Én azt szeretném, ha csak egy ruhám lenne; még azt is sokallom, a mi van!

Minden meleg ruhám a nagy ládában volt elpakolva, mert Egyiptomban akartam kiszállni. Persze, a Földközi-tengeren már jó lett volna a meleg ruha, de csak könnyebb holmim volt kéznél és a napkalapom.

Cabintársnőm egy másik elegáns, német hölgygel, aki nagyon nagyra tartotta magát — egy lipcsei könyvkereskedőné volt — felajánlották, hogy meleg ruháimat ládamból előhozzák, a nyáriakat pedig elpakkolják. Nekem jól is esett volna, de féltem, hogy a szíves könyörületes hölgyek ládám növénytartalmát kibeszélik. Abban az időben nem volt szabad még virágokat sem vinni más országból a phylloxera miatt. Kapitányunknak a parton egy sárga thearózsát téptek ki a gomblyukából a vámőrök. S az én ládámban mennyi szárított növény volt! Ha elgondoltam, hogy azokat lotosaimmal együtt a tengerbe dobják, egész oda voltam.

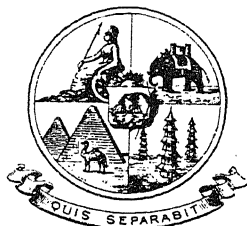
Tehát hogy koczkáztathattam volna én meg azoknak a sorsát, egyéb ártatlan vásárolt kincseimmel együtt! Pedig rosszul voltam értesülve, mert azokat egy vámnál sem kifogásolták.

Márczius 3-án jött el a nagy nap, a midőn igen szép, napos, csendes időben behajóztunk Brindisibe, a honnét három hó előtt, azaz deczember 3-án hajóztunk ki.

Fekete esőköpenyemet magamra vettem, fejemet egy nagy fekete csipke-escharpba burkolva, emlékül magammal hozott kis sola-kalapomat kezemben tartottam, midőn Cook megbizottját a fedélzeten megpillantottam. A kiszállásra kész utasok között azonnal hozzá csatlakoztam, mint egy jó ösmerőshöz, egyenesen a vámhivatalba vezetett bennünket, hol futólag átnézték holminkat. A Grand Hôtel Internationalba kísért, a hol menet is szállva voltam.

A jó Isten ismét szerencsésen visszavezérelt öreg Európánkba, a hol a jó levegőtől csakhamar talpra álltam!

A Valetta este kilencz óra után indult el utasaival a kikötőből Angliába s mondhatom, hogy nagyobb örömmel láttam nálam nélkül távozni, mint midőn három hó előtt Indiába indultam rajta. Hosszú távollét után a visszatérés érzete, még egy ily magányos nőnek is mint én, boldogító.

Brindisitől Budapestig.

Két napig időztem Brindisiben. Az alatt ott volt Stephania özvegy trónörökösnénk is, ki Nápolyból Triestbe menve, szállodánk közelében kötött ki; a főherczegné vidáman sétálgatott a fedélzeten.

Szerettem volna Corfuba átrándulni a szép Achilleont, szeretett királynénk kedvencz tartózkodási helyét megnézni, de hajó akkor oda nem ment s hiába vártam.

A szebb kerteket Brindisiben megnéztem. Márczius 5-én délután Cook megbízottja az indóházhoz kísért, podgyászomat feladta s hat óra tájban indultam, nem sajnálva a tengert, nem a hajóéletet.

Midőn Ceylonból indultam, azt hittem, hogy annyi szép dolog után, évekig sem fogok más utazáson élvezni. Csalódtam. Pontebbán túl ép úgy élveztem a szép hegyes vidéket, mintha csak azért utaztam volna arra.

Bécsből, hol pár napot pihentem, néhány jó barátommal és rokonommal tudattam, hogy márczius 10-én érkezem Budapestre.

A pályaudvarban örömtelt szívvvel üdvözöltem őket s együtt mentünk fel lakásomra a Pannónia szállodába, hol igen jól esett az előzékeny tulajdonos és kedves nejének szives üdvözlése.

Néhány nap múlva volt Kossuth Lajos temetése, — megcsendült a

Hazádnak rendületlenül
Légy hive oh magyar!

Mintha lelke visszhangja szólalt volna meg!

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
Budapestről Brindisibe	7
Tengeri út a »Valetta« gyorsgőzösön Brindisitől Adenig ...	11
Vörös-tenger	20
Adentől Bombayig	26
Bombay	30
Kandalla	52
Bombayból Ahmedabadig	60
Jeypoor	64
Delhi	75
Ó-Delhi úton Uj-Delhiig	86
Ágra	90
Luknow	101
Benares	108
Calcutta	118
Calcuttából—Darjeelingbe	132
Tengeri út Calcuttától—Colombóig	157
Ceylon szigetén. Colombo	163
Kandy	170
Nuwara-Eliya	182
Tengeri út Colombótól Adenig	217
Adentől Suezig	220
Suez	224
Suezről Brindisiig	225
Brindisitől Budapestig	229

Hárai B.
Budapest.

Helyreigazítás.

- A 43-dik oldal 8-dik sorában alulról, *benszüllött* helyett: *hindu* olvasandó.
- A 48-dik oldal 4-dik sorában felülről, *menyegzőket* helyett: *parsi-menyegzőket* olvasandó.
- A 117-dik oldal 5-dik sorában felülről, *benszüllött* helyett: *hindu* olvasandó.
- A 172-dik oldal 9-dik sorában felülről, *kétezer* helyett: *ezerhatszáz* olvasandó.

